



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

XVII

AARBOG UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR AALBORG AMT

==== 1928 ====

AALBORG
P. HANSENS EFTFLG'S BOGTRYKKERI
EMANUEL SCHÖLIN & M. ELBÆK

1928

INDHOLD.

	Side
<i>Af Lærer og Kirkesanger Christen Sørensen Brøggers Optegnelser</i> ved pens. Lærer J. Rasmussen, Haverslev (sluttet)	225
<i>Om Tustrup Hovedgaard og dens Beboere efter 1818. Historie og Hjemstavns minder</i> ved A. C. Ertbøll-Nielsen	251
<i>Koleraen i Ålborg 1853</i> af Otto Smith	299
<i>Fra Stændertiden med særlig Henblik paa Aalborg Amt</i> af G. Østergaard (sluttet)	339
<i>Gregers Martin Bech</i> af Th. Johansen	362
<i>J. P. Stenholm</i> ved Red.	375
<i>Meddelelser fra Styrelse og Redaktion</i>	379

AF LÆRER OG KIRKESANGER CHRISTEN SØRENSEN BRØGGERS OPTEGNELSER

VED

PENS. LÆRER J. RASMUSSEN, HAVERSLEV

(Fortsættelse.)

Vi avlede ret godt i Aar, men Kornet er billigt. Jeg har nu faaet Haverne indhegnet og beplantet med Lætræer og nogle Frugltræer, som trives godt. Marken har jeg i nogenlunde Drift, og jeg har lejet Jens Peter Poulsen til at gøre mit Arbejde.

1849. Det kendes godt paa Beboerne her i Sognet, at de er blevne Selvejere. De tager godt fat med at dyrke deres Marker og begynder at brække lidt i Heden. Nogle har solgt Stykker af Gaardens Ejendom, og Befolkningen er tiltagen.

Den ulykkelige Krig vedvarer, og mange unge Karle og nogle Mænd her fra Sognet er med i Krigen. Vi vandt dog, Gud ske Tak! en glimrende Sejr over Oprørerne ved Fredericia, men den kostede ogsaa mange Tusinders Liv og Helbred.

Atter i Aar er Folkene indkaldt, og Gud ved, naar det skal faa Ende. Alle er dog ved godt Mod og haaber paa et godt Udfald, da vore Tropper kæmper som tapre Krigsmænd, og Kongen indgyder os Tillid ved sit Mod og sin Kærlighed til Folket.

Den 5. Juni er Danmarks Grundlov vedtaget tilligemed en Valglov, der hjemler os almindelig Valgret. Der er stor Glæde og Jubel blandt alle over den

fri Forfatning og ikke mindst hos Almuen. Gud give, den maa blive til Held for vort Folk og vort Land, og Gud give, den maa blive vor folkekære Konge, der saa højmodig har delt sin Magt med sit Folk, til Glæde!

Almindelig Værnepligt er indført, saa Bondestanden ikke længere ene skal bære den store Byrde. Der er vel enkelte Herremænd og Præster, der synes, det gaar for vidt med al den Frihed for Bondestanden, men de tør i den almindelige Jubel og Glæde ikke rigtig komme frem dermed, og kunde blot vor folkekære Konge leve saa længe, til Friheden bliver rodfæstet hos Folket, vil vi nok beholde den.

Brorstrup er bleven Valgsted for Aalborg Amts fjerde Valgkreds.

1850. Atter i Aar er Folkene indkaldt til Armeen, og Krigen er igen brudt løs efter Vaabenstilstanden. Alle er fortrøstningsfulde, og med Glæde vil vore tapre Krigere vove Livet for Fædrelandet, Hjemmet og vor gode, kære Konge. Den almægtige Herre, der raader for Folkenes Skæbne, giver dem Kraft og Mod til at sejre, at Fredens Velsignelse maa vende tilbage til vort kære lille Fædreland og Folk!

Gud være lovet og takket! Vi har vundet et stort Slag over Oprørerne ved Isted og siden ved Frederiksstad. Skønt Sejren er vunden med mange kække Mænds Blod, er vi alle glade og haaber paa en snarlig Fred.

Fem af de her fra Sognet udsendte Krigere er døde i Krigen i de tre Krigsaar, og en er haardt saaret.

Vi har i Aar avlet godt. Jeg holder nu 3 Køer, 2 Unghoveder og 4 Faar.

Det gaar godt med Skolen. Forældrene stræber

med Børnene i Hjemmet, og jeg har Glæde af min Skolegerning. Gamle Provst Spleth er i alle Henseender en flink og god Mand at komme til Rette med. Offeret er steget til det dobbelte af, hvad det var, da jeg kom her. Indkomsterne kan godt slaa til, og vi har anskaffet os flere Ting, som vi har manglet.

1851. Gud ske Tak! Freden er sluttet, en ærefuld Fred for vort Land. Der er overalt gjort stor Stads af de hjemvendte Krigere, og de har fortjent det. Glæden over Freden og Friheden er stor især blandt Almuen. Nu er vi frie Mænd, og Kongen har gjort os lige med de andre Borgere i Samfundet. Den 29. Juli fødte min Hustru en Datter, som i Daaben fik Navnet Frederikke Augusta. Gud lade hende fare vel og blive os til Glæde og Velsignelse!

Mine kære, gamle Forældre har besøgt os i Aar, og de gode gamle var saa glade ved at se og høre, hvor godt vi havde det. De er endnu raske og rørige efter deres Alder. Mine Venner Steensgaard i Onsild og Jensen i Torslev kommer hvert Aar og besøger os, og det er glade Dage hos os, naar vi tilsammen opfrisker gamle Minder.

1852. Gamle Adamsen i Ravnkilde er død, og Provsten har tilbudt mig hans Embede. »Hvad synes du, Moder, skal vi flytte?« »Hvor du gaar hen, drager jeg med Glæde med, for jeg ved, du vil gøre, hvad du tror, der er bedst for os alle,« var hendes Svar. Jeg søgte da Ravnkilde-Embedet og fik det. Embederne er lige store paa de faste Indkomster, men Offeret er meget større i Ravnkilde. Jordlodden er ogsaa større, men ikke saa god som i Brorstrup. Den er tilmed meget forsømt, saa der er ikke stort vundet især i de første Aar.

Det var maaske fejl, jeg søgte Ravnkilde-Embedet. Man siger, at Beboerne er meget urolige og skal i flere Henseender ligne Kulsvierne.

Nu, jeg skal flytte, synes jeg, at jeg holder saa meget af Børnene, af Hjemmet, hvor vi har boet saa fredeligt og haft det saa godt, og de fredelige, skikkelige Beboere, der aldrig har fornærmet os, men derimod vist megen Velvillie, af Træerne i Haven, som jeg har plantet, og som staar saa godt, af den lille, simple Kirke, hvori jeg har bedet og sunget med Menigheden og hentet mangt et trøsterigt Ord.

Med Vemod sagde vi Farvel til vore Venner i Brorstrup og kom til Ravnkilde den 6. Oktober.

Kære Herre Gud! Vær med os her, som du hidtil har været med os! Giv mig Kraft og Lyst til at forrette min Gerning, som jeg er kaldet til! Tag min Hustru, vore Børn og mig i din bekærmende Varetægt! Amen!

Boligen her er meget gammel og indskrænket, men her skal bygges en ny til Sommer. En Brønd er gravet i dette Efteraar.

Her er over 60 Børn i Skolen, dobbelt saa mange som i Brorstrup, og her vil vist komme mange flere, da Indbyggerantallet er saa stort.

Her er et dejligt Guds Hus at forrette Tjeneste i, og hele Egnen er meget smukkere end i Brorstrup. Fra Kirkegaardens Kæmpehøj haves en dejlig Udsigt over hele Sognet og Skoven og langt bort i Syd og Vest.

Børnene i Skolen er godt underviste især i Skøn-skrivning.

Lodden er paa 13 Tdr. Land, hvoraf de 6 er dyrket, og 7 Tdr. Land er Hede og Mose. En Td. Land er godt Tørvejord, desuden er her et Stykke

Hede og Mose langt borte. De 6 Tdr. Land er god Jord omtrent som i Brorstrup. Her er en Del Huller og Siger i Marken, som jeg faar Arbejde med at faa opfyldt og udtørret. Her er ikke et Træ eller en Busk i Haven, Huller og Lergrave omgiver Skolen paa de to Kanter.

Jeg har købt Anders Larsens vestre Toft, omtrent 4 Tdr. Land, tilligemed hans Gaards Part i Fællesladden, som udgør ialt 3 Tdr. Land, der mest er Lergrave og Lyngbanker. Jeg gav 400 Rdlr. for det hele. Jeg havde 100 Rdlr., jeg havde opsparet, og som jeg betalte med det samme; de 300 Rdlr. skal jeg forrente til Jægermester Schytte, der paa Forvalter Ammitsbøls Anbefaling har lovet at lade dem staa i Ejendommen uden Kaution. Nu faar jeg ellers nok at tage fat i.

Det er ellers mærkeligt, at det skal træffe sig her ligesom i Attrup og Brorstrup, at Beboerne har købt deres Ejendomme og er blevne Selvejere Aaret før, jeg kom til Sognet. Her var det heldigt for mig, da jeg vel ellers ikke kunde have købt et saadant Stykke Jord af gamle Selvejere. Dyrt var det, men jeg er glad ved Handelen, og havde jeg ikke haft Ammitsbøl til Ven, havde jeg ikke kunnet handle, da jeg kun havde 100 Rdlr. at betale med.

1853. Den 13. April fødte min Kone mig en Søn, som i Daaben fik Navnet Søren. Gud give, han maa blive os til Glæde og Velsignelse!

Her er i Aar bygget en ny Skole og Beboelseshus, indrettet meget bekvemt til Dels efter min egen Tegning, hvorfor jeg kan takke Formanden i Sogneraadet, Forvalter Ammitsbøl. Det gamle Indhus blev solgt til Nedbrydning; deraf købte jeg fire Fag, som jeg har ladet istandsætte. Vejen, der før gik Vesten

om Skolens Have, og som om Vinteren stod under Vand, er nu anlagt langs med det ny Hus Nord paa. Hegnet om Haverne er bleven istandsat, og jeg har jævnet og kulegravet den østre Have, som hidtil ikke har været dyrket og mest bestaar af Huller og Brinker.

Mine gamle Forældre har besøgt os i Sommer, for Fader vilde se, sagde han, om jeg var bleven til en rigtig Skovbo, siden jeg nu var kommen til en Skovegn. De er begge raske efter deres Alder, de kære gamle.

1854. Den østre Have har jeg i Aar beplantet med Lætræer, Frugttræer og Buske. Lætræerne er Hyld og Poppel. Tillige har jeg saadet Ahorn, Bøg og Eg, som en Gang skal afløse Poplen. I Indkørselen har jeg plantet store Poppelstiklinger.

Jeg har paataget mig at læse privat med Børnene fra Konradsminde tre Aftener om Ugen for 3 ff hver Aften. Det er jo strengt nok om Vinteren at gaa den lange Vej om Natten, men jeg vil saa gerne have min Gæld betalt, og saa maa man gøre, hvad man kan. Her er baade danske, norske, svenske og tyske Børn. De stakkels Børn skal arbejde fra 10 til 14 Timer i Døgnet i Fabrikken og faar ofte Prygl, naar de udmattede falder i Søvn; mange af dem er meget forsømte, og 9 Timer om Ugen er altfor kort en Undervisningstid til de Stakler, og mange Gange kan de ikke møde i Skolen, thi Fabriksarbejdet maa passes fremfor alt.

For at de, der senere læser mine Optegnelser, kan vide, hvorledes Ravnkilde Sogn var, da Beboerne var Fæstere og indtil 1852, vil jeg give en Beskrivelse over Antallet af Huse og Gaarde i Byerne, som de var, da jeg tiltraadte Embedet.

I Ravnkilde er der 7 Gaarde og et Hus, Skaarup

har 7 Gaarde og 12 Huse med Jord til, Fyrkilde har 6 Gaarde og 2 Huse, Lille Rørbæk har 6 Gaarde og et Hus, Bradstrup 4 Gaarde og Nysum 8 Gaarde og 8 Huse med Jord, Gaarden Nysumlund, Nørvadsmølle, og Hovedgaarden Nørlund med Skovfogedstederne Trads og Damborg samt Glasfabrikken Konradsminde.

Der er i de sidste Par Aar sket mange Udskiftninger og Udflytninger fra Byerne, og alle begynder at opdyrke Heden; hvis det bliver saaledes ved, vil Sognet om nogle Aar faa en anden Skikkelse.

1855. Jeg har fundet Mergel paa Skolelodden, som jeg agter at benytte til næste Aar, for jeg har i Sinde at anskaffe mig en Hest til Foraaret. Vognen har jeg købt og Plov og Harve. Børneantallet tager stærkt til i Skolen, og det ser ud til efter al den Bebyggelse af Hederne, at Skolestuen, som vi syntes var stor, om nogle Aar bliver for lille. Beboerne her er mere livlige end i Brorstrup og undertiden temmelig urolige. Dog har ingen fornærmet mig, de fleste har vist mig Velvillie, og mange tilbyder mig Tjeneste; det synes, som om Lysten til at lade Børnene søge Skolen er vaagnet hos en stor Del. Beboerne har taget godt fat, siden de blev Selvejere, med at merge deres Marker samt opdyrke de store Heder, og de tager til i Velstand.

Den 26. September fødte min Hustru mig en Datter, som fik Navnet Else Cathrine. Gud lade hende blive til Glæde og Velsignelse for os! Børneflokket er nu bleven stor. Men Gud ske Lov, de er sunde og friske baade paa Sjæl og Legeme, og naar den gode Gud vil unde os Liv og Helbred og bevare os for Uheld, saa faar vi dem nok opfødte. Dertil give vor Herre os sin Hjælp og Velsignelse! Amen!

1856. Jeg har købt Peder Christensens Anpart i Fælleslodden, saa jeg nu ejer $\frac{2}{3}$ af den. Christen Pedersen og jeg har ladet den udskifte saadan, at han faar sin Jord i nordre Side langs med hans Mark, og jeg faar det Stykke, der ligger Øst for Skolen, alle Lergravene Vest for Skolen og det lille Stykke paa søndre Side af Lodden langs med Skolens Mark, ialt 2 Tdr. Land. Vi var bleven enige om, at Vejen over Fælleden skulde gaa Vesten om Dammen og ned paa søndre Side af Fælleslodden. Det er meget daarlig Jord, hvoraf en Del er Lergrav, og den bedste Del deraf er afgravet til Digetørv. Dog vil jeg have det opdyrket med Tiden.

Glasfabrikken ved Konradsminde er nedlagt, og det hele staar stille derinde, hvor der før var Liv og Færdsel fra Morgen til Aften og Natten med mange Gange. Nørlund blev solgt til Kammerjunker Mylius, og han, som ejede en Glasfabrik i Gandrup, vilde ikke have dem begge i Gang. Det var stor Skade for mange Arbejdsfolk her i Sognet, da der var god Fortjeneste ved Fabrikken. Det var ogsaa Skade for mig, da jeg havde 50 Rdlr. i Offer derfra aarlig, foruden hvad jeg tjente ved at undervise Børnene.

Jeg har i Aar haft Bispevisitats, som gik meget godt, uagtet Børneantallet var næsten 100.

Min kære Else er desværre ikke saa rask som før. Hun har en slem Hoste, saa jeg frygter, hun har arvet sin Faders daarlige Bryst.

Jeg har betalt min Gæld saa nær som 100 Rdlr., men nu vil jeg til næste Aar til at gøre mit Arbejde selv og have Marken merglet, saa jeg faar vel ikke mere betalt for det første.

Det var med Vemod, jeg sagde Farvel til Børnene paa Konradsminde; mange af dem, især Tyskerne,

var rare Børn. De er nu med deres Forældre spredt til fremmede Lande, saa jeg ser dem vist aldrig mere. Mange af Glasmagerne var ret flinke Mennesker, da jeg først lærte dem at kende og kunde tale med dem i deres Sprog.

1857. Jeg har i Aar merglet en Del af Jorden, og det giver god Frugt. Jeg har nu en Hest og 3 Køer. Det er rart at være kørende. Jeg maa rigtig nok arbejde haardt Morgen og Aften, for det kan ikke slaa til at holde Daglejere, og Børnene er endnu for smaa til at kunne hjælpe synderligt; dog kan Christian begynde at pløje lidt. Jeg har begyndt i Aar at pløje lidt op af Heden baade i Fællesjorden og Skolejorden, men det er meget strengt, da her er en Mængde Sten at rydde. Den store Sig midt paa Skolemarken har jeg drænet ud, og de andre smaa Siger og Vandhuller er fyldt, tillige har jeg ladet grave en stor Grøft fra Mosen for at faa den tør.

1858. Det er svært, hvor Befolkningen tager til her i Sognet, og Børneantallet i Skolen her er over 100 om Vinteren. Der bygges hvert Aar nye Huse i Heden, og nogle sælger Stykker af Marken eller deler Gaardene mellem Børnene.

Velstanden tager til. Mit Offer tager ogsaa til. Flere har begyndt at bygge op paa Gaardene, hvad der trængtes haardt til, da de fleste var faldefærdige.

Vi har i Aar gjort en Rejse til Aggersund med vor egen Befordring. Der var Glæde hos os alle, at vi nu kunde køre sely, og større blev Glæden, da vi kom hjem til de kære gamle. Alderen er falden meget paa min Fader, Moder synes næsten den samme, lige rask, uagtet hun er 10 Aar ældre end Fader. Hvor det er skønt at se de kære gamle og tale med dem. Det samme tilfredse og gudhengivne Sind har

de endnu, deres faste, stærke Tro paa Guds faderlige Forsørgelse svigter dem ikke, og deres Samliv er nu som altid deres bedste Eje.

1859. Herrens Haand har hvilet tungt paa mig og mine Børn i dette Aar.

Den 18. Juli fødte min kære Else et Pigebarn, og den 25. gik hun hjem til den Herre, hun hele sit Liv havde tjent, og jeg staar ene tilbage med 7 moderløse Børn. Efter at have sagt Farvel til alle Børnene faldt hun i Søvn med hendes Haand i min, sagte talende, saa længe hun kunde, med mig om, hvor godt vi havde haft det sammen, indtil Døden med sin iskolde Haand tog fra mig det kæreste, jeg ejede.

Hun var en dygtig og sparsommelig Husmoder, hun elskede mig med hele sin ædle Sjæl og vilde gøre alt for mig. Derfor er Savnet saa haardt, og naar jeg ser de stakkels moderløse Børn, der endnu ikke rigtig forstaar, hvad de har mistet, bøjes jeg til Jorden af Sorg.

Det var for mig den tungeste Dag i mit Liv, da jeg fulgte min Hustru til hendes sidste Hvilested. Herre! Du, som altid har været min store Hjælper og Trøster, vær mig nær i disse mine tunge Dage.

Den lille Pige blev døbt paa sin Moders Begravelsesdag og blev kaldt Dorthea Kirstine efter min kære gamle Moster. Gud give, hun maa komme til at ligne hende.

Det er en stor Trøst for mig, at mine Venner tager oprigtig Del i min store Sorg, og flere har tilbudt at tage lille Dorthea i Pleje. Men jeg kan ikke afse hende til fremmede.

Mine kære Forældre og mine Søstre var her til Begravelse, og min Søster Sørine, der selv er Enke

og har mange Børn, tog min lille Dorthea med sig til Løgstør. Hun var den, jeg helst vilde betro mit lille Barn til. Der ved jeg, hun faar det godt, den lille Stakkel. Min gamle Moder vilde saa gerne have taget Barnet, men hun turde ikke, da hun ikke troede sig i Stand til at passe den lille, men naar hun kan gaa ene, skal hun til Aggersund til de gamle.

Det var en ualmindelig tør Sommer. Rugen var god, men de andre Sædarter daarlige, og der er meget for lidt at føde Besætningerne med i Vinter.

Det gaar godt med min Ane som Husmoder. Jeg vil saa nødig have en fremmed Kvinde i Huset, og saa maa vi hjælpe os, som vi kan.

Min lille Dorthea er død i Løgstør. Hun kom hjem og blev begravet ved sin Moders Fødde. Jeg vil selv hvile ved hendes Side, naar vor Herre kalder mig. Hvor Menneskehjertet dog er forunderligt. Da min kære Hustru døde, bad jeg vor Herre om at tage det lille nyfødte Barn til sin Moder. Nu da det er dødt, knuger Sorgen igen mit stakkels Hjerte over Tabet, og dog ved jeg, at den Herre, der har taget det, er min og hendes Fader, og hans Kærlighed er uden Grænser. Jeg vil sige som Job: Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet!

Da jeg er en fremmed her i Sognet, har jeg taget Begravelsesplads paa et Sted, hvor ingen hidtil har haft Begravelsesplads. Pladsen var meget ujævn og fuld af Sten og Kalk. Men nu har jeg ryddet den og vil have den beplantet.

Jeg mistede i Efteraaret min Hest; den var vel ikke til store Penge, men Tabet var alligevel føleligt især i Aar, da jeg har haft saa store Udgifter, og Avlen var daarlig.

1860. Det kunde ikke gaa godt med min Ane

som Husholder, dertil var hun for ung (kun 15 Aar) og Børnene for mange. Derfor giftede jeg mig igen den 24. August og skaffede mine Børn en god og retskaffen Moder og mig selv en huslig og kærlig Hustru.

Det saa næsten ud til, at jeg anden Gang skulde blive Enkemand, da min Kone kort efter Brylluppet faldt i en farlig og langvarig Sygdom. Dog hjalp vor Herre, at hun kom sig igen.

Var forrige Aar tørt, da er dette Aar vaadt. Der er Korn og Græs i Mængde, men det kom daarligt i Hus, for det regnede næsten hver Dag. Marken er saa blød, at vi næsten ikke kan køre paa Agrene i Høsten; Tørvene var drivvaade, de kom hjem og frøs sammen i Huset om Vinteren.

Jeg har købt en rigtig god Hoppe for 124 Rdlr. i 1861. Efter den vaade Sommer fik vi en haard Vinter med Frost og Sne. Jeg havde i Fjor købt en lille Kane, og den kom i Brug, for her var Slædeføre i flere Maaneder.

Jeg har nu merglet hele Marken, og det er en Fornøjelse at se al den Velsignelse af Græs og Korn, den frembringer.

Børnene blev tillagt Arv efter deres Moder, 38 Rdlr. hver ved Skiftet. Det var min Mening, de skulde have haft 50 Rdlr. hver, og det skal de ogsaa faa, dersom vor Herre vil lade mig leve, til de bliver myndige.

1862. Ogsaa i Aar har vi et meget vaadt Aar, dog ikke saa slemt som i Fjor. Kornet kom nogenlunde tørt i Hus, og der var nok af al Slags. Høsten var streng at faa bjerget, for der var megen Lejesæd.

Jeg har i Aar betalt den sidste Rest af min Gæld og skylder Gud ske Lov ikke et Menneske noget.

Ja, jeg har uendelig meget at takke vor Herre for, og det bedste, han har givet mig, er min elskede, kære Hustru. Hun har fuldtud erstattet Børnene og mig Savnet af min første Hustru og Moder. Jeg kan fuldtud sande Skriftens Ord: Den, Herren giver en dydig Hustru, han faar en god Gave og annammer af Herren en stor Velsignelse.

Christen vil endelig være Sømand. Det er jeg og hans Moder meget kede af, og vi har gjort alt for at overtale ham til at lade det være, men han har ikke Lyst til andet, og tvinge ham til et Haandværk eller til Handelen, hvad han nok kan være skikket til, tør jeg ikke. Nu faar han at prøve det, maaske han kan blive ked af det. Christian havde ogsaa Lyst til Søen, men han lod sig overtale og bliver nok Landmand, hvad jeg tror, han er skikket til. Jeg vilde saa gerne, de skulde lære et Haandværk eller Handelen, men dertil har de ingen Lyst. De har heller ingen Lyst til Lærergerningen, og det tør jeg heller ikke raade dem til, da de ikke kan synge.

1863. Det er nu 10 Aar siden, jeg kom til Ravnkilde, og i denne Tid er Børneantallet i Skolen steget til det dobbelte, saa her er nu 120. Det er for meget for mig. Jeg kan ikke lære dem noget af Betydning, tilmed da Skolestuen er for lille. Jeg kan ikke holde det ud, ødelægger mit Helbred og har ingen Fornøjelse af min Skolegerning. Sogneraadet kan ikke blive til Sinds at gøre noget, da det koster Penge. Jeg har haft Bispevisitats, som mærkeligt nok gik meget godt, uagtet jeg syntes, Børnene var daarlige. Men Biskoppen er en human Mand; han saa nok, jeg ingen Skyld havde i Skolens daarlige Tilstand, og han bad ogsaa Sogneraadet snarest muligt at bygge flere Skoler, og bliver der ikke snart gjort noget, vil

jeg se at komme herfra, for jeg kan ikke holde det ud. Jeg har opdyrket Fællesloddet og jævnet Hullerne, merglet en Del af den, og her kan nok vokse Korn; men det har ogsaa kostet mig meget Arbejde.

I Fællesloddens østre Ende har jeg lavet en stor Dam af de mange Lergrave og Huller ved at trille Brinkerne sammen til østre Side, hvor jeg har i Sinde at plante Træer. En lille Ø midt i Dammen har jeg lavet. Den skal ogsaa beplantes.

1864. Nu kom Krigen, der har truet saa længe. Frederik den Syvende døde, og vor Regering var saa dumdristig at begynde en Krig med to Stormagter, og Ulykken var, at vi ikke var forberedte. Vi levede i den Indbildning, at vore Vaaben var paa Højde med de bedste i Europa, og at Dannevirke var uindtagelig, men det viste sig, at det hele var Humbug. Tyskerne kom op i Jylland, oversvømmede hele Landet, og der var vist ikke ret mange Gaarde og Huse, der gik fri for deres Besøg. Det var med Ængstelse og Harme, vi saa disse fremmede Krigere i store Masser drage igennem Landet paa langs og tværs, men vi var nødt til at tie for ikke at bringe Ulykker over os selv og vore Hjem. Dog maa vi sige til deres Ros, at de alle Steder holdt streng Mandstugt og fornærmede ingen. De stjal lidt Fødevarer, naar de var hungrige, især Æg i Førstningen. Siden, da Beboerne mærkede, de ikke vilde gøre Fortræd, gav man dem Mad, og saa var de i Reglen taknemmelige. De, der kom hos os, var meget flinke at komme til Rette med, og da de mærkede, at jeg kunde tale lidt med dem i deres eget Sprog, var de meget høflige og beklagede, at de skulde gøre os saa megen Ulempe. Det var tunge Tider for enhver dansk Mand og Kvinde, der elskede sit Fædreland. Det ene Sorgens

Budskab om Nederlag og Tab afløste det andet, og var vor Selvtillid ved Erindringen om den forrige Krigs Sejre stor, da fik den nu et alvorligt Knæk.

Endelig fik vi da Fred, og sært var det, at den ikke blev værre, da vi jo var fuldstændig slaaet, saa Tyskerne kunde diktere Fredsvilkaarene, som de fandt for godt.

Min Datter Ane er i Aar bleven gift med min gode Ven Christen Bødkers Søn Peder, der har faaet Gaarden efter sin Fader. Jeg tror, hun har faaet en skikkelig Mand. De er begge unge nok til at styre en Gaard. Dog haaber jeg nok, det skal gaa godt. Ane er god af Sindelag, eftergivende og dygtig til sin Gerning.

Jeg har i Aar bygget en Lade paa min egen Lod.

1865. Der er nu 144 Børn i Skolen, men nu bliver det ogsaa Alvor med at bygge en ny Skole. Det er ogsaa paa høje Tid, hvis baade Børnene og jeg ikke skal blive ødelagt. Avlen var ret god i Aar, og jeg fyldte næsten baade den gamle og den ny Lade.

Den 1. November begyndte den ny Andenlærer sin Skolegerning. Han lader til at være flink og dygtig.

1866. Midt i Januar døde Andenlærer Larsen uden forudgaaende Sygdom. Han var rask om Aftenen, da han spiste sin Aftensmad hos os. Om Morgen, da jeg kom for at kalde ham ind til Frokost, var han dødssyg og døde tredie Dag. Jeg tilbød at hente Lægen; det vilde han ikke have, men bad om at faa Bud efter noget, han selv forlangte, fra Apoteket, hvilket ogsaa skete. Vi tog ham ind til os, og min Kone og jeg skiftedes til at være hos ham, til han døde. Han var et bravt og dygtigt Menneske.

En Ven af afdøde Larsen, en Seminarist Laur- sen, fik Embedet efter ham. Ogsaa han lader til at være flink og dygtig.

Grundloven har stedse været en Torn i Øjet paa Herremænd og Kapitalister. Den er i Aar, som det hedder, bleven revideret. Gamle Grundtvig og Tschering, der vist er mere fremsynet og klogere og har mere Kærlighed til Folket end alle de andre tilsammen, gjorde Modstand til det sidste, nedlagde saa deres Mandater som Rigsdagsmænd og forudsagde, at den ny Grundlov ikke vilde bringe Danmark Lykke, men Splid og Kamp. Er der nogen, vor Herre har givet Gaver til at se ind i Fremtiden, da er der vist ingen nulevende, der har den som disse to store og ædle Mænd.

1867. Det er en Glæde nu at være Lærer, siden her er kommen Andenlærer. Arbejdet gaar med Lyst, for nu kan det overkommes, og Børnene lærer meget mere, end da jeg var ene med dem alle. Jeg er igen bleven rask og haaber med Guds Hjælp at faa min Skole paa Højde med de fleste Skoler her paa Egnen. Men Laursen er ogsaa en dygtig Lærer og en kristelig Mand, jeg holder meget af.

Jeg har i Aar plantet en stor Del Træer paa det Stykke af Dammen, jeg har fyldt op. En lille Baad har jeg ladet bygge, og Børnene morer sig tidt med at sejle i den paa Dammen. Et lille Vaad har jeg lavet selv og fisker Karusser og Aborrer i Dammen.

Avlen var god i Aar igen, og jeg solgte en Del Korn, uagtet Familien er stor.

1868. Jeg har i Aar haft Bispevisitats, og det gik meget godt. Biskoppen roste Skolen, men den var ogsaa meget bedre, end da han var her sidst. Det er en Glæde at være Lærer, naar man som nu

kan se Børnenes Fremgang hvert Aar. Jeg var bange, det ikke skulde gaa godt med Samarbejdet med den unge Lærer, da ung og gammel ikke altid trækker godt sammen. Jeg mente, han vilde være vigtig og overse mig, da han jo havde lært noget, som ikke lærtes i min Seminarietid; men det er langt fra. Endskønt han er dygtig, er han beskeden og erkender, at jeg som ældre Lærer har mere Erfaring end han.

Vi havde en meget tør og varm Sommer. Avlen var ikke god, men Kernen var god.

Christen var Soldat sidste Sommer og er i Vinter paa Højskole hos min Svoger i Lisbjerg. Min gamle Moder var her i Sommer i længere Tid og fandt sig godt tilfreds. Hun er som altid den gode gamle Sjæl. Min Hustru og hende er bleven gode Venner, og det er ikke saa sært, for de ligner hinanden i Godhed, opofrende Kærlighed mod andre og et gudhengivent, kristeligt Sind forenet med en beundringsværdig Sagtmodighed og Overbærenhed med andres Fejl. Hvor Gud dog har været god mod mig, at han gav mig en saadan Moder og en saadan Hustru!!

1869. Beboerne her i Sognet paa Nysum By nær har købt den Del af Konge- og Kirketienden, som hvilede paa deres Ejendom. Begge Tiender i hele Sognet var ansat til 28,000 Rdlr., og enhver indløste dem i Forhold til Tiendebyrden, der hvilede paa Ejendommene. Ogsaa ved denne Handel viste Kammerherre Schytte sig som en human Godsejer. De, der kunde betale Købesummen, fik 4 % Rabat. Hos de andre lod han Pengene staa til 4 % Rente og 2 % Afdrag.

Søren vil nu ogsaa endelig til Søs. Det er slemt.

Han er den dygtigste af Drengene. Jeg har gjort alt for at raade ham derfra, for det er og bliver en daarlig Vej at gaa, men intet kan hjælpe. Jeg vilde saa gerne have ham til at blive Maskinist, hvortil jeg tror, han har Anlæg. Men jeg tør ikke tvinge ham, for skulde det saa gaa galt, vilde jeg altid bebrejde mig, at jeg havde brugt Magten. Nu faar han i Guds Navn gaa til Søs. Min Bøn og mit Haab er, at han maa blive ked deraf. Saalænge Børnene er smaa, har man smaa Bekymringer; naar de bliver store, har man store Bekymringer.

Min kære, gamle Moder var her igen i Sommer og havde det Uheld at falde i Gaarden og brække sit Laar. Det var en stor Sorg for os alle, men hun er som altid taalmodig og gudhengiven.

Hele Skolelodden er nu paa en Tønde Land nær dyrket og merglet.

1870. Min kære, gamle Provst Spleth er død. Jeg holdt meget af den gamle Mand, som havde konfirmeret mig og været min Præst og Provst i 25 Aar. Han havde et godt Hjerte og var en dygtig Taler som Præst, var en human foresat og en stor Børneven. Som Præst tilhørte han den gamle Tid, da Præsten stod for Styret i Pastoratet, var ofte for streng i sine Prædikener og kunde ikke forsone sig med de nye Love om Skole- og Fattigvæsen, som udgik fra den danske Rigsdag, som han hadede til ligemed vor fri Forfatning.

Næsten 90 Aar gammel hensov min kære, gode Moder den 18. Juni. Hun levede og døde som en Kristen. Gud glæde hendes Sjæl i sit Himmerige! Hædret og velsignet være hendes Minde!

Moder havde i sin Ungdom været smuk, og selv i hendes høje Alderdom var hun en meget smuk

Kvinde. Hun var som hendes Slægt lille af Vækst, men rask og livlig, mild og venlig i Tale, rask og dygtig til sin Gerning.

1871. Jeg tænkte tidt, medens Provst Spleth levede, at jeg vist ikke fik en Præst igen som han. Men Pastor Blicher er en meget flink Mand, en kristelig og dygtig Præstemand, og jeg tror, jeg kommer til at holde meget af ham. Avlen var i Aar meget god, og vi fik den godt i Hus.

1872. Christen og Søren har begge taget Styrmandseksamen med bedste Karakter. Søren fik »Udmærket« i alle Fag, og Berg tilbød ham Plads paa Skolen som Lærer, hvis han vilde blive der. Men hans Lyst er at komme ud, langt bort til fremmede Lande. Det har jeg ikke noget imod, naar han til næste Aar først aftjener sin Værnepligt.

Jeg har igen haft Bispevisitats, og alt gik meget godt. Børneantallet stiger stærkt i Skolen og nærmer sig næsten til 200. Lærer Johansen, der kom efter Laursen, er en meget dygtig Lærer og i det hele en flink Mand, som jeg godt kan arbejde sammen med.

Beboerne i Sognet gaar frem i Velstand, de store Hedestrækninger er næsten opdyrkede, og nogle begynder nu at opdyrke deres Kær. Det er gode Tider for Landmændene, og Ejendommene stiger for hvert Aar. Det synes snart at være ved Maalet, men det har man sagt saa længe. Men de, der køber Ejendom nu, faar en forfærdelig Gæld paa den, og hvis Korn- og Kreaturpriserne falder, vil Gælden trykke dem haardt. Ogsaa i Aar var Avlen god.

1873. Der er i Aar ikke indtruffet noget af Interesse. Det lignede det foregaaende Aar.

Min Søn Søren har aftjent sin Værnepligt og kom hjem nu til Jul, noget syg, men jeg haaber, det skal

gaa over. Han ser meget daarlig ud. Vor Herre bevare ham!

1874. Ak! Hvor det knuger og trykker et Moder- og Faderhjerter at sidde Dage og Nætter ved sit Barns Sygeleje og se Barnet vaande sig i Dødssmerte uden at kunne lindre Smerterne og uden Haab om Bedring og Helbredelse! At bøje sin Villie under Guds Villie, naar vi skal miste det kæreste, vi ejer, det er svært!

Den 4. Januar døde min kære Søren, han var en god Dreng. Vor Herre havde givet ham baade aandelige og legemlige Evner fremfor hans Brødre, og jeg glædede mig derover og haabede, at han i Livet skulde naa frem til Hæder og Lykke; men Herren vilde det anderledes, og mit forfængelige Haab er nu nedslaet, og jeg vil i Ydmyghed sige som gamle Job: Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet!

I vor store Sorg takker vi vor Herre for, at han kom hjem og døde og blev plejet af kærlige Hænder og hviler ved sin Moder under Træerne i vor Begravelse, hvor ogsaa vi med Guds Hjælp engang skal hvile til Opstandelsens Morgen.

Min Ven Hans Christian Christensen i Fyrkilde og jeg har flere Gange talt om, at der burde oprettes en Sparekasse i Pastoratet for at give Børn og Tjenestefolk Lejlighed til at spare. Men vi indsaa nok, at det kunde have sine Vanskeligheder med at faa saa mange af Beboerne til at gaa med, saa at Kassen kunde sikres sin Bestaaen. Saa blev her, efter at vi havde talt med flere af Beboerne, sammenkaldt et Møde her i Skolen, og ved dette Møde vandt Forslaget saa stort Bifald, at 30 af Pastoratets Mænd tiltraadte som stiftende Medlemmer og Garanter for

Kassen. Hvert Medlem indsatte 10 Kr., der skulde staa i 2 Aar uden Renter, og med disse 300 Kr. begyndte vi saa den 9. Maj.

Der blev valgt 8 af de stiftende Medlemmer til Bestyrelse, og jeg valgtes til Formand og Kasserer.

Det er vel ikke sandsynligt, at der bliver ret meget at være Kasserer for, og der er jo en Del Vanskeligheder med at faa begyndt, for ingen af os har noget Begreb om Regnskabsføringen og Forretningsgangen med Bogholderiet ved saadan en Kasse, men man faar sætte sig ind i det saa godt, man kan, og saa gaar det vel.

Kirken er i Aar bleven en Del forskønnet. Der er kommen nye Stole i hele Kirken og nyt Gulv, Altertavlen og Prædikestolen restaureret og malet. Det gamle Stenalter er taget bort og et Træalter sat i Stedet. Ligporten, som hidtil har været paa vestre Side af Kirkegaarden, er flyttet om paa søndre Side, og en bred Gang fra den til Kirken er jævnet og beplantet. Da jeg er bleven valgt til Kirkeværge, har jeg faaet en Del at tage Vare paa i den Anledning.

1875. Min Søn Christen er i Aar bleven gift og bor paa Bogø, hvor han har faaet sine Svigerforældres Hus og skal svare Aftægt til dem.

Den gamle Sølv møntfod er i Aar bleven forandret til Guldmøntfod, og Benævnelsen: Rdlr., Mark og Skilling er forandret til Kroner og Øre. Der er nogle, der mener, at denne Forandring af Møntfoden skal være til Gavn for Handelen og Omsætningen, andre mener, den vil have Indflydelse paa Ejendomspriserne, og at faste Ejendomme vil falde i Prisen ligesom forrige Gang, der skete Møntforandring her i Landet. Der var i Aar her paa Egnen en middelgod Høst.

1876. Min Datter Frederikke er bleven gift med Andreas Holm. De har købt et Hus i Lillerørbæk.

Jeg har i Aar gravet og beplantet Højen paa Kirkegaarden med Løvtræer. Men jeg tror ikke, jeg faar Glæde deraf, da Sommeren har været tør, og Blæsten puster Livet af de unge Træer. Dog ser det ud til, at de kan trives ved Foden af Højen. Avlen var ret god. Den opdrevne Mose giver godt Korn, saa jeg faar mit Arbejde godt betalt.

1877. Det var et mærkeligt Tilfælde, som jeg ikke kan lade være at optegne: Begge mine gifte Døtre fødte paa een og samme Dag hver et dødfødt Pigebarn.

Det gaar ret godt med Sparekassen. Det ser ud til, at den vil naa frem til Velstand.

Det er nu 25 Aar siden, jeg kom til Ravnkilde. Uden at jeg vidste noget derom før et Par Dage før Tiden, havde Beboerne samlet Penge og købt en smuk Sofa og Bord og forærede mig. Jeg blev meget glad derved, ikke saa meget for den værdifulde Gaves Skyld, men fordi jeg deri ser et Bevis paa Beboernes Velvillie mod mig. Jeg takker dem alle for deres gode Hjertelag til mig, og jeg takker vor Herre for hans store Godhed, at han har givet mig Evner til at virke saaledes i min Gerning, at mine Sognebeboere er tilfredse med mig, og at han føjede det saadan, at jeg kom til at virke mellem saa gode Mennesker, der aldrig har fortrædiget mig, men altid vist mig megen Velvillie.

1878. Jeg har bygget et Hus paa min Ejendom og indrettet det til Beboelse, for at min Kone kan have det til Enkesæde, hvis jeg skulde falde fra, og lever jeg, til jeg tager Afsked, vil jeg bebo det, for jeg holder mere af Ravnkilde end noget andet Sted i

Verden. Huset er bortlejet til Købmand Mollerup. Jeg har anlagt og beplantet en Have, for at der kan være nogle Træer, hvis vor Herre lader os leve og komme til at bo der.

1879. Jeg har paadraget mig Gæld, da Bygningen tog flere Penge, end jeg havde beregnet. Dog haaber jeg at klare den inden ret lang Tid.

Der var i Aar en middelgod Høst.

1880. Jeg er nu Gud ske Lov kommen saa vidt, at jeg ikke skylder noget paa min Ejendom og har ogsaa lidt Penge tilovers, uagtet jeg har hjulpet Børnene: Drengene til deres Eksamen og Andreas til at bygge et Indhus, da de før boede meget daarligt; men hvad de har faaet mere end de andre, har jeg skrevet, og de skal kvitte det i deres Arv, naar vi gamle en Gang gaar bort, thi de er mig alle lige kære, og der skal ingen Forskel gøres paa dem.

1881. Børnene har nu alle faaet deres Mødrene-arv udbetalt Tid efter anden. De fik hver 100 Kr. Det var mere, end de var tillagt, men saa har de til Gengæld givet deres Minde til, at deres Moder maa beholde Boet udelt efter min Død, imod at hun testamenterer Børnene sin Boelslod efter hendes Død.

Det gaar godt fremad med Sparekassen, langt bedre end jeg havde tænkt.

1882. Det gik ikke heldigt med min Plantning af Løvtræer paa Højen. De kunde ikke modstaa Tørken og den skarpe Vind. Jeg har nu forsøgt at plante Naaletræer. Derimod gaar det bedre med, hvad jeg har plantet paa Brudeageren. Der kan Løvtræerne nok trives, uagtet Vinden trykker dem en hel Del.

Der var i Aar her paa Egnen en middelgod Høst.

1883. Jeg kan nu mærke, at mine Kræfter be-

gynder at tage af, og min Hukommelse er svækket noget. Jeg føler mig undertiden træt af min Skolegerning, og det er vel ogsaa for meget for mig at overkomme, da her nu er over 200 Børn, og jeg er 66 Aar gammel.

Jeg har opsagt Mollerup til at flytte til 1. Maj, for jeg vil ikke, at min Hustru skal staa husvild, om jeg skulde dø.

1884. Jeg har i Aar ikke altid været i Stand til at forrette min Skolegerning, som jeg burde, da jeg har været syg. Jeg har nu besluttet i en nær Fremtid at søge min Afsked, skønt baade Præsten og Beboerne raader mig derfra, men jeg kan nok mærke, at Skolen gaar tilbage, og jeg føler, det er min Pligt at træde tilbage, naar jeg ikke kan fuldføre min Gerning, som jeg hidtil har gjort.

Jeg har søgt Lægen i den sidste Tid, og jeg kan mærke paa ham og for Resten ogsaa paa mig selv, at jeg vil næppe blive saa rask mere, som jeg før har været, hvorfor jeg har besluttet at søge min Afsked til 1. Maj 1885.

Jeg vil saa nødvendig afstaa min Skolegerning, før jeg bliver 70 Aar, men jeg tør ikke blive ved, og at holde Hjælpelærer vil vel ikke gaa, da to unge Mænd vist ikke kan komme af Sted med den store Skole. Havde jeg Haab om at blive rask, blev jeg ved endnu en Tid, for jeg kan nok indse, at jeg vil længes efter Skolen og Børnene, og hvad skal jeg tage mig for, naar jeg ikke mere er Lærer? Jeg er syg og træt. Min Kone beder mig hver Dag om at søge min Afsked, og jeg kan ikke forsvare at blive ved. Skolen er jo ikke til for min Skyld.

1885. Saa er jeg da ikke Lærer mere i den kære Skole. Naar jeg ser tilbage paa min Skolegerning,

har jeg meget at bebrejde mig selv. Hvor tidt har jeg ikke fejlet. Biskopper og Provster har rost min Skole, hver Gang her har været Visitats, men jeg føler med mig selv, at jeg ikke har udrettet saa meget, som jeg burde.

Kære Herre Gud, der kender mine Fejl og mine Skrøbeligheder, dig beder jeg om at lade Naade gaa for Ret! Dig beder jeg om Tilgivelse for, hvad jeg har gjort, og hvad jeg har glemt, som ikke var Ret for dig og de kære Børn, der var mig betroet! Amen!

Skønt syg, træt og nedbøjet er jeg dog saa usigelig glad ved al den Hæder og Godhed, der vises mig af Biskoppen, Præsten og mine Sogneboere. Og jeg takker den kære Gud, der har ladet mig leve og virke under saadanne foresatte og blandt saa mange gode Mennesker!

Den 5. September 1893 døde efter et langt Sygeleje og en meget haard Dødskamp min Hustru, min kære, kære Marie.«

Her slutter Christen Sørensen Brøgger sine Optegnelser. Hans Søn Christen Brøgger tilføjer følgende Efterskrift:

»1900 den 10. April døde vor kære Fader efter syv Dages Sygeleje under en meget let Dødskamp. Han faldt i Søvn Kl. 6¹/₂ om Aftenen, og Kl. 10¹/₄ døde han.

Af hans Børn var til Stede: Else Kathrine Brøgger og Christen Brøgger.«

— — —

Brøgger var i mange Aar Kirkeværge. Som saadan satte han sig et synligt Minde ved at tilplante Kirkegaarden, regulere og forskønne den, saa at Ravnkilde Kirkegaard nu er en af de smukkeste i Himmerland. Et Areal Vest for Kirkegaarden beplantede

han med Løvtræer, som nu danner en dejlig lille Lund.

Offentlige Bestillinger holdt Brøgger sig ellers helst udenfor, skønt det egentlig var ham, der førte an i Sognet — ogsaa i Sogneraadet. Han var en ypperlig Fortæller og meget snild til at iagttage sine Medmenneskers Ejendommeligheder, som han saa kunde fremstille saa lyslevende, at man syntes at kunne se Personen for sig.

Han efterlader sig det smukkeste Eftermæle: Ualmindelig dygtig Lærer, smuk og kraftig af Ydre, godhjertet, redelig i al sin Færd, dygtig Landmand, god Familiefader — æret og agtet baade i og uden for sit Sogn.

OM TUSTRUP HOVEDGAARD OG DENS BEBOERE EFTER 1818

HISTORIE OG HJEMSTAVNSMINDER

VED A. C. ERTBØLL-NIELSEN

HOVEDGAARDEN TUSTRUP ligger i Fræer Sogn, Hellingum Herred. Dens Jordtilliggende udgør ialt ca. 475 Tønder Land, af Hartkorn ca. 24 Tønder.

I Egnen omkring Gaarden forekommer omtrent alle de Overfladeforhold, der er typiske for jydsk Landskab. Her er Løvskov og Naaleskov, Lynghede og Moser. I dybe Lavninger risler større og mindre Vandløb, og paa Højlandsstrækninger ligger Side om Side god Markjord og magre Agre. Strøget er bakket, og fra særlig knejsende Banker er der vidt Udsyn over denne Blanding af forskellige Jordbundsforhold, en Blanding, der er saa righoldig og tiltalende, at den giver Indtryk af at have gunstige Betingelser for den Bosættelse, som her fra ældgammel Tid har fundet Sted. Tustrup ligger, hvor den laa i Hundreder af Aar: paa Foden af et langeligt dalende Højdedrag, nær Kildevæld, Damsted og en vandrig Bæk med kraftig Strøm.

Klaus Gjerding har i sin Hellingum Herreds Beskrivelse frembragt betydelige Bidrag til Tustrups ældre Historie. Disse oplyser, at Gaarden indtil 1575 var Krongods, at Adelsmand Niels Mouridsen Benderup da blev dens Ejer, og at han fik den anerkendt som adelig Sædegaard. Forøvrigt erfares, at Gaarden gen-

nem de fire Hundrede Aar, for hvilke dens Historie nogenlunde kendes, har været ejet af Mænd fra saa at sige enhver af Folkets Stænder, for nogles Vedkommende dog uden at bebo den. Af Ejerne omkring Aar 1800 var de to forhenværende Herregaardsfunktionærer, to andre Aalborg-Købmænd. Hver for sig havde de Gaarden i kort Aaremaal og slap vistnok mer og mindre skadelidte fra den.

Men omsider fik Tustrup til Ejers og Beboers en Mand, der opnaaede saa sikkert Fodfæste paa den gamle Storgaard, at denne blev Hjem og Hjemsted for ham selv og hans Efterkommere i flere Led, hvis Række fremdeles er i Vækst: en talrig og anset Slægt, som paa Tustrup repræsenteres af hans Sønnesønsøn, hvorhos Gaarden i denne Slægts Besiddelse efterhaanden fik sin Driftsværdi og dermed sin Anseelse i Egn og Landsdel mægtigt højnet. Manden hed Jakob Hjorth.

En af hans Efterkommere, Slægtens Ældste, dens hidtil længst levende Medlem, Kaptajn J. Hjorth, nu boende i Aalborg, født 1835, har Tid efter anden foretaget Optegnelser om Tustrup og dens Beboere gennem de sidste Hundrede Aar, forøget disse Optegnelser med skriftlige Meddelelser fra andre Medlemmer af Slægten og arbejder endnu i sin høje Alder med Tilføjelser til dette Stof ved Nedskrivning af sine egne Livserindringer, som naturligvis for en Del er knyttede til Fædrenegaarden og Slægtens andre Bosteder. Nærværende Artikel er i det væsentlige tilvejebragt ved Uddrag og Ordning af den gamle Kaptajns skrevne Beretninger, som velvilligt stilledes til Afbenyttelse, og som i Tilfælde af omtrentlig ordret Anførsel i Artiklen vil findes kendetegnede ved Citationstegn.

Jakob Hjorth købte Tustrup den 1. April 1818 af en Købmand Selgen Bjerring i Aalborg for 21,666 Rdlr. 4 Mark, og Maanedsdagen derefter overtog han Gaarden. Han kom fra Hovedgaarden Albæk i Suldrup Sogn, Hornum Herred, hvor han havde været Forpagter.

Slægtens Forfædre kendes kun for det sidste Par Hundrede Aar, og Beretningerne om dem fra Tiden før 1700'erne er mer eller mindre fuldstændige og paalidelige. De ældste sikre Meddelelser om Familien begynder med Gaardmand i Als, Hindsted Herred, Ditlef Leth, som var født i September 1687 og døde i Oktober 1749. Hans Hustru hed Bengthe Nielsdatter. Dette Ægtepars første Barn, Dorthea Marie, født den 20. Juni 1741, blev den 14. September 1764 gift med Gaardmand Christen Jensen Hjorth af Udbynedre, Gerlev Herred, Randers Amt, og han er den første kendte Bærer af det Navn Hjorth, der kom i Forbindelse med Stednavnet Tustrup. Tre Ugers Tid før Giftermaalet fandt Sted, var Brudens Moder, Bengthe Nielsdatter, død efter i omtrent 15 Aar at have været Enke. Dette kan have foranlediget, at Christen Hjorth af Udbynedre og Dorthea Marie Ditlefsdatter kom til at bo i hendes Fødegaard i Als. Jakob Hjorth, som kom til Tustrup 1818, var Søn af disse to og født i Als, døbt i Als Kirke Palmesøndag 1772 den 12. April.

Det synes, som om han blev oplært ved Gartneriet. I alt Fald kom han som Gartner til at tjene paa Herregaarden Villestrup, hvor han tilplantede et Areal med Graner. Han ledsagede Baron Rosenkrantz af Villestrup paa en Udenlandsrejse og blev derefter, 1800—1806, Forpagter af Villestrup Mølle. Den 21. Maj 1802 blev han gift med Else Marie Hau-

broe, der var en Købmandsdatter fra Nibe, men som en Tid havde haft Ophold i Gerding Præstegaard. Han blev derved Ejer af Rold Kro, som havde tilhørt Svigerfaderen. Men Kromandsbestillingen holdt han ikke af. Det var den strengeste Tjeneste, han nogensinde havde haft, sagde han som ældre Mand. »Om Dagen at skulle affensere i Mark og Udhuse, og om Aftenen, somme Tider Natten med, være til Tjeneste for de Rejsende og for Landevejens Bisser, det var træls.« Han skilte sig derfor snart af med Kroen, fraaadt omtrent samtidig Mølleforpagtningen paa Villestrup og forpagtede nu Albæk. Formentlig har han i Aarene i Forvejen i Forening med en af sine Brødre ved Navn Jens drevet Handel paa Slesvig og Holsten med saakaldte Staldstude, til hvilke der gerne kunde lejes Vinterfoder paa Herregaardene, og derved erhvervet sig nogen Formue¹⁾. Til Albæk kom han 1806 og var altsaa der i 12 Aar.

Paa Albæk døde hans Hustru 1810 og blev begravet paa Suldrup Kirkegaard. Det følgende Aar ægtede Jakob Hjorth Ane Kirstine Ibsen af Annerup, senere kaldet Raakildegaard, i Elleshøj Sogn. Hun var Datter af Niels Ibsen til Annerup og Hustru Ane Møller af Haslevgaards Mølle, Als Sogn, og født paa Annerup den 21. August 1784.

Majdag 1818 tog Jakob Hjorth altsaa Tustrup i Besiddelse. Gaarden var den Gang — siden 1795 — Arveforpagtergaard under Grevskabet Lindenborg, for Indehaveren her som andensteds egentlig ikke forskelligt fra almindeligt Ejerskab: Ret til at sælge og pantsætte Ejendommen, kun maatte der ikke udstykes fra den. Iøvrigt er Gaarden ved Overtagelsen fri

¹⁾ Mange Aar senere, 1827, købte Broderen Jens Gaarden Annerup.

Hovedgaard, tiendefri, uden særlige Byrder. Hartkornet er ca. 18 Tønder og det samlede Jordtilliggende lidt over 300 Tønder Land foruden Vandarealer og Veje m. m.

Men de Tustrup Jordarealer var kun delvis under Dyrkning. Størstedelen af dem henlaa med Lyng og Pors og som Sump og Tuekær med Flæg og Siv eller anden temmelig unyttig Grøde. Til Gaarden hørte fra meget gammel Tid en Vandmølle, umiddelbart beliggende ved Gaarden, og en Stampemølle, kaldet Gammevads Mølle, lidt Øst for Gaarden. Disse Møller, der havde god Søgning, var utvivlsomt af ikke ringe Værdi for den ny Ejer af den i mange Henseender tarvelige og forsømte Gaard, hvis nærmest foregaaende Ejere vistnok kun i lidet Maal havde haft Lyst og Evne til at tage sig af dens Drift. At en af Lindborgs Fæstebønder, Peder Jensen (Bossen), boende i en Udflyttergaard fra Fræer, havde haft den i Forpagtning i den sidste Halvsnes Aar, havde saavist heller ikke bedret dens Markers Beskaffenhed, eftersom han skal have udnyttet Jorderne til Fordel for sin egentlige Bedrift.

Bygningerne var tarvelige, indskrænkede og daarligt vedligeholdte. Besætningen var 10 Heste, 10 Køer og 20 magre Unghøveder. Al Furage var brugt, da Hjorth kom, saa baade Heste og Høveder maatte straks i Færd med at bjerge Føden ude. Heldigvis var man i Maj Maaned, om end kun ved dens Begyndelse.

Paa baade Gaard og Grund var her altsaa nok at rette og bedre. Jakob Hjorth var en arbejdsom og forstandig Mand, og ved Flid og klog Styrelse lykkedes det ham at bringe saavel de daarlige Bygninger som det forsømte Avlsbrug i god Stand — men

naturligvis tog det Tid. Gaardens Hovedbygning, Indhuset, som det benævnedes, trængte til fuldstændig Afløsning. Det hed sig om det, at det var saa lavt, at Svinene, naar de tumlede sig i Gaarden, kunde se ind ad Vinduerne, hvorfor Hjorth en Gang skal have sagt: »A skal bygge en Raaling, de ikke saa snart skal bygge mig Mage til i Fræer.« I 1825 var han da ogsaa naaet saa vidt, at han kunde lade sætte et solidt og meget anseligt Indhus med Tegltag og store Kviste paa begge Sider, det samme Hus, som endnu, højnet 1888 med en Etage, er Beboelsesbygningen paa Tustrup — og hvortil »de i Fræer« virkelig ikke fik Mage.

Udhusene blev ikke fornyede, men Tid efter anden reparerede saa godt som muligt paa Tag og Fag, og et enkelt, Laden, blev, efter at den under en Storm til Dels var væltet, forsynet med Grundmur paa den mod Gaarden vendte Side i Stedet for Bindingsværket, som ellers var almindeligt for alle Bygningerne. Ingen af disse var mere — som før — faldefærdige.

Den nogenlunde jævne Hede og en Del af Kæret opdyrkedes og kultiveredes, og paa ældre og nyere Markvange kørtes Mærgel, den Gang i Landbruget et nyt og meget omdisputeret Tilførselsstof til Agerjorden. Til dette Arbejde, som paa Tustrup blev meget omfattende, indforskrev Hjorth nogle Tyskere. Frugten af Merglingen viste sig ret snart i Form af rigeligere Avling og Græsning, og da Hjorth imod Sædvane i disse Tider anvendte Kornfoder til Kvægbesætningen, steg denne i Løbet af faa Aar meget betydeligt i Antal.

Møllen, som ogsaa var brøstfædig, blev grundig udbedret, men ikke længe efter skete et Brud paa Dæmningen, saa en stor Del af Bygningen og Værket formelig bortskylledes.

En Tid laa Gaarden som tilforn aabent og bart, kun med en Smule Trævækst her og der i nogenlunde Nærhed af Bygningerne. Som forhenværende Gartner tog Jakob Hjorth imidlertid fat paa, da Tid og Lejlighed tillod ham det, at anlægge en Have. Den strakte sig med en Bredde af 25—30 Alen Syd og Øst om Stuehuset. Senere er den bleven betydeligt udvidet, men nogle af de Aske- og Bøgetræer, den første Hjorth af Tustrup plantede, staar endnu.

Inde i det ny og smukke Stuehus var Udstyr og Levevis nærmest som i et bedrestillet Bondehjem. Kaptajn Hjorth, Aalborg, Sønesøn af Jakob, kom undertiden som Dreng sammen med en Broder fra deres daværende Hjem Lindenberg i Besøg hos deres Bedstefader paa Tustrup, som var meget glad ved dem. Kaptajnen fortæller: »Han og hans Hustru levede der i Flid og stor Nøjsomhed. Han reparerede selv sit Seletøj inde i sit Sovekammer, som var hans Sadelmagerværksted, og hvor der stod en Bilæggerkakkellovn, i hvilken der fyredes fra Køkkenet. Fællessengen var en Himmelseng med satinbetrukket Omhæng. Deres Spisestue havde ligeledes Bilæggerovn, Slagbænk, Træstole og et perlefarvet Slagbord. Paa Slagbænken i Spisestuen sad Pigerne om Aftenen og kartede Uld, undertiden under Sang. Jeg erindrer, at Bedstefader selv personlig kørte Vadmel, et helt stort Læs, fra Stampemøllen paa Tustrup til Farver Wibro i Aalborg til Farvning. Ved Forbipasseringen saa han da ind til Sønnen paa Lindenberg, og jeg husker endnu hans Paaklædning: skindforet Chenille med et grønt, uldenforet Slag og paa Benene lange Ridestøvler, vel fedtede.«

Sønnen paa Lindenberg var Forpagter af det Avlsbrug, der laa til selve Gaarden. Han hed Jens

Christian Hjorth, var født i Faderens første Ægteskab og var og blev dennes eneste Søn. I April 1842 udløb hans Forpagtning, og Faderen overdrog nu Styrelsen af Tustrup til ham¹⁾ for derefter selv at flytte til Fjelleradgaard, som Sønnen havde haft i Arveforpagtning. Jakob Hjorth lod holde Auktion over en Del af sine Sager, og han og Hustru tog over til Fjelleradgaard, en mindre, snævert bygget Gaard med mellem 80 og 100 Tønder Land.

»Bedstefader var 70 Aar gammel, da han drog fra Tustrup, og var nu bleven en skrøbelig Mand, kunde daarligt se, vilde have Grød paa en broget Tallerken og Bygsuppe paa en hvid, ellers kunde han ikke se Maden, og blev vred paa Kvinderne for deres ringe Omtanke. Min ældre Broder og jeg kom undertiden til Fjelleradgaard om Sommeren, og han var glad for at se os og græd for at beholde os, naar Fader kom for at hente os hjem Som fordums Gartner freddede han om sin velholdte Have og kunde ikke taale, at der kom Høns i den, og for at de ikke skulde skrabe, fik de Strømper paa. Det hjalp nu ikke altid For at beskæftige os lovede Bedstefader os 4 Skilling for hver Fisk, vi kunde fange i Lindensborg Aa. Det lykkedes os virkelig engang at fange en Skalle, og vi fik vor 4-Skilling. Da udbrød Bedstemoder: »Det er da alt for meget for en saa lille Fisk,« men Bedstefader svarede: »Det bliver min Sag, om A vil gi' dem 8 Skilling eller en Mark for hver

¹⁾ Allerede 1835 havde J. C. Hjorth købt Tustrup af Faderen og drevet denne Ejendom i Forbindelse med sine Forpagtninger, unægtelig et stort Virksomhedsomraade, der først formindskedes, da han nu, 1842, fratraadte Forpagtningerne. Ved Driften af Tustrup havde Faderen dog i de 7 Aar den daglige Arbejdsledelse.

Fisk« Undertiden blev vi sendt ned til Kroen ved Lindenberg med en Pægleflaske for at hente en Pægl Mjød, hvormed den gamle vilde glæde os Han ejede et Malmjagthorn af svær Kaliber, stammende fra Oldtiden, fundet paa en Høj paa Villestrup Mark. Med dette kaldte han Folkene hjem fra Marken. Det findes nu paa Aalborg Museum. Han længtes forøvrigt stadig efter Tustrup. Jeg tror, Virksomheden her var ham for lille. Han døde paa Fjelleradgaard den 20. August 1846, 74 Aar gammel, og ligger begravet paa Fræer Kirkegaard. En svær, firkantet Granitsten med en betydelig Inskription dækker hans Grav.«¹⁾

En Datter af Jakob Hjorth, Nikoline Andrea, født paa Tustrup den 10. Juni 1818 af hans 2. Hustru, Ane Kirstine Ibsen, var »en overordentlig smuk, intelligent og velopdragen Pige, fuld af Livsmod og Energi«. Hun blev gift med Halvbroderens Efterfølger som Forpagter paa Lindenberg, Thyge Thygesen Færch, født i Nibe 1813, men hun døde den 10. November 1848 efter et kortvarigt Ægteskab. En Søster til hende, Dorthea, blev gift med Snedkermester Janus Herskind i Aalborg, hvor hun døde som Enke 1885. Jakob Hjorths andre Børn var døde som smaa.

Daabsattesten for *J. C. Hjorth*, som efter Faderen fik Domicil paa Tustrup, lyder saaledes: »Aar 1805, den 11. April, lod Hr. Hjorth i Rold Kro hjemmedøbe en Søn, kaldet Jens Christian, og den 21.

¹⁾ Hans Enke, Ane Kirstine f. Ibsen, solgte efter hans Død Fjelleradgaard til sin Svigersøn, Forpagter Thyge Færch, Lindenberg, og flyttede til Aalborg, hvor hun døde den 2. Oktober 1856. Færch blev senere, 1858—71, Ejer af Solbjerggaard i Sønder Kongerslev Sogn.

Maj lod han sin Søns Daab publicere. Fadderne vare: Fru Spanggaard fra Villestrup Mølle, Jomfru Haubro fra Nibe, Baron Rosenkrantz fra Villestrup, Kammerraad Spanggaard ibidem, Forpagter Sørensen ibidem, Hr. Tørsleff fra Rold, Hr. Bjerregaard af Thorup Hede.«

Han kom tidlig fra Hjemmet. Skoleundervisning fik han til at begynde med i Øster Hornum Præstegaard, senere i Aalborg, og efter sin Konfirmation og Faderens Køb af Tustrup var han en Tid paa Herredskontoret i Nibe for at gøre sig bekendt med forskellige Forhold vedrørende Samfundslivet og derved erhverve sig en Viden, der i hans Egenskab af fremtidig Besidder af en større Landejendom kunde komme ham til Nytte.

Efter Tilbagekomst til Hjemmet begyndte han i en ret ung Alder at handle med Stude som Faderen før, vistnok med godt Resultat. 1831 forpagtede han Avlsbruget paa Lindenberg og de ligeledes under Grevskabet hørende Ejendomme, Henriksdal og Fjelleradgaard. Paa Lindenberg drev han Studedefning med Korn og Kartofler, ligesom han ogsaa i stor Stil dyrkede Raps.

1832, den 20. Oktober, blev J. C. Hjorth gift i Havbro Kirke med Ane Agathe Kjeldsen, Datter af Godsejer Peder Kjeldsen og Hustru Abelone Faur-schou af Mølgaard. Hun var født den 8. August 1810 og blev paa Lindenberg og Tustrup Moder til 15 Børn, hvoraf 4 døde som mindreaarige.

Forpagterboligen paa Lindenberg var tarvelig, kun bestaaende af en Etage paa samme Sted, hvor den endnu ligger. Der var i Huset kun et stort Værelse, Salen, hvori der spistes. De andre Værelser var meget smaa: et Kontor, et mørkt, snævert Sove-

værelse til Forpagteren med Hustru og Smaa børn, et mindre Barnekammer og to smaa Gæsteværelser, hvoraf det ene brugtes som Skolestue. Køkkenet var uden Komfur og med aaben Skorsten. I Folkestuen stod det store Trug, hvori Dejgen til Brød æltes. Hadsund-Landevejen gik den Gang mellem Slottet og Forpagterboligen og igen mellem denne og Østsiden af Ladegaarden. En stor Svinesti og en Brønd var lagt lige udenfor Bryggersdøren, og i sammes Nærhed fandtes en stor Møddingspyt. En Tørvestak stod næsten lige ved Landevejen, og i Fronten af Stakken saas Lokumet. Øst for Forpagterboligen var lidt Urtehave og Syd for en større Have. Forvalterne, hvoraf der i Regelen var to paa Gaarden, havde deres Værelser i det saakaldte røde Hus Nord i Ladegaarden, hvor der ogsaa var Folkekamre, Snedkerstue og Materialrum for Avlsredskaber. Ogsaa Huslæreren havde et Værelse i det røde Hus. Det var uden Kakkellovn og om Vinteren meget koldt, hvilket i særlig Grad mærkedes af Familiens to ældste Drenge, som, da de var 7—8 Aar gamle, ligeledes fik det anvist som Soveværelse paa Grund af Familiens stærke Vækst. Paa Vejen dertil maatte de oven i Købet gennem Materialrummet, hvor Rotter huserede slemt.

Af Plantning var der en Del: Vest for Ladegaarden en Granplantage med et grundmuret Hørberedningshus, tilhørende Godsinspektøren, og et Stykke Nord derfor, i Forbindelse med Slotshaven, en Elleplantage paa Kæret, kaldet »Friheden«. Denne er senere en eller to Gange blevet væltet af Storm, lige saa Asketræerne i Alleen.

»Nord for Slottet, mellem dette og Broen over Aaen, lige i Vejsvinget, laa Lindenberg Kro, hvor

Kromand Axelsen med Kone og 3 Døtre residerede. Bønderne drak undertiden vel stærkt dernede og sloges. Der fortaltes, at Søren Svendsen fra Vaarst en Dag i Kroen trak sin ene Ridestøvle af og brugte den med Spore paa som Vaaben, vistnok for at skaffe Ro, og det med god Virkning. I Kroen betaltes Bropenge, 1 à 2 Skilling af hver Vejfarende. Den ældste af Døtrene blev forlovet med Fuldmægtig paa Godskontoret, Stougaard, og i Vendsyssel lever Efterkommere af dem.«

»Jeg erindrer, at der en Gang blev holdt Valg til Stænderforsamlingen paa Slottet, og min Fader var den Gang Tilhænger af den gryende Frihed. Forøvrigt kom han fra Valget meget indigneret over Lars Toft af Lillevordes tølperagtiske Opførsel.«

»Forpagteren paa Lindenberg havde den mærkelige Forpligtelse, at han skulde føde Godskontorets Postbud og Skrивerdreng. Posten hentedes nemlig et Par Gange om Ugen ved ridende Postbud i Aalborg, hvilket vistnok varede ved til langt hen i Halvtredserne. Jeg har som Dreng i Krigsaarene 1848—50 mange Gange hentet den til Hest fra Tustrup paa Godskontoret, fuldendt Turen i en god Time og endda, inden jeg forlod Godskontoret, læst de vigtigste Efterretninger fra Krigen, saa jeg ved min Hjemkomst straks kunde meddele Fader dem. Lindenburgs ridende Postbud hed Frederik Post. Han blev senere Gaardmand i Gerding. Skrивerdrengen hed Asmus Hjorth og var en Guldsmedesøn fra Aalborg, uden Familieforbindelse med vor Slægt. Han skrev en smuk Haandskrift, var en Ordensmand og et paa-lideligt Menneske, hvorfor min Fader sendte ham til København at lære Brændevinsbrænderkunsten hos den kendte Brændevinsbrænder Brøndum, og han

blev, efterat min Fader havde anlagt Brændevinsbrænderiet paa Tustrup, dettes første Bestyrer. Her blev han forlovet med Jomfru Hoffmann, en Embedsmandsdatter fra Vestindien, nu Husjomfru paa Tustrup. Efter nogle Aars Forløb kom han til at tjene Brænderiejer Sørensen i Hobro, hvor han indlod sig i et noget tvivlsomt Forhold til en gift Kone, saa Jomfru Hoffmann hævede Forlovelsen og rejste til Vestindien, hvor hun vistnok døde. Hjorth kom anden Gang til Tustrup som Brænderibestyrer, blev da forlovet med Jomfru Juul fra Flamsted, købte Gammelholm i Sønderup Sogn og giftede sig. Der kom Børn, men Ægteskabet var ikke helt lykkeligt. Han boede en Række af Aar paa Gammelholm, og efter dens Salg havnede han hos en Datter, der var gift med en Politibetjent i Aalborg. Her døde han, efter at være falden ned ad en Trappe og brækket Halsen, og blev begravet i Sønderup.«

»Min Bedstefader, Peder Kjeldsen fra Mølgaard, min Moders Fader, besøgte os nogle Gange i sin 80 Aars Alder paa Lindenberg. Han var en stor, stærk, alvorlig Mand med gammelt Bondepræg og en stor Vorte ved Næsen. Han brugte en vældig Stok med Parérplade paa den nedre Ende, for at den ikke skulde synke for dybt, naar han gik i Kærene. Han laa i en rød, storblomstret Silke-Nattrøje i Sengen og sang Salmer om Morgenen. Min Fader syntes ikke at sætte synderlig Pris paa hans Besøg. Han vilde kritisere og korrigere sin Svigersøn, hvad denne kun daarligt taalte. De var begge to myndige Mænd. Der blev senere fortalt, at Peder Kjeldsen skal have sagt om Fader: »Min Svigersøn er en flyvgal Stodder, men en dygtig Pig«¹⁾, og en anden Gang: »Nu

¹⁾ Det samme Ord som i Pigkæp, Pigtraad. Gammelt

tror A, Kronedød, at min Datter Agathe har vunden Sejr over Jens Christian.« — Peder Kjeldsen døde paa Mølgaard den 4. Januar 1846, 87 Aar gammel, og blev den 16. Januar begravet paa Havbro Kirkegaard.«

»Den første af mine Lærere, jeg mindes noget om, var en Seminarist Østergaard . . . Han blev forlovet med Lærer Møllers Datter Sulla (Ursula) i Fjellerad. Han fulgte for Resten med os til Tustrup i 1842, havde senere Plads paa Store Restrup ved Nibe og havnede vist i et Skolelærerembede.

Fader drev de 3 Gaarde, Lindenberg, Henriksdal og Fjelleradgaard til Dels ved Hoveri. Jeg husker dunkelt at have set Hovfolkene, efter Sigende mest Bøndernes unge Folk, som betragtede Hovdagen som en halv Fridag og undertiden i deres Løjer kunde skeje en Del ud, hvilket frembragte alvorlige Karambolager med Forvalter og Forpagter. Det skete af og til, at de havde drukket for meget, saa naar de kørte Gødning, kunde en enkelt faa i Sinde fra den høje Stenbro at ville køre de andre ned i det dybere liggende Gødningshul med Heste og Vogn, eller om Høsten kun hugge Toppen af Kornet. Tilsigelsen skete mest ved ridende Bud, i Høstens Tid undertiden ved et Flag paa Banken Blaahvas, og i Tilfælde af, at Flaget ikke kunde ses formedelst Vindretningen, hejstes en Kurv . . . I sine sidste Aar paa Lindenberg dyrkede Fader Raps i stor Udstrækning. Jeg husker endnu Høsten og Tærskningen paa Sejl med ridende Karle og Musik og til sidst Halmens Brand om Aftenen. Asken blev opsamlet og solgt til Sæbefabrikkerne.

jydsk Udtryk om en Mand, som — navnlig ved Kniberi — kommer frem, »slaar sig igennem«.

Fader havde den for Landmænd uvurderlige Egen- skab at være Morgenmand, tidlig paa Færde til Hest hver Dag om Sommeren paa sine udstrakte Marker, paaseende, at enhver opfyldte sine Pligter, fordrede meget af sig selv, men ogsaa af andre, inde og ude. Han var fuld af Energi og Initiativ, havde altid sine Marker i Orden, rene og vel gødede, tilsaaede og høstede i rette Tid — i det hele Landmand med Liv og Sjæl. Paa den Tid og længe efter var det Skik, at Kreaturerne, mens de var »indbundne«, altid blev drevne ud til Vand, paa Lindenberg helt ned til Bæk- ken fra det store Kildevæld »Præstehullet«, og det var da anset for Husbondens Pligt hver Formiddag mellem 10 og 11 at møde til Vandingen for at paase, at hvert Kreatur fik fornødent Vand . . . Fader sør- gede for, at Folkene fik en ualmindelig god Kost, og han beholdt dem længe.

Den ene af de to Forvaltere, han holdt paa Lin- denborg, hed Krogh. Han var bondefødt i Nørre Uttrup. Krogh var en streng, alvorlig Mand med en kraftig Legemsbygning, som nok kunde indgyde Respekt hos Hovfolkene. Andenforvalteren var Ove Møller fra Hvilshøjgaard ved Brønderslev. Han blev forlovet med Provst Rehders Datter Sine i Gerding og kom senere tilbage til Hvilshøjgaard, hvor han døde som en gammel Mand.«

I Inspektørholigen paa Lindenberg boede Gods- forvalteren, Kammerraad Kirstein med sin Hustru Trine født Krenchel, begge Københavnerne, Datter af en Søofficer. De havde en meget stor Børneflok. Kirstein var velstaaende. Han havde hentet sin Frue i Store Brøndum Præstegaard, hvor hun tjente som en fattig Jomfru. De førte Egnens fineste Hus. J. C. Hjorth og Hustru levede i venskabelig Forbindelse

med dem gennem Livet. Kammerraaden var en lille opfarende, undertiden heftig Mand. Inden han endnu var en ældre Mand, blev han svagelig og døde 1852. Hustruen flyttede med Børnene til København og levede i mange Aar derefter. Begge er begravede paa Blendstrup Kirkegaard.

Af Kammerraad Kirsteins Døtre var Augusta den ældste. Hun blev som meget ung forlovet med sin Lærer, cand. theol. Hansen, hvorfor han pludselig maatte vige Pladsen hos Kammerraadens. Senere blev hun dog Præstekone paa Sjælland. Tre andre Frøkener Kirstein blev forlovede med tre Brødre Hvass, Sønner af Justitsraad A. N. Hvass, Bælum Nørgaard. Caroline blev gift med Landinspektør Hvass til Skibsted Vestergaard, en noget vidtløftig Herre, som døde forholdsvis tidligt, hvorefter Enken giftede sig med sin Forvalter Jens Bjerregaard. Fanny Kirsteins Forlovede, cand. jur. Hvass, døde, inden de naaede Giftermaalet. Emilie Kirstein ægtede den tredie Hvass, som vistnok ogsaa var Jurist, men havde et svagt Helbred, hvorfor de maatte leve i Syden. De havde et Pensionat i Mentone i Frankrig, nær Italiens Grænse, men efter flere Aars Forløb døde han paa Vejen hjem i Tyskland og er begravet i Familiebegravelsen i Bælum. En femte Datter af Ægteparret Kirstein, Trine hed hun som Moderen, blev gift med Proprietær Skeiby af Sønder Kongerslev.

En af Forpagter Hjorths gode Venner paa Lindenborg var den senere Pastor Olsen, Gudum. Han var som Student en Tid Huslærer hos Kammerraadens, blev forlovet med en Baronesse Juul fra Refsnæs og af Greven kaldet til Gudum Præsteembede.

»En Foraarsdag i 1842 brød vi altsaa op for Tustrup Jeg husker endnu Kørselen til Tustrup

i en stiv Kassevogn, rummende alle Børnene og Barnepigens Christiane med den mindste, Søster Lone, dygtigt vrælende, paa Skødet. Hønsene ankom alle besvimele. De havde været dækkede af et Sejl over Vognen og haft for lidt Luft, men kom alle til Live igen.«

Bortset fra de af Jakob Hjorth foretagne Forbedringer af Gaardens Bygningsforhold havde disse dog endnu Præg af gammel »Stil« og gammeldags Fordringsløshed. Kørselen ind i Gaarden og ud af den gik ad en højnet Stenbro over en Stenkiste, som var farlig at passere om Natten, især da for ukendte Folk, og havde da ogsaa foraarsaget Væltninger. Langs Udhusene var smalle Stenbroer, og midt i Gaarden en Møddingsplads, ujævn og belagt med Marksten. Gaarden havde 3 Brønde, den ene ved Hestestalden og i Kanten af Møddingspladsen, den anden, som ved en Pumpe gav Vand til Bryggerset, ved Vesterenden af Stuehuset og den tredie, hvorfra der pumpedes Vand til et stort Vandtrug for Heste og Kreaturer, var lagt uden for en Port, hvori Dyrene vandedes. Uden for Køkkendøren var Svinestien og et Par Tørvestakke.

I den østlige Del af Haven laa en lille Smedie og længere ude en anden Smedie med Beboelseshus for Gaardens Smed, som havde et Stykke Markjord til Brug, og som ogsaa — for egen Regning — smedede for Omegnens Mænd.

Det Tustrupske Bygningskompleks, selve Gaarden, nævnte Smedier, den gamle Stampemølle og den endnu meget ældre Kornmølle m. m., havde imidlertid nu nylig faaet en Forøgelse: en Brænderibygning. Den var i 1840 bekostet opført og indrettet af J. C. Hjorth og hans gamle Fader i Forening og skulde

nu tages i Brug, saa snart Forholdene tillod det. Tæt Vest for Gaarden laa den. Den væsentlige Hensigt med Brænderianlægget var denne: ved Fremstilling af Brændevin at tilvejebringe et godt Foderemne, Bærmen, for en forstørret Kvægbesætning. J. C. Hjorth havde længe haft det Syn paa Landbruget, at en Ejendom ikke kan komme i ordentlig Drift og naa sin højeste Ydeevne ved alene at fodre dens Kreaturbesætning med, hvad der kan avles paa dens Jorder. Brug af Kunstgødninger og Fodring med Oliekager kendtes ikke, stor Avl af Enghø kunde der paa Tustrup ikke regnes med — Hjorth fandt det nødvendigt at anvende det omtalte Middel til at faa sin Jord sat i Kraft og Gaardens Produktion forøget: Fodring med Bærme, derved større Kvæghold og rigeligere Gødning paa Markerne.

Dammene ved Møllerne var meget fiskerige. Der var Gedder, Skaller og Aborrer, som fangedes med Kroge eller med Vaad, trukket med Tove, men især var der Aal, der toges i Aalekiste i Slusen. Ligeledes fandtes der mod Høst ikke faa Vildænder.

Der udfoldede sig nu, mens Aarene kom og gik, en stor Virksomhed paa Tustrup: Opdyrkning af endnu ikke kultiverede Arealer, Forstørrelse af Haven, Beplantning af en 18 Tønder Land stor Hede-strækning og andet Terræn, der »ikke var til andet«, samt Opførelse af en stor Del Nybygninger, dels Udvidelser af ældre, dels frit beliggende, altsammen nødvendiggjort ved den stærkt tiltagende Avling og dermed følgende Forøgelse af Husdyrbestanden, som for Hornkvægets Vedkommende inden lang Tid naaede op til et Antal af 230 store Kreaturer, for Størstedelen Stude, der fodredes med Bærme, Korn og Kar-

tofler, foruden naturligvis med fornødent Straafoder, tilpasset efter Formaalet: større eller mindre Fedning.

I 1860 blev Stampemøllen nedlagt, for at der kunde skaffes tilstrækkeligt Fald for Vandløbet, der skulde drive Kornmøllen, som samme Aar blev nedbrudt og erstattet af en ny. Af andre særlige Nybygninger maa nævnes et Hus til Kontor og Skolestue m. v., et Par Arbejderboliger og sidst en Mejeribygning.

Brænderiet blev drevet ca. 8 Maaneder af Aaret. Der brændtes da daglig ca. 2 Kar à 20 Tønder, og aarlig produceredes over 100,000 Potter Sprit. Foruden at Gaardens Avl for en stor Del anvendtes i Brænderidriften, indkøbtes dertil Korn og Kartoffler fra Omegnens større og mindre Gaarde. Disse Produkter leveredes paa Tustrup, hvilket gav Anledning til megen Travlhed, da der ofte paa en Gang kunde være 20-30 Vogne i Gaarden, belæssede med nævnte Varer, som altsammen skulde vejes og maales, bringes paa Lofter og Oplagspladser og betales.

1866 nedlagdes Brænderiet, dels fordi det trængte til Ombygning, dels af den Grund, at Konkurrencen med Købstædernes ny Spritfabrikker ikke længere gjorde Driften lønnende. Men det havde da ogsaa bevirket, hvad der fra først af var Hensigten med det: gennem en udstrakt Bærmefodring at sætte Markjorderne i fortrinlig Gødningskraft og samtidig give Betingelser for en omfattende og planmæssig Studedefning¹⁾.

¹⁾ En Mængde Fedestude solgtes til den bekendte Hofslagter Svendsen i København, flere Gange uden at Køberen saa dem, og blot efter den Beskrivelse, Hjorth forud gav af dem, bestemtes Prisen. Salg af Dyr efter Vægt var jo den Gang ukendt.

Den hele, alsidige Bedrift paa Tustrup krævede selvsagt en meget betydelig Regnskabsføring og adskillig Korrespondance, men ogsaa ved sit Skrivebord var J. C. Hjorth en kyndig og korrekt Mand, dér som alle Vegne i Besiddelse af stor Forretningsdygtighed, klog paa alskens Handelsomraader. Han fordrede, som tidligere nævnt, meget af sine Folk, de mere overordnede saa vel som det egentlige Tyende, men havde Evner til at gøre dem interesserede i deres forskellige Arbejder og til at vinde Tillid baade hos dem og i langt videre Kredse, saa han i Tidens Løb kom til at tage megen Del i det offentlige Livs mangeartede Hverv og saaledes blev en benyttet Mand paa ikke faa Administrationsomraader, foruden dette, at hans saamtidige ofte søgte Raad og Vejledning hos ham vedrørende mere private Anliggender. I 27 Aar var han Medlem af Aalborg Amtsraad, ligeledes i mange Aar Sogneraadsformand. Han var Medstifter af den indbyrdes Brandassuranceforening for Løsøre for Aalborg og Hjørring Amter og mangeaarigt Medlem af sammes Direktion, Formand for Jagtafløsningen, i en længere Aarrække Dyrskuedømmer, Medlem af Stutterikommissionen og Taksationskommissionen for Jernbaneanlægget fra Randers til Aalborg. I særlig mange Aar, lige til sin Død, var han Landvæsenskommissær og havde med sit sunde og klare Omdømme ogsaa her væsentlig Indflydelse ved flere vigtige Sagers Afgørelse, hvilket i Aartier efter hans Bortgang vedblivende erindredes af mange.

1852 udnævntes J. C. Hjorth til Kammerraad og i 1864 til Ridder af Dannebrog.

Med Hensyn til Opdragelsen af sine mange Børn var han ligesom i sin Landmandsvirksomhed en bestemt, villiestærk og myndig Mand, efter en senere

Tids Pædagogik maaske noget streng. Han havde selv faaet en haardhændet Opdragelse og hyldede som Fader Ordsproget: »Den Gren skal tidlig krøges, der god Krog skal vorde.« I hans senere Aar tabte denne Strengthed sig dog mere og mere.

»Vi Børn saa sjældnen vor Fader undtagen ved Middagsbordet. Han var alt for alvorligt anlagt til særligt at befatte sig med os, undtagen naar vi drev vore Løjer for vidt — da kunde vi komme til at smage Kæppen. Den mere kærlige Omgang med Børnene overlod han til Moder og vor gode Pige Christiane, men han havde Tanke for, at der sørgedes godt for os med Føde og Klæder og til Dels med Undervisning. Vi havde private Lærere, i Regelen theologiske Kandidater, men da disse gerne fik en Del at gøre med Brænderiregnskaberne, mere i de senere Aar end i de første, gik det jo gerne ud over Undervisningen.« Men ved Siden af sin kolde, stramme Alvor kunde Hjorth være øm og kærlig og blød i Sindet. Dette viste sig dog først ret, naar Børnene kom ud fra Hjemmet. Da var han den mest kærlige og omhyggelige Fader, hvorum hans mange Breve vidner. »Vi Drenges skulde undertiden køre for ham, f. Eks. til Hobro, hvilket ikke var saa let. Vejene var dengang belagte med uharpet Grus med store Sten iblandt. Kørte vi paa en af dem, fik vi, da han sad bagved, et Stød i Ryggen med det Udbrud: »Mærkede du den.« Vognen skulde »snakke«, da vi kom til at køre i Fjedervogn.

En enkelt Gang har jeg set Fader ligesom forglemme sig, tabe sin alvorlige Holdning, over for os Drenges. Vi var i Aarhus til Landmandsmøde, og et større Selskab, deriblandt Fader og to Sønner, den ene mig, paa Udflugt i Rathlousdals Have. Der blev

spist, talt og sunget, og pludselig kom paa en forspændt Slæde et i den ene Ende aabent Vinfad, fyldt med Punsch. Forpagteren paa Rathlousdal steg op paa Talerstolen og bad Selskabet smage paa Rathlousdals Mælk. Vældigt Bifald — og min gamle Fader raabte Hurra og klappede ikke mindre end nogen ung Mand, saa vi to Brødre blev ganske forbavsede over hans Lystighed, som vi ellers ikke var vant til at se.

Fader var en troende Kristen og forsømte ikke Kirken, og naar han sendte sine Børn ud i Verden, fremførte han forinden indgaaende Formaninger for dem om at bevare Kristentroen, Ærligheden, Fliden, Troskaben og Kærligheden til Hjemmet og at flygte for alt det, som var slet, og som vi ikke turde lade Gud og vore Forældre se. Men Fader var kun et Menneske og havde naturligvis ved Siden af sine gode, ja fortræffelige Egenskaber sine Fejl. Hans let opblussende Heftighed kunde være til stor Gene for ham selv og hans Omgivelser, men han havde da ogsaa som mange andre heftige Folk den Egenskab hurtigt at kunne glemme. Særlig kunde Pligtforsømmelse og Utroskab bringe ham i Harnisk. Derom kunde Assurancebestyrer Christen Kjærulff tale. Formodentlig havde han faaet sin Stilling ved Anbefaling af Fader, som jo sad i Direktionen for Assuranceforeningen, men Kjærulff var en lidenskabelig Kortspiller og besveg Brandkassen. Da skal Fader have sagt til ham: »Du skulde slæbes i Rendestenen ved Haartotterne for din Misbrug af Tillid og dit Bedrag.« Han blev omsider afskediget. Fader var vældig indigneret paa ham.«

Kammerraad Hjorth døde paa Tustrup den 16. Februar 1869, kun 64 Aar gammel, i sin 21-aarige

Søn Thyges Arme. Han døde af Skarlagensfeber, som han havde paadraget sig ved at tilse en Karl med samme smitsomme Sygdom. Karlen kom sig, men Husbonden bukkede under. Pastor Petersen, Skørping, besøgte ham under hans Sygeleje, og Hjorth skal da have sagt: »Det er haardt at forlade alt det, man har virket, men man skal bøje sig for Guds Villie.« Præsten svarede: »Det skal blive husket,« og det blev da ogsaa omtalt i hans Ligtale. Begravelsen foregik den 22. Februar under stor Deltagelse fra hele Egnen. Foruden Sognepræsten, Pastor Petersen, talte Pastor Olsen, Gudum, samt Pastor Fønss, Haderup, som i sin Ungdom havde tilbragt flere Aar paa Tustrup som Huslærer. En stor, blankpoleret, firkantet Granitsten dækker J. C. Hjorths og hans langt senere afdøde Hustrus Grave paa Fræer Kirkegaard.

Pastor Fønss' Tale, af hvilken Familien har bevaret Opskrift af nogle Brudstykker, synes at have været overordentlig smuk, præget paa én Gang af varm Følelse og dyb Sandhedskærlighed. Efter en velformet og aabenhjærtig Skildring af den afdødes Væremaade og Sindelag, som trods alt, der kunde synes koldt og umildt, fortjente Ære og Paaskønnelse og inderlig Tak, slutter Talen saa kønt: »Dette er alle deres Farvel, som fra dine Ungdomsdage og i dine senere Aar lærte at kende dig som en trofast Ven og Raadgiver. Det er mit, min Hustrus og alle deres sidste Farvel, der i en lang Række af Aar have tjent i dit Hus, og som, jo længere de blev hos dig, lærte at elske og agte dig desto mere. Fred med dit Støv! Farvel i Jesu Navn!«

Ogsaa fra Sønnen Thyge foreligger — foruden Kaptajn Hjorths egne anerkendende Optegnelser om

Faderen — en skriftlig, i høj Grad venligsindet Meningstilkendegivelse om den trofaste, bortgangne Familiefader paa Lindenberg og Tustrup.

»Moder var yngste Datter af P. Kjeldsen og Hustru, Mølgaard. I sin tidligere Ungdom var hun en Tid i Hobro for sin Uddannelses Skyld, søgte der en bedre Skole og blev oplært i alle de Fag, som Datidens unge Damer burde kende: Tysk, Tegning, Maling, Brodering, Syning og Dans, fik i det hele en god Opdragelse Fader tog ikke fejl, da han ægtede hende, og hun, kun 22 Aar gammel, gik ind til en ansvarsfuld Stilling som Forpagterkone paa Lindenberg med den store Husholdning. Om hendes Kvalifikationer straks svarede til denne Stilling, ved jeg ikke, men hun tog sin Gerning op og mestrede den snart . . . Jeg kan ikke nægte mig den Glæde at fremdrage her, hvad min Søster, Kirstine Westenholtz, Refsnæs, skrev om vor Moder efter hendes Død¹⁾.

»Aldrig saa jeg Moder anderledes end altid tænkelig og skinnende ren trods Arbejdsdragt. Det Præg af Alvor, som var det første Indtryk, Fremmede fik af hende, var en Følge af de mange store Pligter, der paahvilede hende: Omsorgen for den efterhaanden store Børneflok og saa Styrelsen af den meget store Husholdning, som lagde umaadeligt Beslag paa alle hendes Evner og Kræfter. Ved uvilkaarlig Paavirkning af Faders energiske Virksomhed fremkom muligvis den ualmindelige Dygtighed, hun straks erhvervede sig, og som gav hende Autoritet overfor hendes talrige Tyende og hjalp hende til at holde enhver til sin Pligt paa en god Maade. Mine For-

¹⁾ Her forkortet.

ældre havde deres Folk længe trods det, at de maatte bestille meget, men de fik til Gengæld en udmærket Kost og havde flere lignende Behageligheder i det velhavende Hjem. Moder havde aaben Haand og Hjerte for Nød. Ingen gik uhjulpent fra hende. Hun gav Arbejde til mange uden for Hjemmet, hvilket var en Nødvendighed for at holde Tøjet til den store Flok Børn helt og rent og det store Hus i god Stand og Forsyning indvendig, og altid, naar hun betalte for saadant Arbejde, fulgte der en liden Skønsomhed med i Form af lidt Sulemad fra en nylig stedfunden Slagting eller sligt. Og hvem af os Børn mindes ikke Helvig, denne store, kantede Karleskikkelse, der var gift med en ondskabsfuld Mand. Hun var selv en taalmodig Stakkel, der ofte kom og hviskede sin Sorg og Nød i Moders Øre og blev trøstet efter bedste Evne. Det Tillids- og Venskabsforhold, der gennem Aarene holdt sig mellem de to, gav Anledning til, at Helvig paa Gaarden gik under Navnet »Fruens Søster«. Mandens Ondskab kunde Moder ikke tage fra hende, men hun kunde paa saa mange Maader, ved Ord og Gerninger, oplive hende, saa stakkels Helvig kunde vandre styrket tilbage til sit fattige Hjem og de trange Kaar, lidt stærkere til at bære det alt. En Søn af Helvig, en stakkels forskræmt Dreng, kom senere til at tjene under de gode Forhold hos Moder. Og saa var der Sønder-Kirsten, en ældre, ugift, noget svag Kvinde, der jo var Hofskræder for Moders mange Dreng i deres Mindreaarighed. Hvor var Moder ikke god og betænksom mod hende — og saadan mod mange andre.

Moder var i sit inderste Væsen meget religiøs, det var det, som bestemte hele hendes Færd, og hun blev ved at være det til hendes sidste Aandedrag. Af

Temperament var hun egentlig livlig og spøgeful. Hun dansede gerne, om det end sparsomt blev hende til Del. Moder har saamænd danset med Kong Frederik den Syvende, da der under hans Jyllandsrejse blev holdt Fest med Bal for ham i Aalborg. Ved saadanne festlige Lejligheder og Sammenkomster var hun efter Faders Ønske smukt og smagfuldt paaklædt. Naar vi saa endelig vandrede ud fra Hjemmet og selv dannede os et saadant, hvor var Moder da ikke hjælpsom og betænksom.«

Et andet af Fru Agathe Hjorths Børn, Branddirektør N. Hjorth, Vedsted, skrev efter hendes Døden den 2. April 1897 bl. a. følgende:

»Moder var et Ordensmenneske i højeste Grad. Hun førte et meget nøjagtigt Regnskab over sit Forbrug af Penge, ligesom hun førte nøjagtige Fortegnelser over sit mangeartede Inventar og de mange med Aarstal, Nummer og Navn mærkede Sengeklæder, Dækketøjer og lign., som Huset rummede . . . Hun følte sig glad og lykkelig i sine Alderdomsdage i sit Hjem, det Sted, hun elskede over alle andre, var taknemmelig mod Vorherre for det, og taknemmelig og pietetsfuld overfor Mindet om den kære, saa tidlig bortgangne Fader, hvis virksomme Liv ofte stilledes os som følgeværdigt Eksempel.«

»Efter at jeg [Kapt. Hjorth] nu har givet en Karakteristik af mine Forældre, vil jeg omtale enkelte Grene af den store Bedrift paa Tustrup i sidste Halvdelen af Fyrrerne. Hele Personalet, som fik Kost og havde Bolig paa Gaarden, kunde til Tider være op imod et halvt Hundrede Mennesker foruden Fremmede, der undertiden kunde komme. Jeg synes, at Moder har udtalt, at hun i de Tider havde haft 35—40 Senge daglig at holde i Orden og rene —

men hun magtede det. Den Tid foregik al Bagning, Ølbrygning, Slagtning og Vask paa selve Gaarden, foruden meget andet vedrørende Husholdningen. Der var et enormt Kødforbrug paa Tustrup, og Husmoderen var den, der maatte forestaa og lede Anvendelsen af det slagtede Dyr, naar dette var ophængt: Parteringen og Bestemmelsen af, hvortil og hvorledes de forskellige Dele af Dyrekroppen skulde bruges: Pølser, Saltning o. s. v. Hun kunde her ikke stole alt for meget paa sine Undergivne og var stadig disses Vejleder. Forøvrigt havde hun Medhjælp nok, og Arbejdet gik med Lyst, selv om det varede dagevis. Den aarlige Indslagting var omtrent saaledes: 3 à 4 store Kreaturer, som ude i Laden blev slaadet for Panden af Forvalteren eller Avlskarlen med Smedens Forhammer og derefter stukne i Nakken med en spids Kniv, hvorpaa Karlene fortsatte Arbejdet, saa Kvinderne først overtog Behandlingen af Dyret, naar det var flaaet, ophængt og Indmaden udtaget. Til Parteringen senere fik de Mandshjælp. Af Svin slagtedes aarlig 6 à 8 Stk. à 3—400 Pund pr. Stk. Dette skete i de koldere Aarstider og i Bryggerset, og Begyndelsen foretoges af Karlene, som paa Slagtedagen maatte op Kl. 4 om Morgenen for at være færdige med Stikning, Skoldning og Ophængning til sædvanlig Arbejdstid. Saa overtog Kvinderne Bestillingen. Om Efteraaret slagtedes 20—30 Beder eller købtes nogle slagtede, fede Beder. Desforuden brugtes aarlig en hel Del Kalve og Lam samt Fjerkræ og Harer. Fra Mølle dammen kunde faas Aal og anden Fisk. Kom en Sildesælger i Gaarde, købtes gerne en betydelig Mængde Sild, hvoraf en Del vindtørredes.

Bagningen var ogsaa en Bestilling, det gjaldt om at faa godt udført. Der anvendtes gerne op til 3 Tdr.

Rug og 1 Td. Hvede hver 14. Dag. Til Brygningen brugtes i Sommertiden 1 Td. Malt om Ugen til 4 Tdr. Øl. Om Foraaret blev der brygget Gammeltøl, der skulde bruges om Høsten og altsaa lagredes i flere Maaneder. Det blev noget slemt stærkt noget og smagte Høstfolkene godt.

Storvask holdtes vist 2 à 3 Gange om Aaret og varede Dag og Nat med Rækker af Kvinder. Moder stod selv i Bagestuen og indsæbede alt Tøjet med en Børste og lod sig alle Stykker forevise, naar de var vaskede, for det Tilfælde, at de skulde have en Omgang endnu. Forvalter, Lærer, Brænderibestyrer, Jomfru og Piger fik frit vasket og strøget paa Gaarden. Efter Vaskningen kom Skylningen ved Mølledammen, som Jomfruene overtog. Ovennævnte Mandfolks Kravetøj blev stivet og strøget.

Lysestøbningen var en anden vigtig Forretning, som foregik i Bagestuen og varede Dag og Nat, og som Moder ogsaa deltog i. Der skulde jo om Vinteren bruges en vældig Mængde Lys til Gaardens forskellige og talrige Lokalteter: almindelige Lys, tykke og tynde, Væger og Lygtelys.

En Virksomhed, der ligesom Lysestøbning forefaldt sent paa Efteraaret, var Fremstilling af Stivelse. Den foretoges af Kvinderne og var et omstændeligt Arbejde. Dertil brugtes 5—10 Tdr. Kartofler. Tørringen foregik til Dels i Fade ude, naar Solen skinnede, men fornemmelig i lange, pøselignende Poser, som i et halvt Aars Tid hang i Porten i Træk og Tørre.

I mange Aar passede min Moder selv sit Mælkeri af 20 à 30 Køer, skummede selv, kærnedede sammen med Pigerne, men selv æltede hun Smørret og lavede sine Oste.

Væversker og Syersker i Egnen havde stadig noget at bestille for Moder og efter hendes Besked: Forarbejdelse af Tøjer i baade Uldent og Linned. Store Lærreder laa paa Bleg om Sommeren. En hel Del Farvning af Garn foregik i Hjemmet.

Julebagningen var en større Historie, især af Pebernødder til de mange Børn og tjenende Folk. Der bagtes og brugtes mange Skæpper.

Først langt hen i Fyrrerne saa vi den første Fjerdervogn paa Tustrup, en saakaldet holstensk Familievogn med 3 Agestole. Forhen og vel ogsaa senere, naar Fader kørte alene ud med Kusk, sad han i en saakaldet Doktorstol.

Ingen af en senere Tids Landbrugsmaskiner, ikke en Gang Hakkelsemaskiner, fandtes her før efter 1850. Alt Græs og al Sæden høstede med Le, og Stubben blev reven med Haandriver. Alt Haandredskab var meget primitivt og klodset, i Almindelighed forfærdiget af den hjemlige Smed og Snedker. Skovlene f. Eks. med Træblad og jernskoede. Men efterhaanden blev den Slags Redskaber bedre og bedre. Tid efter anden købtes et og andet fra Fabrikant Christen Zincks Vogn fra Sejlflod. Denne var en Foregangsmand paa Haandredskabernes Omraade. Hans Fader var en indvandret Kanalarbejder fra Rendsborg, som lod Sønnen oplære i Smedehaandværket. Chr. Zinck var en begavet og virksom Mand. Han anlagde et mindre Hammerværk i Sejlflod, hvorfra hans Redskaber udgik og solgtes pr. Vogn.«¹⁾

En Del tjenende Folk foruden tidligere nævnte

¹⁾ En af de sidste, rigtig gammeldags Træhjulspløve saas hos Udflytter Anders Mathiasen paa Fræer Mark, hvis Søn, »This i Fræer«, i Aarhundredets Slutning blev bekendt som en ivrig venstrepolitisk Agitator.

Forvalter Ove Møller fulgte Familien Hjorth fra Lindenborg til Tustrup. Den ubetinget mest skattede af disse var Barnepigen Christiane. Hendes fulde Navn var Christiane Frankfurt Guldtand Christensen. Hun var Datter af en Fisker i Nibe og født sanimesteds 1803. Til Lindenborg kom hun 1836 som Amme for et i Forpagterhjemmet nylig født Barn. Hun havde tidligere tjent hos nogle Familier i Aalborg, bl. a. hos en Toldbetjent Moses og havde en Del at fortælle om Tolderens fattige Kaar og om, hvorledes de af Smuglergods ved Accisen ved Byens Porte erhvervede noget til Føden. Siden havde hun tjent som Stuepige paa Egensekloster, var der bleven »lokket« og havde nu, kort før hun kom til Lindenborg, født en Dreng, Hans Christensen, som hun maatte sætte ud hos fremmede. Christiane var et paa en Gang godsindet og energisk Menneske. Hun gav sig med hele sin Sjæls Fylde hen til den Gerning, der var hende betroet, elskede alle de Børn, der kom under hendes Varetægt, delte deres Sorger og Glæder, vogtede dem trofast og forsvarede dem som en Løvinde. Hun fik efterhaanden paa Lindenborg og Tustrup 15 Børn under sit Opsyn og sin Pleje, de 12 næsten lige fra Fødselen af. De yngre delte Seng med hende, de ældre Værelse, hvor hun i Vuggen ogsaa havde den mindste. Hendes Omhu for Børnene var uden Grænser. En af Drengene havde i sin pure Ungdom en Fejl i Pungen. Han blev stillet op paa et Bord, og Familiens Huslæge, Lund fra Aalborg, undersøgte ham. Lægen udbryder, halvvejs spøgende: »Jeg tror, han skal skæres.« — »Nej,« siger Christiane, »det bliver der ikke noget af,« og pludselig griber hun Drengen og forsvinder med ham. Pigebarnet Kirstine, som hun havde været Amme for, skulde et Aar

begynde at gaa i Skole med de andre Børn, men skulkede somme Tider. Saa en Dag tog Læreren hende ved Armen og trak hende hen imod Døren til Skolestuen. Men Christiane havde set Faren for sin lille Yndling, kom farende fra en Dør, greb Barnet ved Haanden og sagde: »Pigen er, Fanden ta' mig, min« — og Kirstine kom ikke i Skole den Dag. Selv overfor Husbonden var hun ikke bange for at optræde protesterende, naar hun troede nogen af Børnene i Fare for Revselse, og han lod hende villig raade, thi han vidste, at de smaa var i gode Hænder. Over for Gaardens Folk var hun paa mange Maader en Hjælper, ikke mindst som Saarlæge, og tildeltes derfor af dem Navnet »Tante«, som senere fulgte hende hele Livet. Efter Kammerraadens Død og Sønnen Jens Laursens Overtagelse af Tustrup boede hun hos Fru Agathe og spiste ved hendes Bord, forrettede nogen Stuepigegerning og drog undertiden med Fruen paa Gæsteri hos de fraværende Børn.

»Naar vi Brødre, efter at være komne ud fra Hjemmet, besøgte dette, hilsede vi næsten lige saa kært paa hende som paa Moder til stor Glæde for hende, og næsten altid, naar vi skulde i Seng, fulgte hun med for at paase, at Værelset var i Orden, tage Støvlerne ned til Pudsning og slukke Lyset . . . Hendes største Bekymring var hendes Søn, en lille, svagt begavet Dreng, for hvis Opdragelse hun ofrede efter fattig Evne, og saa havde hun endda nær ikke faaet ham konfirmeret, men en Gaas til Præstekonen klarede Vejen, og Hans blev konfirmeret paa Luthers lille Katekismus, hvorefter hun fik ham i Bødkerlære i Hobro. I 42 Aar havde »Tante« sit Hjem i Familien paa Lindenberg og Tustrup. Hun døde den 24. April 1878 og ligger begravet i Familiebegravelsen paa

Fræer Kirkegaard. Hele Hjorth-Familien og mange af Sognets Beboere fulgte hende til Jorden.

Blandt de egentlige Tjenestefolk, der fulgte med til Tustrup, var Avlskarlen Christen Pugholm, som vistnok var en dygtig Karl, men han tog sig undertiden en større Dram. En Gang, da han noget beskænket gik ind paa Kontoret og vilde gøre Vrøvl hos Husbonden, kom »Tante« farende efter ham, skammede ham ud og drev ham paa Døren, og det fandt han sig i. Han havnede til sidst i Dollerup. Saa var der Kusken Peter Lavland, som ogsaa kørte Vognen med Brændevin ud i Omegnen og var en tro Svend. Han var paa Tustrup i flere Aar og blev derefter Gaardmand i Møldrup eller Akseltep. En tredie Medflytter var Røgter Jens Skørping. Han havde været Randersdragon og som saadan været med at hugge sig igennem Kosakkerne ved Bornhøved i Holsten 1813. Hjorth sagde om ham, at han med Tøjrkøllen havde slaaet en eller to af Tustrups Stude ihjel, men at han som Røgter var saa dygtig, at han i Aarenes Løb rigeligt erstattede den Skade.«

Faarerøgter Niels Tved var en Overlevering fra Jakob Hjorths Tid. Det samme var Tilfældet med Christian Tysker, en halvgammel Karl, som havde været med i Slaget paa Københavns Red Skærtorsdag 1801 og derefter i Fangenskab i England i flere Aar. Ogsaa Snedker og Tømrer Christen Jakobsen var gammel i Gaarde. Han havde været Møllerkarl for Jakob Hjorth. Han var dygtig til at bande og prale, men godmodig og børnekær, saa Herskabets Børn tidt havde Ophold hos ham i Snedkerstuen.

»Jeg erindrer flere Tjenestefolk paa Tustrup i Fyrerne. Først en ung Karl, Christian Volsted, som tidt fornøjede os Drengene med at være Hest for os,

naar vi agerede Dragoner. Han havde som yngre været med og for Fader med Stude i Holsten og var en frejdig, velbygget og forhaabningsfuld Karl. Ca. 35 Aar derefter saa jeg ham igen paa Nørre Flødals Fabrikker, rødskjoldet i Ansigtet og frygtelig fordrunken. Da hed han Christen Fjellerad og var vistnok paa Sognet i Ferslev.

En ung Røgter, som ogsaa havde tjent Fader paa Lindborg, var Niels Theil. Han tjente i flere Aar paa Tustrup, blev saa gift og fik sig bygget et Hus i Fræer. Niels gik temmelig tidligt til — en Sandgrav i Fræer skred sammen om ham.

Af Daglejere mindes jeg Anders Carlsen fra Carls-
huset paa Gerding Mark, ved Tustrups nordre Skel. Man fortæller om ham, at han vistnok havde slaæet en Kræmmer ihjel paa Fræer Mark. Han havde en Søn, som tjente paa Tustrup, Navnet husker jeg ikke. Denne unge Karl blev en Dag pludselig syg efter Middagen, saa smerteligt syg i Maven, at han løb hjem til Moderen og formedelst Smerten vilde drukne sig i nogle Mergelgrave. Dette fik hun forebygget, men inden Aften havde han hængt sig. En anden af Anders Carlsens Sønner, kaldet Carls Carl, var en Tid Staldkarl paa Tustrup, opsparede sig lidt Penge og lovede en Karl i Askildrup at laane ham 200 Daler. Han fortrød Løftet, og for at undgaa Udlaanet stjal han en Nat sine egne Penge, men blev straffet derfor.

En Høstarbejder var Peter Clausen fra Fræer, som kunde fortælle nogle lange, vældig interessante Røverhistorier. En Sønesøn af ham blev en dygtig og velstillet Husmand i Elleshøj.◀

I det følgende skal nævnes de forskellige, til mere betroede Stillinger antagne Folk paa Tustrup i 1840erne.

Af Forvaltere huskes foruden Møller ogsaa Funder, en Snedkersøn fra Viborg. Han blev senere Bestyrer af Brænderiejer Sørensens Gaard Louisendal ved Hobro. Ligeledes Marcus Kjærulf, Søn af Proprietær Kjærulf, Haverslevgaard, der døde som ung af Tyfus, og Hustru født Weinschenck, Søster til Weinschenck paa Gunderupgaard. Marcus Kjærulf naaede senere at blive Direktør for Fabrikken Skandia i Randers. En Søster til ham blev gift med Vinhandler Luplau i Aalborg.

Efter Jomfru Hoffmann, som før er omtalt, var en Købmandsdatter fra Randers, Rosalie Prytz, i flere Aar Husjomfru paa Tustrup, hvor hun blev forlovet — hvorom senere. Derefter tjente hun i adskillige Aar hos velstillede Familier i Aalborg og blev først gift efter 17—18 Aars Forlovelse. En Jomfru Petrea Stenild fra Stenildmosegaard tjente et Par Aar paa Tustrup og blev der Husfruens gode Veninde. Hun blev siden gift med Proprietær Møller, Marienborg ved Randers, og blev Svigermoder til et Medlem af Familien Hjorth, Branddirektør N. Hjorth, Vedsted.

En af Brænderibestyrerne efter Asmus Hjorth, som før er omtalt, var en Vendelbo, der hed Bodelsen, og efter ham kom Dencker, der var Søn af en indvandret Tysker, Funktionær ved Gudumlunds Fabrik. Fra Tustrup kom han til Aalborg, hvor han anlagde et Brændevinsbrænderi, som efter nogle Aars Forløb blev solgt til den bekendte Harald Jensen.

I Brænderiet medvirkede som Regel Elever. En af disse var Møller, en Skolelærersøn fra Ferslev. Han blev engang slaaet over Ryggen af en fuld Stodder med en Knortekæp, hvilket foranledigede et indvendigt Saar, som ikke vilde læges, og som formentlig forvoldte hans Død under Badning i Mariager

Fjord. En anden Brænderielev var Søn af Lærer Villumsen i Gerding. Han var i hele sin Færd som en Bondekarl, tilsyneladende ogsaa noget tung og tvær af Begreb, hvorfor Huslæreren, Fønss, som havde en Del med ham at gøre i Henseende til Regnskaberne, havde stor Lyst til at skælde ham ud. Men Villumsen var ikke saa ueffen endda. Ikke længe efter læste han til Lærereksamen, bestod denne, blev Lærer i Rebild og virkede der, til han døde.

Efter Seminarist Østergaard, som var fulgt med fra Lindenberg, blev en Kandidat Nødskov, Søn af en Købmand i Holstebro, Huslærer paa Tustrup. Han rejste i 1844 og efterfulgtes af en Cand. Lund fra Vordingborg, som en halv Snes Aar senere havde en Privatskole i Lyngby ved København. »Efter ham fik vi N. P. v. Fønss, Søn af en Søofficer i Aarhus. Han havde som sine to Forgængere her studeret Theologi, men ikke taget Embedseksamen, da han var gaaet fra den, fordi han havde mærket, at han ikke kunde bestaa — man sagde, han havde rendt for meget omkring og snakket i Stedet for at læse. Han var et ret kønt, ungt Menneske, forstod at interessere Fader for sig, kunde fortælle ham en Del om København og københavnske Forhold og Personer og var i den Retning at slaa op i som et Leksikon. Han forsømte heller ikke, da han kom her paa Eggen, at spasere omkring: i Gaarden, i Brænderiet, i Møllen og andre Steder, hvor han kunde træffe Folk og spørge Nyt, hvorefter han ved passende Lejligheder, naar Fader var modtagelig, puttede det i ham, hvad ingen anden før havde kunnet gøre Samtidig med Skolen overtog Fønss Brænderiregnskabet og Kornbetalingen. Dette bragte Fader til at interessere sig for ham, og Enden blev, at Fønss efter et

Aars Skolegerning i 1846—47 rejste tilbage til København, studerede færdig og fik sin Eksamen. Fader hjalp ham vistnok pekuniært.

Under Fønss' Fraværelse et Aars Tid havde vi en Fætter til Moder, cand. theol. Anders Faurschou, som Lærer. Han var en høj, alvorlig Mand og meget streng i Skolen, hvorfor hans Aktier hos Moder svandt stærkt trods Slægtskabet, ligesom Forholdet mellem ham og Fader af andre Grunde ikke var det bedste — han var navnlig Fader for selvklog. Kun et Aars Tid var han paa Tustrup og blev senere Sognepræst for Dejbjerg og Hanning i Ribe Stift. Han døde 1871.

Efter Faurschous Bortrejse blev Fønss, som nu havde faaet sin Embedseksamen med en lille anden Karakter, igen vor Lærer, og samtidig overtog han paany Brænderiregnskabet, ikke til Held for Undervisningen, thi den blev med Tiden sløj. Faders Afstraffelser af os for daarlige Karakterer var altid meget pinlige for Moder, og hun og Fønss blev snart enige om at forevise Karakterbøgerne for Fader sjældnere og sjældnere, og til sidst undlodes det aldeles. Dette kunde saa meget desto lettere praktiseres, som Fader med Aarene blev sagtmodigere i Sind. Fønss var et godt Menneske. Traf det, at han nødvendigvis maatte straffe i Skolen, var det gerne lempeligt.«

I samfulde 19 Aar blev Fønss paa Tustrup. Da han anden Gang kom hertil, tjente foran omtalte Jomfru Prytz her. Hun og Fønss blev forlovede. Det blev en meget langvarig Forlovelse. Hun kom senere til at tjene hos Brænderiejer Brask i Hobro og var der i en lang Række Aar, ligesom Vennen stadig ventende paa, at han skulde opnaa at faa Ansettelse som Præst. Med lejet Vogn besøgte han

hende af og til i Hobro, naturligvis en noget kostbar Historie for ham. Engang imellem prædikede Fønss i Fræer Kirke for at øve sig, og det kom han helt godt fra, men han forberedte sig ogsaa i ca. 8 Dage i Forvejen og prædikede højt paa sit Værelse. Atter og atter søgte han Præstekald, men stadig forgæves, saa han begyndte at tvivle om, at han nogensinde fik noget saadant paa Grund af sin daarlige Eksamen. Endelig, i 1866, blev han udnævnt til Præst for Haderup Sogn i Ribe Stift, et fattigt Hedesogn uden Anneks. Præsten dér var den eneste Mand i Sognet, der holdt Heste, alle de andre kørte med Stude. Fønss vandt sine Sognefolks fulde Tillid og blev Sogneraadsformand, og efter at have fungeret som saadan i nogle Aar, var Anerkendelsen af hans præstelige og kommunale Virksomhed saa stor, at han kunde skrive til Fru Hjorth, Tustrup, saaledes: »I Gaar kom med megen Højtidelighed i Gaarde en Deputation, bestaaende af tre Mænd. Den ene bar en Klokke, den anden en Perpendikkel og den tredie slet ingen Ting.« Paaskønnelsen var ham til stor Glæde. Fra Haderup blev han forflyttet til Romdrup-Klarup-Storvorde Præsteembede. Da han blev aflægs, flyttede han til Aalborg, hvor han døde. Hans Grav er paa Romdrup Kirkegaard, hvor ogsaa Hustruen, Rosalie født Prytz, hviler.

Af Familien Hjorths mange Venner og Omgangsfæller i Kammerraadens Levetid skal nævnes nogle faa.

Inspektør Heibrock, Lindenberg, Kirsteins Efterfølger, kom tidt til Tustrup. Han var en tyk, jovial, lidt urolig Mand. En Datter af ham blev gift med Læge Møller i Brovst, senere Distriktslæge i Nørre-Sundby.

Skovrider Kesler og Hustru, Thoruphedegaard.

Han var en Holstener, ansat af Grev Schimmelmann som Skovrider, senere blev han Overinspektør for Grevskabet. Kesler var en høj, alvorlig Mand med danske Sympatier og en ubestikkelig Karakter. Hans Hustru var Søster til Tømremester, Brandinspektør Boss i Aalborg. Kesler døde pludselig paa en Vogn 1884.

Godsejer Fr. Dahl og Hustru, Buderupholm. Han var en nobel Karakter og en trofast Ven. Kammer-raaden satte megen Pris paa ham uden dog at være enig med ham i Henseende til hans Driftmaade, en for rigelig Mergling. Hans Hustru, Cathrine Bay fra Randers, som han havde ægtet i 1848, havde i Forvejen været Husbestyrerinde paa Buderupholm og som saadan en Dygtighed. Som Husfrue udfoldede hun megen Godgørenhed. Den frejdige og djærve Kjeldsendatter paa Tustrup, Fru Hjorth, sagde om Fru Dahl: »Trine kunde godt give sin Rumpe væk, om den var løs.« Dahl døde tidlig, 1863. Hustruen levede 40 Aar derefter. Begge er begravede paa Buderup Kirkegaard. Den ene af deres to Sønner, Frederik, blev Ejer af Buderupholm, men flyttede senere til Mosgaard ved Aarhus. Den anden Søn, Hakon, blev Ejer af Hals Ladegaard, men døde temmelig ung ligesom Faderen.

Forpagter Bødtker paa Lindenberg kom ogsaa tidt til Tustrup. Han var en Købmandssøn fra Bergen, af god Familie og gift med en Mejeriforpagter Jensens Datter fra Sjælland. Bødtker var en dannet og begavet Mand, der interesserede Kammerraad Hjorth meget. Han kunde godt faa meget bestilt derhjemme paa Lindenberg, men døjede dog med at holde økonomisk Balance; en Gang maatte han endog akkordere. Han var noget af en Selskabsmand, vilde

gerne ad By og var for Resten en velset Mand i Egnen. Han blev dog paa Lindenberg til sin Død om ved 1870 og stededes til Jorde paa Blendstrup Kirkegaard. Enken rejste til København og døde der. En Søn af dem, Anker Bødtker, blev gift med en Datter af Kammerraad Thoft, Louisendal, Gudum Sogn.

Ogsaa Familien thor Straten af Refsnæs hørte med til den Tustrupske Omgangskreds¹⁾. Det samme gjaldt Provst Bøghs i Skørping og Provst Rehders' i Gerding. Førstnævnte Provst gjorde sig bemærket som ivrig Tobaksryger, sidstnævnte som Børneven, altid oplagt til at eksercere med Drengene fra Tustrup og lave Børnelege, især naar der kunde faas fat paa nogle andre Dreng, f. Eks. Gaardfæster Peder Kjærs Sønner, hvoraf den ene blev den senere Hestehandler og Gaardejer Peder Kjær i Nøtten. Forbindelsen med de to Præstegaarde blev dog ikke langvarig. Provst Rehders døde pludselig paa Blendstrup Kirkegaard, paa Vej til Kirken, Pinsedag 1846, og Provst Bøgh blev forflyttet 1849.

Endelig maa nævnes som en af J. C. Hjorths gode Venner Lærer Hvidberg i Fræer, en brav og dannet Mand og en i høj Grad pligtopyldende Lærer. Han var gift to Gange. Med sin anden Kone, der var en Søster til Provst Rehders, havde han to Børn, Sønnen Conrad og Datteren Susanne, som var Datteren paa Tustrup, Kirstines, specielle Veninde. Hvidberg og Hustru flyttede til Aalborg, da de blev gamle, og døde dér, men er begravede paa den hjemlige Kirkegaard.

— — —

¹⁾ Om thor Straten se Aarboeg Bd. II., Side 308 ff, og Bd. V., S. 234 f.

Ifølge efterladte skriftlige Dispositioner af J. C. Hjorth var det hans Ønske, at hans Hustru efter hans Død skulde hensidde i uskiftet Bo, og at Tustrup, naar hun fandt Tidspunktet passende, skulde overtages i Forpagtning af Sønnerne Theodor og Jens Laursen i Forening og efter Forpagtningstidens Ophør overdrages dem til Ejendom, og disse Dispositioner blev godkendt af samtlige Arvinger.

I Foraaret 1871 overtog Brødrene Gaarden i Forpagtning, men efter venlig Overenskomst overdrog Theodor sin Ret til Forpagtning og senere Køb til Broderen Jens Laursen og fratraadte den 1. Maj 1872.

Jens Laursen Hjorth var født paa Tustrup den 26. Oktober 1844 og opkaldt efter en Ungdomsven af Faderen, Forpagter Jens Laursen af Visborggaard. Sammen med sine Søskende fik han Undervisning i Hjemmet, lærte Landvæsen hos Faderen, gennemgik et Kursus paa Skaarupgaards Landvæsensinstitut ved Aarhus og var derefter Forvalter hjemme indtil Faderens Død, hvorefter han bestyrede Gaarden for Moderen, indtil den overtoges i Forpagtning. 1873, den 2. December, ægtede han Octavia Frederikke Elise Vallentin, Datter af Provst Jakob Vallentin og Hustru født Harder i Tvede ved Randers og født sammesteds 1844. Hun var i 1872 kommen til Buderupholm som Husholdningselev og der lært den hende jævnaldrende Forpagter Hjorth paa Tustrup at kende. Hun var en brav Kvinde og blev en øm og omsorgsfuld Moder for 4 Børn. Ægteskabet blev kun kortvarigt. Hun døde paa Tustrup den 16. Marts 1881.

Ved J. L. Hjorths Tiltrædelse af Driften af Tustrup Hovedgaard indledes en ny Periode i Gaardens Historie, ny, fordi der nu gennem det hele Samfund kommer forstærket Skred i al kulturel Fremgang, og

fordi Menneskenes Verden ligesom bliver større for Villie og Virke og deres Livsforhold mere komplicerede — samtidig med, at den enkelte tager Forandring i Retning af Fællespræg med alle, saa der bliver færre og færre af de egenartede selvgroede Naturer, som den ældre Tid fostrede og — fredede.

Som oftest er det vel vanskeligt for en Søn at følge efter en dygtig Fader og blive Leder af en Bedrift, der er bragt til et højt Standpunkt i kulturel og produktiv Henseende. Det kan ofte være sværere at bevare, hvad der er skabt, end at frembringe noget nyt. Men at J. L. Hjorth magtede begge Dele, vil det følgende formentlig vise.

Efter at have været Forpagter — sammen med Broderen og alene — i ca. 5 Aar købte J. L. Hjorth Tustrup af Moderen for 165,000 Kr. foruden Arveforpagtningsafgiften¹⁾. Allerede da havde han lagt for Dagen, at han var en lige saa dygtig Kreaturkender og vilde blive en lige saa driftig og foretagsom Landmand, som Faderen havde været. Efter i nogle Aar i Begyndelsen af Halvfjerdserne at have holdt delvis Kobesætning og Stude slog han om til saa godt som udelukkende Studehold og Fedning, navnlig af Interesse derfor men ogsaa, fordi han derved kom til at anvende et større Kvantum Kraftfoder, end det kunde betale sig at give Køerne. Sagen var tillige den, at han havde fundet det nødvendigt at forøge Gødningsmængden, eftersom der Aar for Aar siden Brænderiets Nedlæggelse var sporet nogen Tilbagegang i Markernes Ydeevne. Gødningen efter Bærmefodring havde vist sig at være stærkt og hurtigt virkende, men tillige let opløselig, saa at der i Jordernes grusede Un-

¹⁾ Kapitaliseret androg denne nu som tidligere 27,000 Kr. (13,500 Rdlr.).

dergrund var gaaet meget Gødningstof tabt. For atter at faa virkelig gode Afgrøder maatte Fedning drives i stor Stil. Der blev da saa aarlig købt til Brug i Staldene indtil 300 Tusinde Pund Oliekager, foruden at naturligvis Gaardens Avling af Hø og Korn opfodredes, og aarlig fedet 5 à 600 Stude.

I tidligere Tid købtes de fleste Stude til Tustrup paa Herregaardene i Vendsyssel; men dette ophørte, og Dyrene maatte da købes paa de forskellige Markeder i Vesthimmerland og Hobro, en Omstændighed, der selvsagt krævede mange og ofte besværlige Rejser. I de senere Tider, da Korthornskvæget blev mere almindeligt, købtes Studene lidt yngre og holdtes da noget længere, saa Omsætningen derved blev noget mindre.

Ved Siden af den stærke Fodring og Fedning anskaffede og anvendte Jens Laursen — som Hjorth ofte benævnedes — store Mængder af Kunstgødninger, en Landbrugsform, med hvis Brug han var en af de første og dristigste paa Egnen. I det hele taget var Tustrup en af de Gaarde i Nordjylland, hvor gamle Driftsmaader først afskaffedes og afløstes af nyere og fordelagtigere¹⁾.

I Løbet af sin senere Ejertid købte J. L. Hjorth efterhaanden ca. 90 Tønder Land, der tilgrænsede Tustrups Jorder, og indlagde disse Arealer under Driften. I 35 Aar havde han Gerding Præstegaards Jorder i Forpagning og drev dem fra Tustrup.

Allerede i Halvfjerdserne ombyggede han Størstedelen af Gaarden. Avlsbygningerne fra Faderens Tid svarede nu ikke længere til Tidens Krav, saa for-

¹⁾ En fuldstændig Beskrivelse af Landbruget paa Tustrup i Slutningen af 1800erne findes i I. B. Krarup: »Landbrugets Udvikling i Danmark«, II. Del. 1896.

holdsvis gode og anselige de end var, og resolut toges der fat paa Opførelse af ny, rummelige Lader og store, luftige Stalde, hvoriblandt en Hestestald med Plads til 30 Heste. Der opførtes en ny Vindmølle. Plantagen og den i Forvejen store og smukke Have udvidedes efterhaanden — et Sted med mægtige Træer og bratte Skrænter ved den lille Møllebæk blev til en herlig Plet af et ejendommeligt, parklignende Præg.

Som foran oplyst døde J. L. Hjorths Hustru, Provstedatteren fra Tvede, 1881. Syv Aar efter blev han gift med Elisabeth Ludovika Camilla Bierberg, Datter af Oberstløjtnant E. G. W. Bierberg og Hustru Emma, født Lund, og født i Aalborg den 9. Januar 1858. Tre Aar gammel havde hun mistet sin Moder, og Faderen havde Aaret efter giftet sig igen med en Datter af Pastor Blicher i Sønderholm. Som ung Pige havde Fru Elisabeth Hjorth oprettet og i nogle Aar ledet en lille Børneskole og senere opholdt sig nogen Tid i Norge for at pleje et Par derboende gamle Slægtninge. I sit Ægteskab med J. L. Hjorth blev hun Stifmoder for 4 Børn. Som Husmoder i det store og gæstfrie Hjem udfoldede hun i den korte Tid, Hjemmet ogsaa var hendes, en sjælden Dygtighed, forenet med et kærligt, kristeligt Sindelag. Hun døde paa Tustrup den 18. November 1894 fra 3 smaa Børn.

Ifølge I. B. Krarup: »Landbrugets Udvikling i Danmark« var Folkeholdet paa Tustrup i Begyndelsen af 1890erne saaledes: 8 Karle, 2 Drengene, 2 gifte Husmænd, 2 Elever, 1 Staldkarl, 2 Røgttere om Sommeren og om Vinteren 7, af hvilke 5 gik paa andet Arbejde om Sommeren. Endvidere 3 Piger. Karlenes Løn var 200 Kr. aarlig, Drengenes 100, Husmæn-

denes 200 plus fri Bolig, Brændsel og Mælk, Røgternes 200, Pigernes 130.

En Brodersøn af J. L. Hjorth, Løjtnant H. J. H. Hjorth, død som Brofoged i Aalborg 1922, har til en Samling slægtshistoriske Beretninger leveret et større Bidrag, »Minder fra Tustrup 1880«, i hvilket Aar han og en Broder til ham var Latinskoleelever i Aalborg. Nedenfor gengives nogle faa smaa Uddrag af disse »Minder«.

». . . . Møllen udøvede en vældig Tiltrækning paa os. Her dominerede den gamle Møller Hesse, hvis lille trivelige Skikkelse næsten altid saas i travl Beskæftigelse mellem de snurrende Hjul eller bøjet over de store Kværne for at »tolde« af Bøndernes Korn. Hesse var vidt og bredt bekendt for de mange Historier, til Dels opdigtede, hvormed han forkortede Møllegæsterne Ventetiden. . . . Smedien og den længere borte liggende ottekantede Høkerforretning, indrettet i Murværket af en nedbrudt Vindmølle, hvor Anton Nielsen residerede og solgte Tobak og Brændevin til Bønderne, var derimod Steder, hvor vi sjældent kom. . . . Undertiden tumlede vi os i den mægtige Lade, hvis svære Tømmer sagdes at hidrøre fra en Stranding paa Vestkysten, eller vi aflagde Besøg i Staldene, hvor vi dog ikke maatte forstyrre de fede Stude, naar de efter Fortæring af deres Foder havde lagt sig mageligt til Rette. I Hestestalden kom vi sjældent. Vi var lidt bange for Staldkarlen Iver. . . . Onkel kom godt ud af det med sine Folk. Det var morsomt at se, naar i Høhøstens Tid en Tordenbyge trak op, og det gjaldt om at faa Høet stakket, hvorledes han da forstod at mobilisere alle de mange Hænder, som ellers ikke direkte eller daglig havde noget at gøre med Gaardens Drift, saasom Smeden,

Gartneren, Møllerkarlen og alle Pigerne, ja selv Husjomfruen.«

I 1918, Hundredaaret for Slægtens Erhvervelse af Tustrup Hovedgaard, blev J. L. Hjorth hædret ved Tildeling af Ridderkorset.

Han døde 1924, den 4. Januar, i sit 80. Aar og blev den 10. Januar stedt til Jorde paa Fræer Kirkegaard, fulgt til Graven af en Mængde Mennesker fra Nabolag og fra fjernere Sogne.

Efter Dødsfaldet skrev Svogeren, Boghandler Bierberg, København, bl. m. a. følgende til Slægtens Mindeamling: »Overalt, hvor han færdedes i det pulserende Liv blandt Landmænd, skaffede han sig ved sin Indsigt et saa fremskudt Navn, at der ofte blev spurgt: »Hvad siger Hjorth.« I Landmandsforsamlinger, i Amsraadet og i det praktiske Liv lyttede man til hans Meninger, der baade kom med Myndighed og ubøjelig Villie til at ville det rette til Gavn for en Helhed. Mange var ogsaa de Præmier og Erkendtligheder, der blev tildelt ham ved Landbrugsudstillinger.« Og i Aalborg Stiftstidende læstes bl. a. om J. L. Hjorth: »Der uddannedes mangfoldige unge Landmænd af alle Samfundsklasser, som senere i Livet med Tak og Beundring saa op til deres paa mange Maader næsten geniale Læremester.«

J. L. Hjorths yngste Søn, Knud Ernst Bierberg Hjorth, født 30. Oktober 1894, efterfulgte Faderen som Ejer af Tustrup.

Kortelig skal nu omtales Kammerraad J. C. Hjorths Børn, der drog hjemmefra. De nævnes efter Alder.

Jakob Peter, født 1833, blev 1861 Købmand i Aalborg, hvor han en Tid var Byraadsmedlem, og hvor hans Forretning i Tidens Løb fik et meget be-

tydeligt Omfang. Fra 1870 drev han tillige Købmandshandel ved Skørping St. Han døde 1902.

Jens, født 1835, den udmærkede Bidragyder til nærværende Artikel, kom i sin tidlige Ungdom til Søs og drog gennem 20 Aar viden om, sidst — efter Erhvervelse af engelsk Kaptajns-Eksamen — som Dampskibsfører. Under et Ophold i Aalborg 1873 indgik han i Kompagni med Grosserer P. G. Vallentin og startede sammen med ham Nørre Flødals Fabrikkers Kridtslemmeri ved Svendstrup St. Som Parthaver og Driftsbestyrer virkede han her i 42 Aar, indtil han, næsten 81 Aar gammel, solgte sin Halvpart i Forretningen, fratraadte Bedriften og flyttede til Aalborg, hvor han og hans nogle faa Aar yngre Hustru, Poulina, født Meldahl, fremdeles bor. Ved Udfoldelse af en sjælden Energi var det lykkedes Kaptajn Hjorth i Løbet af Virketiden paa Nørre Flødal at bringe Slemmeriet fra en ringe Begyndelse frem til at blive et meget stort og anerkendt Foretagende, hvis Produkter forsendtes endog til fjerne Lande. Ogsaa Landbruget, der hørte sammen med Fabrikkerne, omfattede Kaptajnen med stor Interesse, saa den forhenværende Søfarer blev som Jorddyrker en Foregangsmand paa Egnen. Han har i sin høje Alder siden Bosættelsen i Aalborg udarbejdet en udførlig Stamtavle over Familien Hjorth og omtrent fuldført et stort anlagt Arbejde, Optegnelse af sine Livserindringer.

Ane Kirstine, født 1836, blev 22 Aar gammel gift med Godsejer Rolf Krake Westenholz til Refsnæs, som døde 1882. Hun døde Juleaftensdag 1901.

Anders Stensen, født 1837, gik til Søs 1852 og tog 4 Aar senere Styrmandseksamen. Under en af sine derpaa følgende lange Sørejser havde han et Ophold

i Australien, giftede sig der med en Datter af en skotsk Farmer, bosatte sig som Nybygger og opnaede omsider med utrolig Møje at skaffe sig her i det fremmede et smukt og godt Hjem, som han kaldte »Ny Tustrup«. I 1881 besøgte han Fædrelandet og Barn-domshjemmet, i hvilken Anledning hans Søskende lod rejse en Mindesten ved Tustrup-Familiens gamle, yndede Udflugtssted, Madum Sø.

Marinus, født 1840, blev Landmand, 1867 Forpagter af Grevskabets Gaard »Bakkegaarden« i Askildrup, Blendstrup Sogn, senere tillige af en mindre Gaard sammesteds, begge med store, uopdyrkede Arealer, som han kultiverede, hvorhos Gaardene blev udflyttede, sammenlagte til Drift med fælles Nybygninger og fik Navnet Ulvedal. Halvvejs opslidt og medtaget af mange Uheld, Sygdom og Dødsfald blandt Børnene blev han gammel før Tiden og meget svagelig. Han døde 1893.

Abelone Kathrine, født 1842, blev 1869 gift med Skibsbygger i Aalborg C. Th. Vang, senere, efter Faderen, Ejer af Teglværket og Kalkværket udenfor Østerport. Hun døde 1875.

Theodor Emil, født 1843, købte 1872 Stranderholm i Klarup Sogn, hvor han boede i 33 Aar. Han var dér Medlem af Sogneraadet og Amdsraadsmedlem i en Del Aar, solgte Gaarden 1895 og blev et Par Aar senere Vejassistent med Bopæl i Hobro, fra hvilken Stilling han søgte og fik Afsked 1920.

Thyge Nikolaj, født 1848, købte 1875 Nøragergaard ved Hobro, hvor han opdyrkede betydelige Strækninger hidtil temmelig unyttet Jord, solgte Gaarden 1888 og var derefter en kort Tid Bestyrer af en større Landejendom paa Sjælland, hvorefter han fra og med 1890 bestyrede Hvorupgaard med tilhørende

Teglværk ved Nørre Sundby, i hvilken Stilling han efter flere Aars Svagelighed døde 1914.

Oktavius Duodecimus, født 1849, købte 1880 Gaarden Julianeholm i Sulsted Sogn, gjorde sig der bekendt som Ordensmand og Arbejdsmand og var velset i sin Kreds. Han var i en lang Aarrække Taksationsmand for Kreditforeningen af større Landejendomsbesiddere. Han døde 1916.

Niels Chr. Gotfred, født 1857, forpagtede 1883 Avlsbruget paa Lindenberg, fratraadte Forpagtningen 1894 og købte samme Aar Gaarden Store Bouet ved Asaa. Her plantede han ikke saa lidt, hvorvel der i Forvejen hørte 70 Tønder Land Skov til Gaarden, og dræned store Strækninger af Jorderne. Efter Fra-salg af Jord til nogle Husmandslodder solgte han Gaarden 1905, hvorefter han boede i Aalborg, indtil han efter forhenværende Folketingsmand Villads Holm blev udnævnt til Branddirektør for Hvelbo og Øster Hanherreder med Bopæl i Vedsted, Aaby Sogn.

KOLERAEN I ÅLBORG 1853

AF OTTO SMITH

Denne magre, udtærede Skikkelse med Violinen i sin Haand og det hoverende Grin i sit Ansigt, det er Koleraen, der spiller op for Nationerne i Europa, og det er Livets Dans, som ender. Ser De, hvor de i vild Rædsel flygter til alle Kanter for at naa Udgangen? Kvinder og syge trædes under Fødder, de brogede Pjalter flyver til alle Sider, Guldet har ikke længere noget Værd — det er kun Livet, det gælder. Men de kommer ikke alle ud. Nogle bliver, hvor Lynet har lammet dem, og de dø, fare bort fra Livets Maskerade i den samme Gøglerdragt, hvormed de har dækket deres Fejl, fare bort under Latter, Dødshyl og Kankanhvirvler.

(Vilhelm Bergsøe: Fra Piazza del Popolo.)

I 75-året efter koleraens hærgen i Danmark, er næsten det eneste bidrag, vi har til kendskabet om den, de skildringer, som Vilhelm Bergsøe har givet af den i sin mest berømte bog. Som ungt menneske havde han selv set dens rædselsfulde virkning på Københavns befolkning, og det havde påvirket ham så stærkt, at hans skildringer er blevet så realistiske, som ovenstående citat viser, der er hentet fra fader Bernots billeddemonstration i Paris 1832 over for den fortællende læge i romanen.

Virkelig historiske fremstillinger foreligger kun for Københavns vedkommende. Nedenfor er gjort et forsøg på at skildre dens forløb i den del af provinsens byer, hvor den tog kraftigst fat.

Med mellemrum har menneskeden været hærget af frygtelige sygdoms-epidemier. Inden for dansk historie husker vi navnlig »den sorte død«, pesten, som i middelalderen lagde hele landstrækninger øde, men desuden har snart sagt enhver større krig været efterfulgt af epidemier. Kort efter Kalmarkrigen udbrød der i Ålborg en pestagtig sygdom, og da borgerskabet havde sundet sig oven på den forskrækkelse, fandt man ud af, at årsagen var at søge hos en række hekse, der boede i byen. En af datidens så almindelige hekseprocesser begyndte, og efter en række pinlige forhør, halshuggedes adelsdamen Christine Kruckow, medens en række borgerlige hekse måtte nøjes med døden på bålet.

Midt under den store nordiske krig hjemsøgte Danmark påny af en pest, men dens virkning på Ålborgs borgerskab kendes ikke. Man hører i virkeligheden ikke om større epidemier i denne Limfjordsby, før koleraen dukker frem i 1853.

Den dukkede første gang frem i Europa i 1800ernes begyndelse, men havde i virkeligheden raset som store epidemier i sit hjemland, Indien, både i 16 og 1700erne. I 1820 gik den imidlertid på vandring. Som hunnerhæren i sin tid var kommet fra øst og havde affolket Europas lande, således foretog koleraen nu det ene togt efter det andet ind over de magtesløse europæiske stater.

Den anden vandring varede fra 1826—37. Den gik denne gang op gennem Rusland, derpå mod vest

ind gennem de tyske stater og brød ind over Frankrigs grænse. Ganske umotiveret viste den sig pludselig i Norge, dukkede senere op i England og holdt endelig i 1834 sit indtog i Sverige. En ganske mærkelig stilling kom Danmark ved denne lejlighed til at indtage. Omklamret af uhyret på alle sider kunde landet ikke opvise et eneste tilfælde af den frygtede sygdom.

Noget anderledes gik det under det næste fremstød 1846—61. Denne gang nåede epidemien også over til Amerika, og intet europæisk land gik ram forbi. Alligevel slap Danmark billigt. I 1848 påvistes der tre tilfælde på Amager, men dermed standesedes den i første omgang. Man begyndte at fable om, at det friske, vandomkransede land ikke havde jordbund for denne sygdom. Men derefter kom der i 1850 nogle begivenheder, som burde have belært om, at faren ikke var så ringe, som man antog. Ganske vist viste koleraen sig kun spredt landet over, men i een by fik den dog et efter forholdene ret heftigt forløb, nemlig i Ålborg. Her rasede den i august og september med adskillige dødsfald i sit kølvand; men uden at man tog egentlig lære deraf.

Tre år senere gik det løs for alvor! Det begyndte i København, hvor en tømmermand på Holmen den 11. juni 1853 blev angrebet af en påviselig colera morbus, der dog for hans vedkommende fik en lykkelig udgang, idet han helbrededes efter tre ugers forløb. Den 12. juni, den 18. og 20., den 22. og 24. anmeldtes der spredte tilfælde af samme sygdom, men i den tredje uge efter at sygdommen var blevet konstateret i byen, steg antallet af kolerasyge med foruroligende hast. I periodens femte uge var de angrebnes antal oppe på over tusinde, og i den

følgende uge blev dette antal omtrent fordoblet. Herefter begyndte der en nedgang i tallet af nye tilfælde, men først omkring 1. oktober ophørte sygdommens karakter af epidemi.

Ialt døde der i København under epidemien 7219 personer, og sygdommen havde naturligvis i særlig grad huseret i de virkelig usunde kvarterer og blandt byens fattige, tæt sammenpakkede befolkning. Uforberedt, som man havde været, havde hovedstaden gennemlevet nogle frygtelige måneder. Men det øvrige land slap heller ikke. Det var dog kun byerne Århus, Ålborg, Skagen, Frederikshavn, Svendborg og Nykøbing Falster, der blev udsat for virkelige epidemier, og blandt disse var Ålborg den, det gik værst ud over, selv om dødsprocenten i Århus var en del større.

Hvad var da årsagen til, at netop disse byer blev i særlig grad hjemsøgt? Årsagen dertil er ikke umiddelbart indlysende selv efter moderne synsmåder; thi som virkelig *usund* by kunde af disse kun Ålborg udpeges som virkelig udragningsanstalt for en sådan sygdom. Skagen og Frederikshavn var dog byer med en frisk beliggenhed ved havet og deres befolkning ikke fattigere og uslere end så mange andre byers, hvor koleraen gik hus forbi. Men i det hele taget gav sygdommen lægerne mange problemer at spekulere over. Selvfølgelig kendte de *noget* til sygdommen og de forholdsregler, der måtte tages mod den; men netop dens springende og umotiverede angreb, såvel på byer som på individer, gjorde det uhyre vanskeligt at finde absolutte midler til at hæmme dens fremtrængen. To ting havde man i udlandet slået fast som virkningsfulde kampmidler mod den, nemlig renlighed og tilstrækkelig nærende føde. Des-

uden formodede man, at den allerede fra gammel tid kendte fremgangsmåde mod pesten: isolering af de enkelte byer eller endog af landsdele vilde virke heldigt, men den mere fremskredne, økonomisk nødvendige forbindelse mellem landets enkelte byer, der i mange henseender var blevet afhængige af hinanden, lagde store vanskeligheder i vejen herfor, og regeringen synes ikke at have turdet påtage sig ansvaret herfor ved at udstede påbud derom.

Det kan ikke nægtes, at Ålborg på den tid var en usund by. Mangel på renlighed efter moderne principper delte den vel med landets øvrige byer, men den havde yderligere et minus ved sin beliggenhed og øvrige topografiske forhold. Byens omegn havde vel den bedst mulige undergrund, der kunde tænkes, idet der her fandtes meget svære kridtlag under mulden. Men selve byen lå som i en flods delta, idet en række åer gennemstrømmede dens forskellige kvarterer, og store dele af byen var opført på opfyldt grund.

Det moderne Ålborg kender intet til denne rigdom på vandløb, der dog blot for en menneskealder siden prægede byen. Der kom sydfra ikke mindre end tre hovedløb, der yderligere inden for byområdet delte sig i flere strømme.

Østligst løb — dog noget uden for bygrænsen, der på denne tid må sættes langs St. Hansgade-Østergavensgade — en ret vandrig å, Teglgårdsåen, den nuværende »kanal«, der i bugtet løb tidligere gennemstrømmede Militært anlæg, men som i halvfemsernes slutning blev reguleret til den nuværende sten-satte strøm.

I midten løb Østerå, der omtrent ved nuværende »Åleje« og Menighedshjemmet i Danmarksgade delte

sig i tre strømme. Østligst af disse gik Øster Gravens å sønden om Søndergade og passerede Østerbro ved det daværende militære sygehus, hvor senere bevarningen »Håbet« lå, som nu er erstattet med en moderne ejendom af samme navn og med en fra gadelinien tilsvarende tilbagetrukket plads. Herfra løb åen lidt øst for St. Hansgade og endte i Nyhavn. Den midterste af Østerås tre løb kaldtes Peder Barke's å. Den løb vest for gaden af samme navn, passerede i skillelinien mellem Bredgade og Algade under »Vandbroen« og gled derefter under Nytorv på dettes smalleste sted for derefter at ende i slotsgraven omkring Ålborghus.

Åens tredie gren beholdt navnet Østerå. Den løb forbi Gamle mølle, som den drev, derefter langs Skomagergades østlige side, passerede under Algade ved »Ladebro«, løb midt ned gennem Gammeltorv forbi munden af Bispensgade ved »Maren Brandts bro« og løb til slut ud i fjorden efter at have passeret den bro, som den svenske general Carl Gustav Wrangel havde anlagt under byens besættelse i 1657, og som bar navn efter ham.

Vesterå dannedes ved sammenløb af Blegkilde å og Hasseris å, der forenedes lidt vest for Skolegade. Den sidste havde da allerede passeret Urbansport og Vesterport. Den egentlige Vesterå løb i nordlig retning under Algade ved »Muret bro« og derefter øst fra Gravensgade og endelig langs Vesterågade ud i færgehavnen, på det sted, hvor den nuværende pontonbro begynder.

Den uundgåelige følge af disse mange åer var, at byens kældre, selv om de ofte var sat af kamp, dog altid stod fulde af vand. At pumpe dette op blev man snart ked af, og der stod da fra disse

kælderdyb en afskyelig lugt op i husene, og tilstedeværelsen af svovlbrinte viste tydeligt, at der ustandseligt foregik en forrådnelsesproces dernede, ligesom gulvbrædder og andet træværk ustandseligt måtte fornyes på grund af svamp.

På deres snørklede fart gennem byen var disse åer genstand for borgernes udelte — men meget forskelligartede — interesse. Her løb rendestenene ud, her skyllede pigerne vasketøjet, her udblødte feldbedererne deres huder og skind, her druknede man byens overflødige hunde og katte, og i mørke nætter tømte dovne og samvittighedsløse personer husenes latriner ud deri. Endelig hentede de fleste beboere her det vand, som i dagens løb skulde bruges i køkkenene! Byens velhavende borgere sendte naturligvis deres piger eller gårdskarle ud til det friske løb i »Kilden« for at hente drikkevand, men det var dog et fåtal, ellers vandrede vandsøgende koner og piger fra åleje til åleje for at se, hvor vandet i øjeblikket var klarest. Byen havde netop år 1852 sluttet akkord med et engelsk firma om anlæg af et vandværk ved Blegkilde, hvorfra vandet i rørledninger skulde føres ind til byen; men saa lidt var borgerne i besiddelse af hygiejniske begreber, at der var almindelig misfornøjelse med, at man havde indladt sig på et så kostbart foretagende. Brøndboringen var først lige begyndt, da koleraen brød ud, og vandtilførselen derudefra kom først i gang længe efter, at Ålborg havde betalt sine dyre lærepenge.

Det er et rent middelalderligt billede, der ruller sig op for ens syn, og dog ligger det kun 75 år tilbage i tiden. Trods alle de forbud, der i adskillige hundrede år kan konstateres fra Ålborg magistrats side, var og blev åerne kloakker for de omliggende

huse, som derved friede sig for de ubehageligheder, som en manglende renovationsordning altid havde lagt på beboernes skuldre. Hvor god en strøm der end var i de fleste af disse åer, gemte de dog al slags råddenskab, og magistraten havde sit hyre med fra tid til anden at få dem blot nødtørftigt rensset op. I byens næringsliv spillede de også en betydelig rolle. Alene på den korte strækning fra Bispensgade til Svingelen lå der tre store garverier, en stor slagtergård og Wibros farveri, der hver gav sit rigelige bidrag til åens forurening.

Mèn også på andre punkter var der meget at hefte sig ved. Ålborg var en gammel by, væsentligst bebygget med bindingsværkshuse, der oftest kun adskiltes ved smalle gader og gyder. I hele kvarterer var værelserne så mørke og adgangen til frisk luft så ringe, at det selv med den bedste villie var ugørligt at vedligeholde renlighed og udluftning. Gårdene var som store handelshuse i byens gode økonomiske perioder anlagt på den snævest mulige plads inden for bygrænserne, og tiderne var foreløbig ikke så gode, at man foretog ombygninger for at skaffe mere plads. I fattigkvartererne var der desuden en så skæbnesvanger overbefolkning, at den på forhånd kunde betegnes som den største trusel mod sundheden.

Var den mere personlige renlighed i byen ikke god, så var den offentlige det endnu mindre, og det gjaldt ikke blot forholdet med åerne. Der fandtes i byen et ikke ringe hestehold, og gødningen fra stalddene købtes for det meste af Hasserris' bønder. Af bekvemmelighedshensyn aflæssede disse imidlertid ofte gødningen lige uden for bygrænsen, hvor der undertiden dannedes store sammenhobninger af denne art, og forbud derimod bevirkede kun, at man valgte

en anden plads dertil. I sommeren 1853 havde en sådan ophobning fundet sted lige uden for Kattesundsporsten (ved nuværende Korsgade). Yderligere havde de Ålborg borgere et ret stort svinehold, og de oftest åbne svinetønder udbredte deres stank over hele kvarterer. Desuden var der Klude-Peters oplag! Det var i Kongensgade, at denne Christian Petersen drev sin ret omfattende »produkthandel«, hvor egnens pjaltkræmmere aflæssede deres vognes indhold af ben, klude og andre udskudsartikler. På en varm sommerdag kunde Klude-Peters oplagspladser med fugtige klude, maddikefyldte knogler o. l. nok minde ret kraftigt om deres nærværelse.

Vil man have en samtidigs syn på forholdene, gør man bedst i at gå til stiftsfysikus Speyers officielle indberetninger derom. Selve byens almindelige sundhedstilstand var dårlig! Tyfus og kirtelsygdomme fandt til enhver tid en stor udbredelse blandt befolkningen. I årene 1843—47 havde byens dødelighedsprocent været større end Københavns, skønt erfaringen havde lært, at procenten var stigende efter byernes størrelse. Hvad årenes vand angik, måtte stiftsfysikus indrømme, at det i sin oprindelse ikke kunde være bedre, afklaret som det var gennem omegnens kalklag, men inden for bygrænsen blev det i den grad forurennet, »at der næppe kan tænkes nogen årsag til vands fordærvelse, som ikke finder anvendelse i Ålborg«. På det tidspunkt, da koleraen brød ud i København, var Speyer egentlig rigtig godt tilfreds med byens almindelige sundhedstilstand. Den var faktisk i denne sommer langt bedre, end den nu havde været i adskillige år.

Sygdommens forfærdelige forløb i hovedstaden undlod selvfølgelig ikke at sætte sig spor i provins-

byerne. Den, der skulde tage affære for at man kunde hyde fjenden stangen, var i første plan byens politimester; men her var Ålborg ikke særlig heldigt stillet. Justitsråd Johnsen havde kun beklædt embedet i få år og endnu ikke levet sig ind i forholdene, ja hvad værre var, han var ret fremmed over for danske forhold. Han var kommet fra Island, og selve hans gebroknede mål lagde ham mange hindringer i vejen i hans embedsgerning. Allerede i juni måned udstedte han en plakat om koleraen, hævdede deri, at et af de virksomste midler var renlighed og indskærpede derefter de almindelige bestemmelser for byen, der sigtede hertil. Men altså ingen nye skrapere bestemmelser, intet, der tydede paa, at nu var det alvor.

Hvordan tog borgerne dette? Med den lidenstå-til, som plejer at præge dansk borgerskab i slige situationer. Det var jo ikke værd at tage hatten af, før man så manden! Blev der et par dage gjort forsøg på enkelte steder at få det værste snavs skrabet af gaderne og få det værste ryddet ud fra gårdspladsernes møgdynger, blev det snart glemt igen. 2. juli kom der en ny plakat af samme indhold som den første, blot med en lille tilføjelse af, at om påbudene ikke blev overholdt, vilde øvrigheden gribe til tvangsmidler. Eventuelt, måske, hvis — — — thi der var mange forbehold at tage, først og fremmest derigenem, at der i hele byen med ca. 8000 indbyggere kun fandtes fire politibetjente. I sin nød henvendte politimesteren sig nu til borgerrepræsentanterne, og den 6. juli delte disse byen i 8 roder, og 16 mænd udvalgte til to og to at have opsyn med hver rode og efterspore manglende renlighed. Hvad man derimod vel nok i første plan skulde have taget sig af,

en undersøgelse af boligforholdene, det glemte man ganske.

Efter denne anstrængelse slumrede øvrigheden blidelig en fjortendagestid. Men i borgerskabet var der en del uro. Man så at sige halede forskellige bestemmelser og beslutninger ud af politimesterens mund ved interpellationer i bladene o. l. Således fik man udpeget et koleralazaret, hvortil udvalgte væver Møbius' hus ved »Fandens ølkar« i nærheden af Gugvejens accisebod. Væveren var nylig død, og huset lå isoleret; men havde man tænkt sig at kunne nøjes med de få rum heri, forregnede man sig rigtignok i høj grad.

Om andre foranstaltninger i byen hører man intet! Om end sundhedskommissionen, da det rigtig gik løs, udrettede et betydningsfuldt og godt arbejde, var de forberedelser, man traf, lig nul. Og var forholdene end nogenlunde i byen, hvor man dog havde adgang til nogle forebyggende midler, var de dog værre i landdistrikterne, hvor alle hjælpemidler savnedes. Ja, i Kjær herred var der på den tid ikke engang nogen læge. I maj måned var der blevet udnævnt en ny distriktslæge, men han var endnu ikke sluppet fra sin gamle praksis i den yderste kant af Danmarks rige, Christiansø øst for Bornholm, og der sad han trygt, til sygdommen længst var over alle bjerge. Man havde derimod en klog mand med en praksis, der var større end mangan læges, nemlig pastor Hass i Hals. Denne ualmindelige mand var homøopat, eller som man den gang kaldte det »sukkerdoktor«, og myndighederne holdt hånden over ham, da han også var folketingsmand. Ellers forstår man jo ikke rigtig hans næsten officielle praksis på en tid, hvor folketinget vedtog en lov mod kvak-

salveri, så at det hændte, at en bonde blev tiltalt efter loven, fordi det oplystes, at han havde givet naboen, der troede sig angrebet af kolera, nogle — kamferdråber.

Endnu gik Ålborg fri, men så udbrød der omtrent samtidig kolera i både Frederikshavn og Randers, og man så sig nu truet ikke alene gennem forbindelse ad søvejen med København, men også landværts fra de to nabobyer i nord og syd. Befolkningen begyndte at blive opskræmt, og da gartner Lauritzen i »Løkken« (nu Løkkegade) døde 14. juli, udpegedes tilfældet naturligvis som kolera. Nu begyndte byens aviser også at tage affære. Hidtil havde de indskrænket sig til beroligende artikler, der bl. a. udtalte, at kolera kun optrådte i tætfuldte kvarterer, »som provinsen lykkeligvis ikke kender«, desuden havde de optaget uden kommentarer de mange indlæg, som fremkom fra de bekymrede borgere. Nu derimod tog de fat på konkrete tilfælde og kritiserede de foranstaltninger, som øvrigheden efterhånden traf. Den 22. juli udsendte justitsministeriet karantænebestemmelser for Limfjorden, men særlig effektive var de nu ikke.

Selv med ulykken hængende over sig opgiver folk ikke deres fornøjelser — anderledes er menneskene nu engang ikke. Bergsøe har givet skildringer af det larmende, forlystelsessyge paris, hvor koleraen lurede rundt om de dansende par. Heller ikke københavnernes havde tid til at tænke på epidemien, før den var midt iblandt dem. Hvorfor skulde ålborgenserne være anderledes?

Søndag den 24. juli holdtes der efter gammel sæd fugleskydning i Ålborg. I optog med forrige års fuglekonge i spidsen drog man til Skovbakken, hvor

bagermester H. C. Ravnkilde i Strandstien blev den nye konge, hvorpå der var festmiddag i den grønne pavillon og alt muligt markedsgøgl for folket udenfor. Tre dage senere indkom københavnsdamperen »Cimbria« med 74 passagerer om bord, men nede i lasten stod to bårer med et par af besætningen, der var død undervejs af kolera, en koksmat og en bådsmand. Stemningen i byen sank hurtigt, nu havde man fået det frygtelige ind paa livet! Efter at de to lig var blevet synet, blev de indsvøbt i tjæret sejldug og lagt i portechaiser, som på en vogn kørtes i en bue uden om byen ud på kirkegaarden, hvor de sattes i kapellet. Ingen af de personer, der havde assisteret, blev imidlertid angrebet af sygdommen.

To dage senere blev en skomagervend, der havde været om bord på »Cimbria«, indlagt paa sygehuset, og samme dag indlagdes en jungmand fra skibet »Iris«, der var ankommet fra København. Begge tilfælde mindede om kolera, men patienterne kom sig hurtigt, og lægerne anerkendte ikke tilfældene som kolera.

Nu var imidlertid byens nervøsitet på sit højdepunkt! En stor folkesværm mødte ved havnen, når københavnsdamperne kom ind, og søgte at forhindre enhver landgang. Det kom til adskillige pøbeloptrin, og øvrigheden holdt sig forunderlig passiv, et forhold, der affødte nogle særdeles kraftige angreb i aviserne.

Den 29. juli blev sundhedskommissionen indkaldt til møde for at drøfte situationen; men ophidselsen i byen var nu så stærk, at borgerne ikke længere vilde afvente, hvad de ledende fandt for godt. Nu agtede man at stille fordringer over for denne passivitet. Den følgende aften stod der i byens blade

en kraftig opfordring til samtlige borgere om at gribe ind for at fremskynde begivenhederne:

»Da øvrigheden og sundhedskommissionen ikke synes at have lyst til at tage ekstraordinære forholdsregler, som loven hjemler, synes det på høje tid, at borgerne sammentræde og underhandle om forholdsregler og på en passende måde overveje, hvorledes man vil have det, og ved en deputation til amtmanden gøre ham bekendt med den tagne beslutning.

I den anledning opfordres byens indvånere til at samles mandag aften ved rådstuen for derfra at begive sig til d'hr. borgerrepræsentanternes møde og der tage en beslutning, og det så bestemt, at det ikke kan misforstås! Hr. Ingstrup, som kender borgernes mening og ønsker, opfordres til ved mødet at tage ordet og foranledige en dirigent valgt«

Inden dette møde havde fundet Sted, opskræmtes byen påny, idet en gammel kone i »Den gloende ovn« (omtrent hvor nu Borgergade begynder) fandtes død, og tilfældet udlagdes naturligvis som kolera, men var i virkeligheden forårsaget af sult, nød og mangelfuld ernæring. Således dokumenterede byen i en truende situation, at den var klar til at modtage den frygtede fjende, som efter politimesterens plakat bedst kunde bekæmpes ved renlighed og nærende føde.

Sundhedskommissionen var imidlertid kommet i gang. Der blev påbudt lægeeftersyn ved hvert skibs ankomst, og man begyndte at se sig om efter et kolerahospital, der virkelig kunde opfylde de fordringer, der måtte stilles til et sådant, om der skulde blive brug derfor. Man rettede først opmærksomheden på den nybyggede katedralskole i Jomfru Anegade; men næppe var rygterne herom sivet ud, før man i bla-

dene faldt over kommissionen og hævdede, at den bygning aldeles ikke kunde bruges. Dels lå den ikke så afsondret, som man måtte fordre, dels ymtes der om, at der var svamp i skolen, så at allerede nu ganske få år efter dens fuldførelse adskillige gulve måtte fornyes.

Senere forlød det, at kommissionen havde bestemt sig for det nybyggede »Enighedslund«, som klubben Enigheden havde opført ved Hobrovejen (senere hen omdannet til »Mentons Palmehave«). Heller ikke dette valg faldt i den offentlige menings smag. Der hævdede sig enkelte røster for at benytte de bygninger på Skovbakken, der anvendtes ved Det broderlige skydeselskabs årlige fugleskydninger med tilhørende fester. Sundhedskommissionen beholdt imidlertid *sin* mening om spørgsmålet, og det skulde iøvrigt snart vise sig, at man var nødt til at tage alt i brug, hvad man overhovedet kunde anskaffe til dette formål.

5. august opskræmtes sindene påny. En datter af avlsbruger Theill på Gl. Avlsgård på Østerbro, der var kommet på besøg fra København, afgik ved døden, og da hun var kommet fra sygdommens arnested, satte man atter denne gang dødsfaldet i forbindelse med koleraen. Skønt lægerne erklærede, at dødsårsagen var underlivsbetændelse, hagede man sig i den grad fast i troen på, at hun var den, der bragte koleraen til Ålborg, at man endnu 50 år senere fandt denne tro levende blandt gamle folk i byen.

Alligevel var det på denne dag, at koleraen holdt sit indtog i byen, men den døde var en fattig håndlangerske i Søndergade ved Navn Ellen Marie Casparsen. I Frue kirkebog findes der også ud for hendes navn noteret, at hun var koleraens første offer i

Ålborg. Sundhedskommissionen traf øjeblikkelig den fornuftige bestemmelse, at ethvert mistænkeligt tilfælde skulde opgives til et på rådstuen i samme anledning oprettet bureau. Man opnåede derved, at folk ikke behøvede at styrte rundt for at finde læger og anden hjælp. Alt dette besørgedes fra kontoret. Derimod varede det mærkelig nok en rum tid endnu, inden sundhedskommissionen fik opsat og offentliggjort de regler for kolerabehandling, som allerede var blevet lovet på borgermødet den 1. august.

Forøvrigt er det ganske mærkeligt at se, at i samme øjeblik, som sygdommen var konstateret i byen, var det som om nervøsiteten i en betydelig grad satte sig. Hvad der fra det øjeblik foretoges var ligesom mere målbevidst, mere modent, og selv om bladene nu og da brugte mund eller gav plads for kritiserende indlæg, var det stadig i mere moderate former end hidtil og byggede oftest på et virkeligt grundlag. Således som epidemien forløb, var der i virkeligheden også fuldt op at gøre for enhver, der på en eller anden måde kom i forbindelse med den; thi man stod i kampen mod den praktisk talt på bar bund og måtte organisere felttoget mod denne rædsel ud fra det tarveligste grundlag.

Efter at byen så at sige var sat i belejringstilstand, forblev man ikke længe i tvivl om, at der blev tale om en virkelig epidemi. Udbrudet var af en næsten eksplosiv karakter! Dagen efter det første dødsfald, bukkede snedker Berg i Kattevad under i løbet af få timer efter sygdomsudbrudet, og lige så hurtigt gik det med den tredje patient, en ung kone, ligeledes fra Kattevad. Men ingen af de senere angrebne havde haft nogen som helst forbindelse med den første eller med hverandre indbyrdes. Om direkte

smitte var der absolut ikke tale. 4. patient var atter en beboer i Kattevad, en slagter, den 5. en tømrersvend på Østerbro og den 6. et barn i St. Hansgade — alle var vel hjemmehørende i samme bydel, men alligevel kunde lægerne ikke med deres bedste villie og selv efter meget indgående forhør finde det ringeste spor af forbindelse mellem de angrebne.

På epidemiens fjerde dag anmeldtes hele tolv tilfælde, og i de følgende dage steg anmeldelserne i en uhyggelig grad. I løbet af den første uge var de angrebnes tal oppe på 41, og af disse døde 29. I den anden uge anmeldtes ikke færre end 173, hvoraf de 111 døde. Nu kunde man ikke længere være i tvivl om, at Ålborg vilde blive endog hårdt hjemsøgt af denne sot.

Epidemiens vugge stod altså i den østlige bydel, og allerede på den tredie dag var den nået helt ud til den østlige grænse. Derpå begyndte den at gå imod vest, og så hurtigt brød den frem, at den allerede den 14. august — epidemiens niende dag — nåede byens vesterport. Hele Ålborg var nu underlagt dens magt!

Det er allerede påvist med de enkelte tilfælde i begyndelsen, hvorledes sygdommen foretog ganske ukontrollerede spring fra gade til gade. Ganske på samme vis forholdt den sig i sit videre forløb set i større træk og stadig uden, at årsagerne til disse spring kunde konstateres. Det må dog som en hovedregel siges, at sygdommen her som andetsteds grasserede mest i særlig stærkt befolkede gader eller bydele. Og dog var der også undtagelser herfra. Alligevel lærte Ålborg ved denne lejlighed, at den ejede ikke så få overbefolkede kvarterer med sammenhobninger af smuds og råddenskab, noget, man i hvert fald efter

avisernes tidligere udtalelser ikke synes at have været rigtig på det rene med før.

I Jomfru Anegade, der virkelig var byens tættest befolkede gade, greb sygdommen om sig i en uhyggelig grad; men samtidig må man undres over, at de eneste gader i hele byen, der gik fuldstændig fri, var tre små gyder med elendige rønner: Maren Poppesgyde, Skolegadens Vandgyde og den smøge, der bar det karakteristiske navn Skiddengyden (den krumme del af Søndergade, der går op mod Bredgade). Det sidste må endda undre så meget mere, som selve Søndergade ved den endelige opgørelse viste sig at være den af alle byens gader, der havde lidt mest.

Det kan ikke undre, at lægerne, der stadig søgte at få bund i undersøgelserne over smitemåderne, efterhånden helt måtte give op. Den teori var dog hidtil blevet opstillet som vel underbygget, at når sygdommen først havde fået indpas i en gade, gik den hurtigt videre i den; men den glippede altså fuldstændig her.

Den gyldne hovedregel til beskyttelse mod epidemien, renlighed, blev selvfølgelig prædikeret ved enhver lejlighed; men hvem formår at kæmpe sejrrigt med århundredgammel slendrian, navnlig i en ulykkelig tid som den skildrede. De fattige befolkningslag greb hellere til alle andre præventive midler end denne ene. Angsten fik folk til at gemme sig i husene som kaniner, og de var næsten ikke til at lokke eller true frem for at gøre deres borgerpligt til renlighedens opretholdelse. De 16 udpegede rodeforstandere kørte efterhånden fast, det samme gjorde det virkelige politi. Det, man i denne tid hørte fra øvrighedens side, var kun småting, oftest trumfet igennem af sundhedskommissionen.

Denne arbejdede støt videre. Lad være, at den nu og da greb fejl i sine dispositioner og lod opgaver ligge, som den burde have taget op — den havde et næsten uoverkommeligt arbejde, og de magtmidler, der stod til dens rådighed, var ikke de samme, som nutiden har givet den. I dens kamp mod nedarvede fordomme stod den næsten magtesløs. Vor næsten overhygiejniske tid kan dårligt vurdere rigtigt, hvad disse mænd skulde bekæmpe, og kun når vi gennemtænker den af os selv oplevede epidemi, den spanske syge, der trods bedre oplysning, desinfektioner og hygiejne greb så kraftigt om sig, kun når vi genkalder os vor egen modløshed og håbløshed i hin situation, kan vi føle rigtigt for dem, der for 75 år siden stod forrest i kampen mod koleraen.

Det gjaldt om at få folk til at følge visse hygiejniske retningslinier, der kundgjordes gennem politiplakater, men som stadig måtte afkontrolleres, thi ellers blev de ikke efterlevet. Her gjorde aviserne et godt arbejde ved at udpege de steder, hvor f. eks. vand fik lov til at stå stille i gadernes dybe rendestene, eller hvor gadefejningen ikke blev besørget, som det var blevet påbudt. Den store gødningsbunke uden for Urbansport blev fjernet, svinehold i byen blev forbudt, og Klude-Peters bendynger blev beordret uden for bygrænsen og havnede — på den plads uden for Urbansport, hvorfra gødningen lige var blevet fjernet! De offentlige beværtninger blev beordret lukket tidligt på aftenen, og aviserne opfordrede de handlende til ligeledes at lukke butikkerne tidligt, for at deres personaler kunde komme ud og få lidt frisk luft.

En del af de særlig tætpakkede kvarterer blev rømmet; men dette havde både sine gode og dårlige sider. Naturligvis var det i overensstemmelse med

de fordringer, der stilledes om beskyttende foranstaltninger; men der er vel næppe nogen tvivl om, at de beboere, som den 7. august blev evakueret fra nogle tæt beboede huse i et angrebet kvarter for derefter at blive indkvarteret i Grotums skole på Algade lige ud for Strandstien, bragte sygdommen ind i dette hidtil intakte område, hvor den optrådte allerede dagen efter. Da det snart begyndte at skorte på husrum til disse evakuationer, blev der på Skovbakken opført nogle træbarakker; men med den voldsomhed, hvorved epidemien bredte sig, voksede kravet om asyl i så høj grad, at de udpegede og brugelige rum hurtigt var ved at blive overfyldt, og man måtte da ofte gribe til den sørgelige nødvendighed at lade folk flytte tilbage, endnu før sygdommen rigtig havde forladt deres gade. Naturligvis sørgede man i sådanne tilfælde for, at boligerne forinden blev omhyggeligt rensede og så vidt muligt desinficerede, men godt var det naturligvis ikke.

Enighedslund blev først taget i brug som koleralazaret, men den blev meget hurtigt overfyldt. Man indrettede derefter et lazaret i Frue sogns friskole, som lærer Ellermann måtte fraflytte, men den rummede kun halvt så mange som Enighedslund, og selv om den lå forholdsvis isoleret, var beliggenheden dog langtfra ideel, og navnlig kunde der ankes over, at den lå så forholdsvis nær ved Priorhaven (»Theils mark») med alle de der værende småpytter med stillestående vand. Omkring 20. august blev man så nødt til at tage det først udpegede, men af folkestemningen forkastede lazaret i brug, nemlig latinskolen i Jomfru Anegade. Det vakte vedblivende en del modstand, men man havde vel ingen anden udvej. Der hævede sig en del røster for, at man skulde benytte

»Aldershåb«; men dette var en privat ejendom, og man kviede sig åbenbart ved at skride til en ekspropriation.

Man var nu med epidemiens tredie uge nået til dens kulmination. Ugens fire første dage bragte hver en anmeldelse af 40 angrebne, og den 23. august nåedes det højeste tal under hele epidemien, idet der på denne ene dag anmeldtes ialt 54 tilfælde.

Situationen var katastrofal, og det må for de ledende have set ud, som om enhver ordnet hjælp måtte opgives. Det gik endda så nogenlunde med at skaffe mænd til at foretage graverarbejdet på kirkegården, hvor der for de mindrebemidlede gravedes store fællesgrave, der kastedes til, efterhånden som de blev fyldt. Også til polititjenesten, der skulde have nogen udvidelse, var der ansøgere nok, og man engagerede optikus Møller og arbejdsmand Christensen.

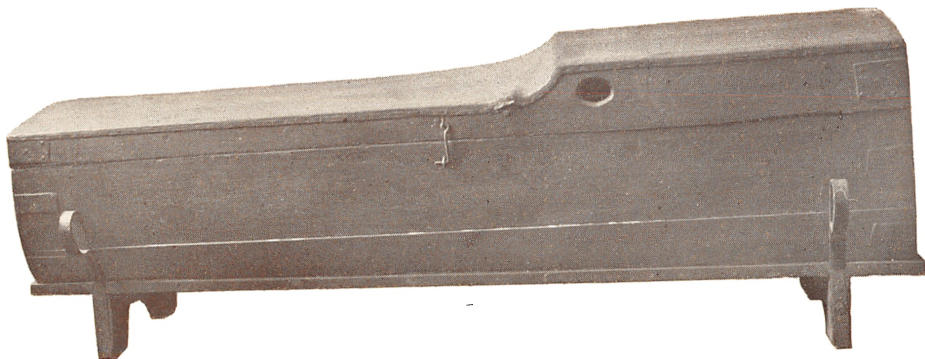
Derimod var mangelen på læger og sygeplejere efterhånden så stor, at det hele syntes at skulle bryde sammen. Man havde rettet anmodning til forskellige byer om at få en sådan hjælp derfra, men denne udeblev stadig til trods for, at der uden for København kun var epidemier i ganske få købstæder. Grunden må vel søges i, at man intetsteds følte sig sikker og ikke i det afgørende øjeblik vilde stå blottet.

Var mangelen paa disse felter stor, var den ikke mindre i henseende til det materiel, der skulde bruges paa lazaretterne. Det kneb selvfølgelig i første plan med at anskaffe det nødvendige antal senge, men det lykkedes dog så nogenlunde. Værre var det derimod med alle de mange specielle sygehusgenstande, som var nødvendige. Efterhånden skaffedes der vel en del frem, og der anvendtes ialt under epidemien 25,000 rigsdaler til nyanskaffelser af denne

art; men i sygdommens værste periode var mangelen stor, da en stor del af disse ting ikke lod sig improvisere.

Som det havde været let at anskaffe gravere til kirkegården, var det også gået mærkværdig let med at antage de såkaldte koleradragere, d. v. s. mænd, hvis bestilling fordeltes ligeligt mellem at bringe syge til lazaretterne og lig fra hjemmene og lazaretterne ud på kirkegården. Blandt dem, der meldte sig og blev antaget, var også gamle Poul Natvægter; men det viste sig snart, at folk ret naturligt skyede disse mennesker, som var de selv befængt med sygdommen. De blev faktisk set på og behandlet som fortidens rakkere, og det synes at være gået disse mænd nær til hjerte, ja så nær, at Poul Natvægter lod indrykke en protest i bladene, der dog naturligvis ikke hjalp på forholdet. Disse mennesker arbejdede trofast og pligtopfyldende i den uhyggelige gerning, de havde givet sig ind til, men nægtes kan det jo ikke, at halvfulde var de fra morgen til aften af de mange forebyggende bittere, de fyldte sig med. På den anden side var de aldrig så drukne, at de ikke kunde udføre deres gerning.

Naturligvis blev de også i tidens løb sløvede af al den uhygge, de blev vidne til, og fik et fatalistisk syn på tilværelsen, der bevirkede, at de lagde et vist håndværksmæssigt sving over deres optræden, der måtte forekomme omgivelserne som rå og gudsbespottelige. Brødrene Byrsted kørte omkring med en flad Møbelvogn for at indsamle ligene, der i den varme sommertid hurtigst muligt måtte føres bort. Ofte kunde de nærmeste slægtninge end ikke overvære begravelsen, fordi de selv lå angrebet, og overlevede de sygdommen, kunde de senere kun få opgivet



Vi gengiver her den paa Aalborg historiske Museum opbevarede Portechaise,
som sandsynligvis er den, der benyttedes til Transport af Kolerapatienterne.
Red.

en omtrentlig plet, hvor deres kære var blevet begravet; og hvor ofte blev ikke navnesedlerne byttet om på kisterne, eller disse forvekslet ved nedsættelsen i fællesgraven, der overstrøedes med kalk.

Datidens sygetransportmidler var få, uhensigtsmæssige og i høj grad uhygiejniske. Sygevogne kendtes ikke. De angrebne transporteredes til lazarettet i portechaiser, der i en uhyggelig grad mindede om de kister, hvori de fleste patienter kort efter bragtes til deres sidste hvilested. Disse portechaiser var i virkeligheden ikke andet end flade kasser med øskner på siderne, hvori bærestængerne kunde skydes ind. I bunden af dem fandtes en madras, stoppet med hør, samt en hovedpølle, og der var næppe tale om, at disse omskiftedes og desinficeredes efter hvert brug, der var gjort af dem. Var patienten kun mistænkt for at have sygdommen og blev indlagt på lazarettet til observation, skulde vedkommende nok efter transporten i en sådan kasse opnå at få sygdommen, om han ikke havde den i forvejen. Kassen lukkedes yderligere af et låg, hvori der over den syges ansigt var indsat to små firkantede ruder, og i hver af lågets sider fandtes et hul på nogle få tommers diameter, hvorigennem der kunde slippe lidt luft ind til patienten.

Man kan tænke sig de syges rædsel over endnu i levende live at blive indelukket i en sådan kiste, om de da var så meget ved bevidsthed, at de mærkede, hvad der foregik; men også for de efterladte må det have været et drøjt syn, og man forstår så udmærket den stakkels mands følelser, der en dag i denne ulykkestid noterede i sin dagbog: »Nu bar de min kjære hustru bort i denne dødens gondol. Gid hun dog var blevet sparet for denne rædsel!«

Dertil kom, at et hospitalsophold på den tid langtfra var så almindeligt for folk som nu. Selv om der endnu gives ældre mennesker, der har en vis rædsel for hospitaler, er vore lyse og luftige sygehuse dog for de fleste blevet et venligt asyl, når sygdommen endelig tvinger dem derind. Men på den tid blev snart sagt enhver sygdom behandlet i hjemmene, og kun for den mindre bemidlede befolkning eller for ganske særlige tilfælde vedkommende benyttedes hospitalerne, der de fleste steder var lidet tiltalende, og som af de bedrestillede borgere betragtedes med en hemmelig gru.

Koleraen tog imidlertid ikke hensyn til høj eller lav, og i kampen mod sygdommen måtte lægerne tage det som en absolut betingelse, at enhver mistænkt blev indlagt på lazaretterne. Man forsøgte i Ålborg på at forbedre lidt på de hygiejniske forhold ved at indføre portechaises, der var flettet af vidier og foret i bunden med strå, der jo let kunde skiftes; men udseendet, der var folk så meget imod, blev ikke meget bedre deraf, og det er et spørgsmål, om udrensningen af disse bærer blev foretaget så omhyggeligt af bærerne, som den burde.

Hvad hjælpen på hospitalerne angår, må det erindres, at begrebet sygeplejersker ikke kendtes på den tid. Pasningen foretoges af uddannede mandlige plejere, men i situationer som denne var deres antal naturligvis alt for ringe. Man forsøgte vel at antage mænd til denne gerning, men da de var ganske uøvede, havde man ikke særlig stor nytte af dem. På de ordinære hospitaler havde man ganske vist under betegnelsen stuekoner og gangpiger en vis kvindelig assistance, men disse kvinder havde ingen faglig uddannelse og indsigt lige så lidt som de våge-

koner, der var knyttet til hospitalerne, men hvis gerning kun bestod i at være til stede for gennem deres vågen at kunne alarmere det faguddannede personale. Selv om det kunde tænkes, at enkelte kvinder under en sådan epidemi havde haft tilstrækkeligt mod og humanitetsfølelse til at tage del i sygeplejen, stred dette i den grad mod datidens sømmelighedsfølelse og hele syn på kvindens stilling, at tilbud derom slet ikke vilde være blevet modtaget. Kun fra København kendes et enkelt tilfælde, hvor en kvinde stillede sig i breschen for denne sag, der nu helt er blevet kvindernes.

I slutningen af den omtalte kulminationsuge kom endelig den længe krævede hjælp. Byens lægestand var dog allerede i forvejen blevet noget forøget, idet underlæge Gedalia ved garnisonen, der var blevet beordret til hovedstaden, sendtes tilbage igen, ligesom en ung medicinsk student, Brorson, havde meldt sig til tjeneste. Nu kom yderligere den 24. august med damperen »Iris« to unge læger og tre medicinske studenter, Clausen, Prosch og Diederichsen, samt desuden en del sygeplejere og gangkoner.

Af lægerne blev cand. med. Rasmussen straks beordret til Nørresundby. Her var sygdommen brudt ud den 15. august, men den indskrænkede sig i sit hele forløb til at omfatte 30 angrebne. Af disse døde halvdelen, men af de syge her var over halvdelen svækkede og drikfældige fattiglemmer. Den anden læge, kandidat Schmidt, ansattes ved lazarettet i Jomfru Anegade, medens studenterne gik byens læger tilhånde ved de forskellige hospitaler.

De nye lægers ankomst gav forøvrigt politiet et forøget arbejde. Det viste sig nemlig umuligt for de fremmede at finde frem til de steder, de blev kaldt

til, fordi gadeskiltene og husenes numre ikke var blevet vedligeholdt. Politimesteren beordrede nu, at gadeskiltene skulde males op, og at nye skulde opsættes, hvor de gamle var for dårlige eller — hvad der nu ved denne lejlighed konstateredes — endog ganske manglede. Husnumre kendtes endnu ikke på den tid, men matrikelnumrene skulde være påmalet hver ejendom. Da disse imidlertid var lige så forsømt som gadeskiltene, måtte der skrides ind, og da det i de urolige dage kneb at få ejerne i tale, lod politimesteren det hele udføre, men på husejernes regning.

Det begyndte efterhånden at knibe med byens forsyning med levnedsmidler, idet landboerne blev mere og mere angst for at tage ind med deres varer til den sygdomsbefængte by, hvorfra rygterne om de fortvivlede forhold stadig bredte sig — og absolut ikke i formindsket målestok. Her som overalt i landets købstæder plejede bønderne at komme kørende til de sædvanlige torvedage, og det var en ret betydelig handelsomsætning med kød, æg, ost m. m., der på disse dage fandt sted både på Gammeltorv og Nytorv. Efterhånden udeblev nu flere og flere af de sædvanlige landslagtere, og pindevognene, der plejede at holde i lange rader med grøntsager og frugt, forsvandt ganske. Der begyndte at spores en virkelig mangel på adskillige fødemidler, og for at lokke bønderne til at indfinde sig påny, forlagde øvrigheden torvehandelen til markedspladsen ved Frederikskilde, men forgæves. Selv samkvem i fri luft med den hærgede bys borgere var mere end omegnens bønder turde udsætte sig for.

Ud over dette ene forsøg på en regulering af tilgangen af fødemidler forholdt øvrigheden sig passiv

i denne sag. End ikke aviserne, der ellers var svært på tærne med forslag til både det ene og det andet, forholdt sig tavse i dette spørgsmål. Dette kan næppe udlægges på anden måde, end at forholdet ikke har været så grelt, som enkelte mundtlige overleveringer har gjort det til. I alt fald kom der stadig tilstrækkelig med kød til byen, hvilket blandt andet fik sit udtryk deri, at kødpriserne holdt sig nogenlunde konstant. Derimod steg priserne på smør og æg ret betydeligt.

Afhjælpsningen af en række ulemper, som byens nødstilstand fremkaldte, og som vor tid i de fleste tilfælde vilde henvise til det offentlige, måtte den gang ske ved privat initiativ og privat godgørenhed. På dette skortede det heller ikke i Ålborg. Straks i begyndelsen af august var der blevet dannet en komité, der skulde arbejde på at afhjælpe den nød, der meget hurtigt bredte sig i de fattige lag af byens befolkning. Den bestod af malermester H. Dahl, urmager Lassen og købmændene Mørup, J. Simony og Emil Schrøder, og den tiltrådtes desuden af købmand Schjørring, der desuden som sundhedskommissionens formand ydede et overordentlig stort arbejde, som ikke indskrænktes til det, der netop var pligt. Ved sit personlige mod i den farefulde og ulykkelige tid viste han et så redeligt og ægte borgersind, at han skabte sig et ikke ringe ry blandt sine bysbørn.

Komiteen begyndte straks en pengeindsamling, som i løbet af de første uger nåede op på en sum af omkring 2000 rigsdaler, hvoraf enkefru Strøyberg på Svaneapoteket alene gav de 100 og købmand Pagh 50. Også Ålborg sparekasse gav i periodens forløb et par klækkelige bidrag. Samtidig udsatte »Schleppegrells legat«, som var en basarfond, der understøt-

tede invalider fra treårskrigen, en sum på 500 rigsdaler som præmier til sygevogtere. Af anden privat hjælpssomhed må navnlig fremhæves, at proprietær Quist på Anneberggården stillede sin gård til rådighed for husvilde familier og for forældreløse børn, og disse sidste påtog en dameforening sig at pleje.

Men der var navnlig eet forhold, som påtvang sig opmærksomheden. Efter lægernes stadig gentagne forskrifter var en af forudsætningerne for at kunne holde sig fri for sygdommen, at de daglige måltider ikke blot var diætetisk rigtige, men også rigelige og nærende. Desuden understregedes det, at i hvert fald et af dagens måltider burde bestå af varin mad. Men hvorledes kunde disse hovedregler følges, når i mange hjem husmoderen var på lazarettet eller endog død, når faderen var på arbejde og børnene strejfede rundt for lud og koldt vand. Straks ved epidemiens udbrud havde bladene forlangt oprettet en bespisningsanstalt, og de havde vel egentlig tænkt sig, at øvrigheden skulde tage sig deraf. Det skete imidlertid ikke, og selv den private hjælpekomité tøvede længe dermed. Først i slutningen af august førtes tanken ud i livet.

Rundt om i landet fulgte man med bekymring meddelelserne om forholdene i den hærgede by, og mange steder viste der sig en trang til at hjælpe, som ofte gav sig helt rørende udslag. I adskillige sogne i Jylland oprettedes der indsamlingssteder, hvorfra både penge og fødevarer sendtes videre til komiteen i Ålborg. Ja, helt ovre fra Fyen nåede sådanne kærlighedsgaver frem. Det var landsbyen Munkebo, der sendte den ikke helt ringe sum af 35 rigsdaler. Nede i Altona gav officererne ved 9. bataillon (der jo senere skulde blive en af byens egne) en dramatisk forestil-

ling, hvis overskud sendtes til den betrængte by som hjælp for de mange forældreløse børn.

I een henseende var byens autoriteter ikke enige, eller det må måske hellere siges, at de ikke rigtig formåede at finde hinanden. Ålborgs garnison, der først for få år siden har fået en fast kaserne, kendte fra gammel tid kun de private kaserner, og her boede soldaterne just ikke under de bedste hygiejniske forhold. Disse kaserner, hvoraf de værste vel nok var Terps kaserne og Kukkens gård i Skolegades Vandgyde, var alle beliggende i de mest overfyldte bydele, hvor sygdommen rasede heftigst. Når der alligevel kun forefaldt 23 sygdomstilfælde blandt underofficerer og menige, skyldtes det utvivlsomt den omstændighed, at mandskabet holdtes under en stadig og skarp kontrol.

11. bataillon havde på den tid fuld mandskabsstyrke, deriblandt de 100 såkaldte overkomplette rekrutter, der skulde hjemsendes ved rekrutskolens ophør i efteråret. Der rejste sig hurtigt krav om, at hele styrken, eller i hvert fald de overkomplette rekrutter, straks skulde hjempermittes, hvad de militære myndigheder imidlertid kraftigt modsatte sig. Mand og mand imellem vilde man vide, at dette skyldtes, at divisionsgeneralen ikke kunde tænke sig dette, før de sædvanlige inspiceringer havde fundet sted; men grunden var selvfølgelig den, at man ikke turde sprede næsten 500 unge mænd — omend tilsyneladende raske — ud over halvøen måske medbringende kimen til den frygtelige sygdom, der endnu havde skånet det meste af landbefolkningen. I stedet for blev øvelserne gjort så lette som muligt, og det blev nøje overvåget, at soldaterne hyppigt skiftede linned. Mandskabet sørgede den gang fuldt ud for

deres egen forplejning, men man satte marketenterne under kontrol og påbød bl. a. disse, at de altid skulde være forsynet med varmt øl med ingefær, ligesom de fik strænge ordrer til kun at udskænke bitre snaps og ikke den almindelige brændevin.

Der var allerede faldet lidt ro om spørgsmålet garnisonen, da det atter blev aktuelt ved, at man udenbys rørte ved det. Sagen var, at der fra Ålborg garnison sendtes et detachment på 18 mand til Frederikshavn for at bevogte fæstningsværkerne der. Disse 18 mand omskiftedes hver uge, og på marchen mellem de to byer indkvarteredes de i Sæby. Men da denne by erfarede, at der var kolera både i Ålborg og Frederikshavn, satte dens politimester sig i bevægelse for at få ombytningen standset, hvad militæret også gik ind på. Men samtidig søgte oberst Staggemeyer forgæves at få den hjælp fra de civile myndigheds side, som han havde krav på. Politimesteren og kærneren kunde han overhovedet ikke få fat på, da han ønskede en konference om forskellige spørgsmål, og da det kneb med at få den halm til soldaternes senge, som var nødvendig for at få underlaget hyppigt skiftet, søgte han til amtmanden; men denne erklærede, at det kom ikke ham ved.

Så blev obersten gnaven og søgte en udvej til selv at klare situationen og unddrage soldaterne påvirkningen fra den angrebne by på en sådan måde, at det ikke kom til at skade andre. Den 27. august blev hele garnisonen udlagt i en teltlejr uden for byen. Desværre indtraf der umiddelbart efter udlægningen en periode af koldt og fugtigt vejr, som medførte en del forkølelsessygdomme i lejren, men kole-raen blev man dog forskånet for derude.

Når de militære myndigheder tog sig af spørgs-

målet om bitre snapse til soldaterne, var det i fuld overensstemmelse med den almindelige opfattelse af disse som forebyggende middel mod sygdommen; men denne opfattelse førte naturligvis også rundt om til overdreven nydelse deraf. Stadsfysikus Speyer konstaterede, at byens drankere, »og af dem gives der mange«, ikke blev angrebet i større antal end ædruelige folk, »skønt at det er notorisk, at mangfoldige af hine (drankerne) under hele epidemiens forløb næppe en eneste time have været fuldkommen ædru, thi foruden deres sædvanlige dosis drak de hele dagen igennem bitre snapse«. Derimod mente han at kunne sige, at disse snapse syntes at have haft en skadelig indflydelse på dem, der ikke var særlig vant til spiritus, og som nu i deres angst greb til dette middel, som de så nød til overmål. De fik kvalme og diarrho, ja i nogle påviselige tilfælde også kolera.

Derimod mente Speyer ikke, at han i Ålborg havde kendt noget særligt til den omstændighed, som der andetsteds meldtes om, at der navnlig forekom et stort antal kolerasyge om mandagen eller tirsdagen på grund af folks udskejelser i diætetisk retning om søndagen. Til trods for, at dette altså ikke var tilfældet her, måtte han erklære, at almuen: arbejdsmænd, håndværkersvende og disses familier absolut ikke havde lagt sig lægernes forskrifter og advarsler særlig på sinde, og at de navnlig lørdag aften og søndagen igennem nød »efter gammel sædvane« store portioner af øl og brændevin.

Det er ganske interessant at se, hvorledes sygdommen forløb i nogle af de mere eller mindre offentlige bygninger, hvor et stort antal mennesker boede sammen.

I 1852 var der i Nyhavn blevet bygget et nyt

glasværk; men på det tidspunkt, da koleraen brød ud, var de 13 arbejderfamilier, der skulde have tilhuse i de små, men ganske gode lejligheder, knap nok blevet færdig med at flytte ind. Arbejdet på værket var heller ikke begyndt endnu, så da sygdommen begyndte at optræde blandt beboerne, fandtes der en række ubenyttede rum, der kunde anvendes til evakuering, så længe de værelser, hvori der havde ligget kolerapatienter, blev desinficeret. Forholdene var altså her så gode, som man under de foreliggende omstændigheder kunde ønske det. Af glasværkets 88 beboere blev ialt 8 angrebet af sygdommen, og af disse døde 4. Men samtidig rasede der blandt familierne en række gastriske tilfælde og mange anfald af kolerine, så at stemningen blandt dem til tider var meget nedtrykt.

Også byens fattiggård i Skolegade var på den tid nybygget og havde efter datidens krav lyse og luftige stuer, ligesom der fandtes en stor og rummelig gårdsplads. Man havde lige fra epidemiens udbrud haft opmærksomheden særlig henvendt paa denne institution, der trods de tilsyneladende gode forhold dog efter sin hele karakter rummede muligheder for en katastrofe. Der fandtes ialt 132 beboere, men under hensyntagen til disses høje gennemsnitsalder, må det siges, at det lykkedes at begrænse sygdommen så meget, som det var muligt. I alt blev kun 15 lemmer angrebet, og af disse døde 9, der alle var i alderen omkring de 70 år.

Ålborg hospital på Klosterjordet havde i årene umiddelbart før 1853 undergået betydelige udvidelser og forbedringer, så at man også her kunde tale om ret gode hygiejniske forhold. Når der af de 84 beboere blev angrebet 14, og af disse døde hele 11,

skyldtes det også her patienternes høje alder, idet denne gennemsnitlig var 72 år.

Naturligvis forandrede epidemien i høj grad gadebilledet. Folk holdt sig så vidt mulig inden døre og borte fra samkvem med andre, uden at det altid hjalp. Et par gamle folk havde gjort deres hus til en hel fæstning, hvis dør aldrig åbnedes, og hvorfra forbindelsen med omverdenen kun fandt sted gennem et forsigtigt på klem åbnet vindue. De døde begge af kolera! De kendte ansigter i byen forsvandt! En skønne dag tog døden også gamle Stence, der til det sidste holdt ud med sin kagekurv på købmand Hassings hjørne (Nytorv-Slotsgade). Hun lå en morgen død i sit kammer i Klokketøberggyden, og fra hende bredte sygdommen sig til de øvrige beboere i ejendommen, der alle døde. Undertiden styrtede et menneske om på gaden, ramt af et af de krampetilfælde, der ledsager sygdommen, og som undertiden kunde være af uhyggelig lang varighed. Branddirektør Kirchheiner lå således stiv af krampe i 48 timer, men kom sig alligevel.

Efter den 26. august begyndte man imidlertid at kunne spore en nedgang i sygdomstilfældene. Der anmeldtes i ugen indtil 1. september 120 færre tilfælde end i den foregående uge, og i den derpå følgende uge atter ca. 100 tilfælde færre. Den 24. september blev den første dag, hvor intet nyt tilfælde indtraf, og efter denne dag forekom der i alt kun 6 tilfælde, hvoraf 1 døde. Med den 7. oktober var epidemien forbi!

Da var man dog allerede forlængst begyndt at ånde befriet op. Det såkaldte honning- og væddermarked den 16. september havde været rigtig godt besøgt, og snart gled man ind i de gamle folder. Men

det havde været byen en dyr tid. Næsten 10 procent af dens indbyggere var revet bort, når man regner efter folketællingen af 1850, der opgav Ålborgs befolkning til 7745 individer!

Dødsfaldene var som allerede påpeget størst i antal blandt arbejderbefolkningen. Af de andre klasser kan nævnes militærets 25, handelsstandens 34 og fiskernes og søfolkenes 37. Højest stod for så vidt håndværkerstanden med 264 dødsfald, der dog navnlig var faldet på de fattigere lag blandt disse, medens der blandt arbejdsmænd og daglejere forekom 165 dødsfald. I rækken af folk i mere spredte livstillinger må man lægge mærke til, at dødens høst havde været ualmindelig stor blandt enker med deres hjemmeværende børn, idet der her er opført hele 87, medens tjenestetyendet af begge køn kunde opvise i alt 74 dødsfald.

Blandt byens mere kendte borgere, der bukkede under for sygdommen, skal nævnes den ældre skibsbygmester Bonnesen og fransk vicekonsul Jacob Holm Herskind, der havde en stor købmandshandel og tobaksspinderi i Slotsgade (nuværende »Hjorths gård«). Af garnisonens officerer døde kun kaptajn H. B. Prunst, om hvem det fortaltes, at han dagen forinden på en spadseretur havde passeret Byrstedes døds karet og på denne havde lagt et lig bedre til rette, som var så skødesløst lagt i kisten, at det halve af armen lå udenfor. Såvel hans hustru som hans oppasser fulgte ham i døden. I september måned døde stabshornist Geil, der havde et overordentlig godt ry, både fra sin deltagelse i treårskrigen herhjemme og fra det franske felttog i Algier i 1830, hvori han havde deltaget med megen tapperhed. Der døde vel nok en del børn af sygdommen, men blandt latinskolens elever var der

kun et eneste dødsfald, en søn af stiftsprovsten ved Budolfi kirke.

Selv om der nok blandt byens borgere herskede en ikke ringe nervøsitet under epidemien, slog denne dog sjældent over i ren hysteri. Enhver søgte efter bedste evne at beskytte sig mod sygdommen, nogle ved at følge lægernes forskrifter til de mindste enkeltheder, medens andre benyttede sig af de hos almuen gennem århundreder anvendte forebyggelsesmidler: at lade sig årelade og at gå til alters. Det varede heller ikke længe, inden bladenes spalter vrimlede med avertissementer om forebyggende midler. Skønt lægerne ivrede stærkt mod overdreven nydelse af spiritus, lader det sig ikke nægte, at de midler, som ivrigt anbefalede af de handlende, var særlige arter af brændevin. En sådan kolerabitter fabrikeredes ude i Sdr. Tranders af Erdmann Schnitzer. Den kunde også fås i kammerråd Hjorths landbrænderi på Tustrup, og af de overleverede beretninger, man har om denne drik, er der al grund til at antage, at det var den gammelkendte, men på den tid delvis glemte perikumsnaps, der her dukkede op påny. Af lignende kvalitet var rimeligvis også den »Eau sans pareille«, som købmand Anders Larsen på Nørregade forhandlede.

Et andet middel, som selv bladene i fuldt alvor anbefalede, var en kobberplade, som i en silkesnor skulde bæres paa det blotte bryst, og som var særlig virksom, når den hvilede på selve hjertekulen. Midaldalerens talismaner var således ikke forsvundet endnu på den tid — ja, er det vel end ikke i vore dage.

Af samme art som kobberpladen var en anti-kolera-ring, som en hr. Staeven i Hamborg bragte på

markedet. Det var en galvanisk fingerring, der mentes at virke som en art lynafleder over for sygdommen. Ifølge avertissementet var den opfundet af en doktor Honingberger, der havde været livlæge hos den indiske fyrste Rundjit Singh. Een ring var tilstrækkelig, »men flere gjorde ingen skade«.

Vore hjemlige fabrikanter stod heller ikke tilbage. Firmaet Peschüle og Nyrop i København anbefalede f. eks. deres galvano- og hydroelektriske kæder, der i høj grad skulde modvirke koleraens angreb. Alene navnet må have virket stærkt i datidens ører, der ikke var så forvænt med videnskabelig-tekniske ord, som vore er det.

Den mest radikale kur gennemgik vel nok Per kusk hos forvalteren på Vrejlevkloster, der af sin husbond blev sendt ind til Ålborg, men med mange pålæg om at tage sig godt i vare. Ved hjemkomsten erklærede han, at han ikke frygtede for at få sygdommen, thi han havde garderet sig i tide ved at drikke — en pægl af sit eget vand som modgift. Så måtte forvalteren hurtigst muligt om i stakhaven for at vomere.

Med vore krige 1848—50 havde provinspressen rigtig fået indpas i den store befolkning, og denne havde hurtigt lært at give sine meninger tilkende gennem aviserne. Der er til enhver tid visse mennesker, der har skrivekløe i fingrene, og som oftest ukaldet giver deres mening til kende. Således også i denne tid, og mangfoldige var de indlæg, som pressen om end nødig måtte sætte i sine spalter. Nogle af dem virkede naturligvis helt latterlige som f. eks. nedenstående indlæg, der stod i Amtstidende for 16. august, altså på den tid, da døden gjorde sin største høst i byen, og ingen følte sig sikre:

»Da flere, såvel herrer som damer, ønske at blive daguerreotyperede¹⁾ af den herværende daguerreotypist, men da denne netop boer på et af de strøg, hvor koleraen for øjeblikket grasserer, er det fleres ønske, at vedkommende ville tage bopæl i en anden del af byen, der uden tvivl vil være i daguerreotypistens interesse. Flere borgere.«

Dette naive dokument viser misbruget af pressen. Thi når undtages heftige ønsker om at efterlade sit portræt, såfremt man skulde blive indhentet af den død, der i øjeblikket mejede ned for fode i byen, kan man ikke rigtig forstå, at der skulde være nogen særlig trang til at blive forevigtet netop på dette tidspunkt, hvor de fleste sikkert havde tankerne på alt andet end dette.

Blandt avertissementerne findes endvidere et, der vil få en moderne læser til at studse. Det stammer fra håndværkerforeningen, der vel havde standset sit bogudlån under epidemien, men som indtrængende hjemkaldte de bøger, der endnu ikke var tilbageleveret. Så ringe begreb om de simpleste hygiejniske forskrifter fandtes der altså den gang, at man ikke hellere opgav disse bøger, der jo kunde rumme smittestof fra en sygdom, hvis smitekilder man ikke kendte. Og hverken fra offentligheden eller publikum gav dette anledning til påtale.

Den 29. august havde man åbnet den tidligere omtalte bespisningsanstalt. Den opretholdtes udelukkende ved frivillige bidrag og lededes af købmand Bagge Mørup, en svoger til C. W. Obel, idet begge var gift med købmand Anders Herskinds døtre. På dette tidspunkt var vel sygdommen allerede på retur,

¹⁾ fotograferede. Daguerreotypien var den første fremkomst af billedfremstilling ad fotografisk vej.

men denne forsorg tiltrængtes i højeste grad på grund af de fortvivlede forhold, som sygdom og død havde fremkaldt i en mængde småkårsfolks hjem.

Skolerne skulde normalt være begyndt i slutningen af august, men dette var blevet udsat på ubestemt tid. Allerede dagen efter, at latinskolen var blevet indrettet til lazaret, udsendte rektor Tregder meddelelse herom, og først langt ind i oktober kunde undervisningen begynde her, da hele skolen naturligvis måtte desinficeres grundigt forinden.

I begyndelsen af september havde man været i stand til at lukke lazarettet i Frue sogns friskole, men dette havde også vist sig at være i enhver henseende utilfredsstillende for formålet. Man havde i alt behandlet 66 patienter her, og af disse var ikke færre end 45 afgået ved døden. Den 14. september kunde man hjemsende tre af de unge studenter, medens de andre to endnu en tid fortsatte arbejdet som lazaretlæger.

Netop på denne tid fremkom der i et par københavnske dagblade nogle skarpe angreb på Ålborgs sundhedstilstand. Denne skildredes i meget grelle farver, og det understregedes, at byen rigtig måtte være arnested for en sygdom af denne art, usund som den var af beliggenhed og gennemskåret »af stinkende Canaler«. Men dette bragte bypatriotismen op i borgerne. Nu havde man redet stormen af, og man foregølede sig, at sygdommen såmænd ikke havde været værre her end andetsteds. Ålborg Stiftstidende tog kraftigt til genmæle og hævdede, at der fra autoriteters og borgeres side var blevet gjort, hvad der kunde gøres, og byens beliggenhed var absolut sund, ligesom åløbene var rene og havde klart vand og rask strøm!

Enhver, der har fulgt foranstående skildring, vil forstå, at kunde man end indbyrdes sige sandheden, så tålte man absolut ikke, at nogen udefra blandede sig i ens sager.

I slutningen af september lukkedes lazarettet i latinskolen. Der havde her været behandlet 133 syge, hvoraf halvdelen var blevet helbredet. »Enigheds-lund« fortsattes derimod stadig som lazaret under bataillonskirurg Lund. I alt nåede man her at behandle 102 kolerasyge, og også her helbredtes halvdelen. Også borgerkomiteen blev selvfølgelig nødt til at virke lang tid endnu. Der var slået så mange og så dybe sår blandt borgerskabet, at det tog tid at hele dem blot nogenlunde.

Det var et ret storslået arbejde, denne komité havde udført, da den omsider afviklede. I alt havde den indsamlet 14,000 rigsdaler, den havde understøttet 258 familier med i alt 402 børn. Den havde sørget for, at 50 forældreløse børn var blevet anbragt i familier, der fremtidig tog sig af dem, og den havde uddelt ialt 5460 portioner middagsmad. Det følger af sig selv, at dette ikke var blevet udført uden store personlige ofre fra dem, der havde taget sig af sagen. Efter epidemiens ophør blev prokurator Møller udnævnt til kancelliråd; men da det trods borgernes ønske trak ud med en anerkendelse til deres for-gudede købmand Schjørring, der også nok havde fortjent det, rejstes i bladene en række krav derom, og endelig udnævntes Schjørring til ggl. agent.

— — —

Lad os nu efter den megen uhygge slutte med et lille smil, som vi, der har det hele på afstand, nok kan tillade os.

Det var jo i skillingsvisernes tid, og selvfølgelig

var der ogsaa i anledning af koleraen forskellige folkelige digtere, der slog harpen om dette emne. Som oftest var visernes titler det interessanteste ved disse rimerier, og således var det ogsaa med den vise, som en gang i september udkom i København, og som hurtigt bredte sig over hele landet:

»Glædeshyl i Anledning af den forfærdelige Kolera-Morbroders Afrejse, udstødt til den forunderlig skønne Melodie af »Den gamle Branduniform«.

Ovenstående er skildret på grundlag af stadsfysikus Speyers officielle indberetninger om koleraens forløb i Ålborg, datidens aviser, overleverede beretninger, trykte memoirer og enkelte breve i privateje. En mindre forstudie hertil har været offentliggjort i Ålborg Amtstidende for marts 1922.

FRA STÆNDERTIDEN
MED SÆRLIGT HENBLIK PAA AALBORG AMT
AF G. ØSTERGAARD

(Fortsættelse.)

STÆNDERFORSAMLINGEN 1842.

DEN 12. Oktober mødtes de Deputerede i Viborg. Ved Indledningsgudstjenesten talte denne Gang Biskop Tage Møller. Som sædvanlig aabnede den kgl. Kommissarius, Gehejme-statsminister A. S. Ørsted Samlingen med en Tale. Han pegede bl. a. paa, hvilke Resultater der var naaet siden den første Stænderforsamling, nævnedes Købstædernes og Landdistrikternes Adgang »til selv at tage

virksom Del i deres Anliggender og det ikke mindre vigtige, den uforbeholdne Aabenhed, hvorved fuldstændige Oplysninger om den hele Statshusholdning er lagte for Borgernes Øjne«. Den hidtidige Præsident i de foregaaende Samlinger, Professor J. Fr.



Højesteretsassessor P. D. Bruun.
Stænderforsamlingens Præsident
1842, 1844 og 1846.

Schouw, der denne Gang som kongevalgt »Professor-deputeret« var bleven erstattet med Professor J. E. Larsen, blev efterfulgt af Højesteretsassessor P. D. Bruun. Hvass, Randrup, blev valgt som den ene Sekretær.

Fra Aalborg Amt mødte i denne Samling for Aalborg By kun C. M. Jespersen, da den anden Deputerede, Otterstrøm¹⁾, var forhindret, og ingen af Suppleanterne ønskede at give Møde. I den Anledning blev der før næste Samling foretaget Valg af nye Suppleanter (se det følgende). Af Godsejderdeputerede mødte R. Roulund, St. Restrup, og M. P. Hvass, Randrup. A. J. Hjorth mødte for 3. Landdistrikt, medens hverken J. Petersen fra 6. Landdistrikt eller hans Suppleant gav Møde. Fra 7. Landdistrikt mødte Morten Jensen. For 8. Købstadsdistrikt, hvortil Nibe hørte, mødte i denne og næste Samling Apotheker L. Chr. Dahlerup²⁾.

Lidt om de nyvalgte:

C. M. Jespersen.

Christian Magdalus Jespersen var født den 15. Februar 1809 i Viborg og var en Søn af Justitiarius i Landsretten Jesper Jespersen. I 1826 blev han Student fra Byens Latinskole, og 1830 tog han juridisk Embedseksamen, hvorefter han blev Fuldmægtig i Overrettens Justitskontor i Viborg. I samme By

¹⁾ Overretsprokurator Chr. M. Otterstrøm, f. 6. Juli 1795, d. 15. Maj 1876, var Bankkasserer ved Nationalbankens Filial i Aarhus. Senere var han en Tid konstitueret Stiftamtmand i Aarhus. Stænderdeputeret 1836 og 1840, valgt for Viborg Distrikt.

²⁾ L. Chr. Dahlerup, f. 7. Juli 1799, d. 16. Maj 1876, Apotheker i Thisted m. fl. Steder.

blev han senere Overretsprokurator. Han var første Gang gift med Frederikke Stockfleth, en Datter af Oberst H. Stockfleth, og anden Gang med Christensine Sehested, en Datter af Oberstløjtnant H. Sehested. I 1856 blev han Herredsfoged i Hatting Herred (Horsens By), i 1859 Justitsraad. Han døde 18. November 1873.

De sidste fire Samlinger mødte han i Stænderne, var en af de mest betydende og mest frisindede Medlemmer. Han blev 1848 valgt til »erfaren Mand«. Samme Aar blev han valgt til den grundlovgivende Rigsforsamling for Nibe Distriktet; i denne Forsamling spillede han en betydelig Rolle. Det var det af ham og P. D. Bruun stillede Forslag, der som bekendt blev til Grundloven af 5. Juni 1849. Senere blev han Folketingsmand, valgt i Horsens By.

I den første Samling i Stænderne havde Jesperen Sæde i Udvalget om Opførelse af nye Straffeanstalter og i Udvalget om Proces-Salærer. Aalborg Skibsførere indgav ved ham Andragende om Anbringelse af forskellige Fyr, bl. a. et paa Stensnæs Syd for Sæby. Og ligeledes indsendte Distriktslægerne i Jylland ved ham Andragende om Forbedring af deres Kaar. Oliemøller Schyttes Forslag til et Andragende om en fri Forfatning støttede han kraftigt, ligesom han ogsaa ellers tog Del i Forhandlingerne.

M. P. Hvass.

Markus Pauli Hvass var født den 14. December 1801 paa Randrup som Søn af Godsejer Frantz Hvass, Randrup.

Han gik i Randers Latinskole, blev Student herfra 1809 og tog teologisk Embedseksamen. En Tid var han Huslærer ved Højesteretsadvokat Treschow

og derefter Privatsekretær hos den kendte Grev Schimmelmann paa Sølyst.

Han fik Universitetets Guldmedaille for en Prispogave i Theologi. Fra 1826 var han ansat som Legationssekretær, indtil han 1832 i Unaade fik sin Afsked. Den gode Kronprins Frederik (den senere Kong



Legationssekretær Marcus Pauli Hvass.

Frederik d. VII.) havde nok været paa gale Veje og havde impliceret Hvass heri, skønt denne var uskyldig¹⁾. Senere (i 1843) besøgte Kronprinsen Hvass paa

¹⁾ F. Hvass: »Meddelelser om Personer og Familier af Navnet Hvass«, I. og V. Endvidere: »Danske Herregaarde 1920«, Alex. Rasmussen: »Randrup« og »Fra Himmerland og Kjær Herred« 1918 og 1926 samt J. S., 4. Rk., I. Bd., 153.

Randrup; han havde vel erindret, at han ikke var uden Aarsag til den i 1832 begaaede uretfærdige Afskedigelse af Hvass, og har villet bøde lidt derpaa.

Ved Auktion den 17. Marts 1837 blev han Ejer af Randrup, hvilken han ejede til sin Død. Han var gift med Eline Margrethe Wandel, en Søster til Stiftamtmand Bluhmes Hustru. I Aarene 1841—42 afløste han paa billige Vilkaar det komplette Hoveri paa Randrup. I 1843 blev han Amtsraadsmedlem og 1849 Hofjægermester.

Paa en Rejse til København druknede han den 13. September 1864. Hans Lig drev i Land paa Melby Strand paa Sjælland. Ukendt blev det jordet paa Stedets Kirkegaard. Siden er der rejst et Jernkors paa Graven.

Om hans Virksomhed i Stænderforsamlingen, hvoraf han var Medlem 1842 og 1844, skal for den første Samlings Vedkommende meddeles, at ud over Deltagelsen i Forhandlinger, særligt vedrørende det slesvigske Spørgsmaal, indskrænkedes hans Virksomhed til, at han paa en Del Beboeres Vegne fra sin Egn fremsendte Andragende om Consumptionens¹⁾ Ophevelse og fri Brændevinsbrænden paa Landet.

A. J. Hjorth.

Anders Jensen Hjorth var født 13. November 1809 paa Vejgaard paa Læsø som Søn af den ansete Kammerraad Bøje Chr. Hjorth paa Vejgaard. Han tog dansk juridisk Eksamen 1826, var derefter ansat hos Byfogeden i Sæby, senere paa Herredskontoret i Nr. Sundby, hvorefter han blev Godsforvalter paa Bir-

¹⁾ Consumptionstold = Accise, Forbrugsafgift.

kelse. Han var Arveforpagter af Aastrup i Aaby Sogn og havde i nogle Aar Sæde i Aalborg Amtsraad og nød i det hele taget stor Anseelse paa Egnen. Han



Godsforsvalter A. J. Hjorth,
Birkelse.

mødte i Stænderforsamlingen baade 1842 og 1846 (sidstnævnte Aar sammen med sin Principal J. E. T. Skeel). I 1848 blev han valgt i Nr. Sundby Distriktet til Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling. Han blev senere Prokurator i Lemvig, hvor han døde den 12. April 1889.

I Stænderne mødte han 1842 og 1846, og skønt han ikke hørte til de mest fremtrædende

Deputerede, tog han dog ikke saa lidt Del i Forhandlingerne, navnlig om Landbospørgsmaal. I Samlingen 1842 havde han Sæde i et Par Udvalg, ligesom ogsaa han selv stillede et Forslag om, at Forældre og Børn i Trangstilfælde skulde understøtte hinanden, hvilket Forslag ikke blev fremmet.

Morten Jensen.

Morten Jensen var født i Kølby ved Løgstør i Maj 1802. Han ejede Lundgaard, hvor han døde den 30. November 1870 af Asthma. I nogle Aar var han Amtsraadsmedlem. Han mødte i Stænderne 1842, 1844 og 1846, men førte en meget stilfærdig Tilværelse og hørte sikkert sammen med sin gode Ven

Peder Lydersen fra Salling til de mest konservative Naturer; det giver følgende Begivenhed ogsaa Grund til at tro. Han var til »Folkemøde« i Viborg Torsdag den 27. April 1848 sammen med den nævnte Stænderdeputeret — Lydersen fra Salling — og talte her i mod en lovgivende Forsamling, men for en kun raadgivende. Med Lydersen maatte han af Amtmand Bretton reddes ud af Byen — skjult i en »Møgvogn«, blev der bagefter fortalt.

Op mod Jul, den 20. December, sluttede Samlingen for 1842. Foruden Oliemøller F. Schyttes Forslag om en friere Forfatning havde det vakt stor Opmærksomhed rundt om i Landet, at Stænderforsamlingen saa kraftigt havde udtalt sig imod den Adfærd, den slesvigske Stænderforsamling havde udvist over for P. Hjort Lorenzen. Med 46 Stemmer mod 3 havde Stænderforsamlingen vedtaget at indgive en Adresse til Kongen til Trods for, at den kgl. Kommissarius A. S. Ørsted stærkt havde modsat sig det. Under Forhandlingerne herom kom det til et skarpt Sammenstød mellem Hvass og Ørsted. Hvass — støttet af Nyholm — ønskede Forhandlingerne om Adressen optaget i Stændertidende, hvilket Ørsted modsatte sig og havde Myndighed til at forhindre.

Valg af Suppleanter i Aalborg 1844.

Ifølge Kancelliskrivelse af 18. Maj 1844 afholdtes for Aalborg By den 5. August s. A. Suppleringsvalg af 2 Suppleanter for Stænderdeputerede.

Valgt blev:

1. Suppl. Redaktør B. Ree med 68 St.
2. » Toldkasserer Thorbrøgger » 51 »

Derefter havde Prokurator Jensen, Aalborg, 16

Stemmer, L. C. Brinck-Seidelin, Hjørring, 10, Raadmand Krebs, Aalborg, 2 og Købmand Ole Green, Aalborg, 1.

STÆNDERSAMLINGEN 1844.

Den 9. Juli 1844 kaldtes Stænderforsamlingen atter sammen. Ved Gudstjenesten forud talte den Deputerede Provst J. Møller, Grinderslev i Salling. A. S. Ørsted aabnede som sædvanlig Møderne med en Tale, og P. D. Bruun blev igen valgt til Forsamlingens Præsident.

Aalborg Amt var i denne Samling repræsenteret saaledes: For Aalborg By mødte Overretsprokurator C. M. Jespersen, og i Stedet for Otterstrøm den første Suppleant Redaktør B. Ree, Aalborg; af Godejederdeputerede mødte Roulund og Hvass paany; for 3. Landdistrikt mødte i Godsforvalter Hjorths Forfald Suppleanten Arveforpagter Baltazar Bøggild, for 6. Landdistrikt mødte nu i Stedet for Prokurator Jens Petersen Suppleanten, Propr. Joh. M. Klingenberg, Klitgaard. Morten Jensen mødte igen for 7. Landdistrikt.

3 nye Mænd fra Aalborg Amt er der altsaa at omtale.

Bernhard Ree.

Bernhard Ree var født den 18. Juli 1813 i Aarhus som Søn af Storkøbmanden Hartvig Philip Ree¹⁾. I 1830 blev han Student fra Aarhus Latinskole og

¹⁾ Se »Hartvig Philip Ree og hans Slægt«. Ved Josef Fischer. København. 1912. Dansk biografisk Leksikon. Alex. Rasmussen: »Aalborg Stiftstidende«s 150 Aars Jubilæumsnummer og Alex. Rasmussen: »Bælumkredsens politiske Historie 1848—1915«.

tog Eksamen Aaret efter, men saa ophørte han med Studeringerne. I 1838 blev han Redaktør af »Aalborg Stiftstidende«, af hvilken han senere ogsaa blev Udgiver. I offentlige Spørgsmaal fik han her i Nordjylland efterhaanden en ikke ringe Indflydelse. En Følge heraf var, at han i 1844 baade blev Borgerrepræsentant og Stænderdeputeret. I Stænderforsamlingen mødte han 3 Gange, 1844, 1846 og 1848, den første Gang som Suppleant, og indtog som bekendt her en yderst frisindet Stilling. Han blev i 1848 Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, valgt for Voldumdistriktet. Fra 1849 til 1854 var han Folketingsmand, dels valgt for Bælumkredsen, dels for Nibekredsen; sidstnævnte Sted valgtes han igen fra 1864 til 1866. Desuden var han en kort Tid Medlem af Rigsraadet og endvidere Landstingsmand. Han var gift to Gange, første Gang med Julie Henrichsen, død 1845, anden Gang med Anne Marie Seedorff, død 1900. Ree døde den 13. November 1868.



Redaktør Bernhard Ree,
Aalborg.

Baltazar Bøggild.

Baltazar Bøggild var født 26. Marts 1801 i Aalborg som Søn af Byfoged Jens Bøggild. Han tog



Baltazar Bøggild.

I Stænderforsamlingen mødte han kun i denne Samling.

Johs. Fr. Klingenberg.

Johannes Frederik Klingenberg var født 4. December 1796 i København. Han studerede Theologi, men da han ikke havde Raad til at fortsætte Studierne, tog han Huslærerplads paa Klitgaard hos Ejeren Casper L. Buchholtz, en Forpagtersøn fra Hagedstgaard. Her paa Klitgaard blev Klingenberg gift med Buchholtz's ene Datter Ede Ovidia Margrethe og fik Klitgaard i Forpagtning. Efter Svigerfaderens Død overtog han Gaarden. Med stor Interesse tog han sig af Landbrugets Fremme ved at indføre forskellige Forbedringer. Til Gaarden var dengang knyttet en velbesøgt Mølle — helt fra Gjøl var der Søgning hertil. Der fandtes et Kalkbrud paa Marken, og der var Fiskeret til Gaarden; særlig indtægtsgivende for Gaarden var dengang Aalestaderne. Klingenberg var en høj Mand med et imponerende Ydre, djærv og til en vis Grad en veltalende og vittig Personlighed, der sad inde med stor Viden om forskellige Forhold, hvorfor Omegnens Bønder jævnligt søgte til ham om Raad og Bistand. Det var vel ikke uden Anledning til, at

¹⁾ A. H. Nielsen: Aalborg Bestillingsmænd, Side 179.

han kom paa Valg til Stænderne og nær havde fældet den forhenværende Deputerede Jens Petersen, hvis Suppleant han blev. I to Samlinger mødte han i Stænderne.

Samlingen 1844 forløb ikke helt uden Gnidning. Forsamlingen modsatte sig bl. a. de to Regeringsforslag: en Anordning om Trykkefrihed, som snarest syntes indskrænkende, og en Anordning om Værnepligt. Derimod vedtoges Schyttes Forslag om at lade de fire Stænderforsamlinger vælge et fælles Udvalg, som skulde udarbejde Forslag, der tog Sigte paa en friere Forfatning. Ogsaa det slesvigske Spørgsmaal blev drøftet, og der blev indsendt en Petition herom.



Johs. Fr. Klingenberg.

De fleste af de Deputerede fra Aalborg Amt tog ret kraftig Del i Arbejdet i denne Samling, men særlig Jespersen var stærkt i Ilden. B. Bøggild fremsatte et Forslag, der var rettet mod ulovlig Skovhugst, og herom blev indsendt et Andragende fra Forsamlingen. Fra Beboere i 3. Landdistrikt indbragte Bøggild et Andragende om Fæstes Overgang til Selvejendom. Et lignende Andragende indbragte Klingenberg fra Beboere i Fleskum og Hellum Herreder.

Den 11. September sluttede den 5. Stænderforsamling i Viborg.

STÆNDERFORSAMLINGEN 1846.

Den næstsidste Stænderforsamling traadte sammen den 21. Oktober 1846. Ved Gudstjenesten forud i Domkirken talte Stiftsprovst Ursin. Som kongelig Kommissarius var i denne Samling udnævnt den Deputerede i Rentekammeret P. G. Bang, og han holdt den sædvanlige Indledningstale. Som Præsident for Forsamlingen valgtes ogsaa denne Gang Højesterets-assessor P. D. Bruun med næsten alle afgivne Stemmer.

Som den ene af de to, der ved hver Samlings Begyndelse blev valgt til at redigere Stændertidende, valgtes B. Ree. Foruden ham mødte fra Aalborg Amt C. M. Jespersen igen for Aalborg By. Som Godsejederede fra Aalborg Amt mødte to nye Mænd: Stamhusbesidder J. E. F. Skeel, Birkelse, og Proprietær Fr. V. Weinschenk, Gunderupgaard. For 3. Landdistrikt mødte igen Godsforvalter Hjorth, Birkelse, for 6. Landdistrikt Proprietær Klingenberg, Klitgaard, og for 7. Landdistrikt Proprietær Morten Jensen, Lundgaard. 8. Købstadsdistrikt, hvortil Nibe hørte, var repræsenteret af Byfoged Rummelhoff¹⁾.

De to nye Deputerede fra Aalborg Amt, som mødte i denne Samling, var som nævnt Skeel og Weinschenk.

J. E. F. Skeel.

Jørgen Erik Frederik Skeel var født den 20. Maj 1802 i Odense som Søn af Sofus Peter Frederik Skeel²⁾,

¹⁾ J. K. H. Rummelhoff, f. 9. Juli 1788, d. 18. Septb. 1858, Byfoged i Nykøbing M., senere Byskriver i Hillerød.

²⁾ Litteratur: V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel 1871 — Supplement 1882. Danmarks Adels Aarvog 1901. Personahist. Tidsskrift, Aug. Fjelstrup: Besiddere af Stamhuset Birkelse. Dansk biografisk Leksikon XVI. Danske Herregaarde 1920, C. Klitgaard: Birkelse.

der 1815 arvede Stamhuset Birkelse. Han var i nogle Aar Løjtnant ved Fodgarden og blev Kammerjunker. Allerede 1826 arvede han Stamhuset Birkelse, men overtog først 1833 det anselige Gods. Han lagde sig saa godt efter Landbruget, at han blev en dygtig Landmand. Han var blandt de allerførste, som afløste Hoveriet og var i det hele taget en yderst human og tillige en jævn Mand, som nød den største Agtelse i Befolkningen og var overordentlig afholdt. I Stænderne var han i de to Samlinger, han gav Møde, et frisindet Medlem, og maatte herfor høre ilde blandt sine Standsfæller. Han, der var en god Ven af Kong Frederik, blev af denne udnævnt til Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling. Af Udseende var han en ualmindelig tiltalende Mand, og stort Ry gik derom.



Stamhusbesidder J. E. F. Skeel,
Birkelse.

En Gang lagde en skotsk Adelsmand, der passerede gennem Landet, Vejen om ad Birkelse for bare at se den saa repræsentative Skikkelse. Han var gift med Charlotte Adelaide Ahlefeldt-Laurvigen, der overlevede ham, og som i 1859 giftede sig igen med den senere Indenrigsminister Erik Skeel, Dronninglund. J. E. F. Skeel døde paa Birkelse den 22. December 1849. Ved Birkelse rejste Bønderne ham et Mindesmærke. I Stænderforsamlingen gav han i 1846 Møde som Suppleant.

F. V. Weinschenk.

Frederik Vilhelm Weinschenk var født den 8. Oktober 1802 i København. I 1827 blev han gift første Gang med Cecilie Gleerup Kierulf, en Datter af Ejeren af Gunderupgaard i Strandby Sogn, Ivar Kierulf, der døde 1826, og som i sine to Ægteskaber havde ialt 18 Børn. Anden Gang blev Weinschenk gift med Inger Cecilie Kirstine Kierulf, Søster til sin første i 1843 afdøde Hustru¹⁾. I 1832 blev han Ejer af Gunderupgaard, hvilken han ejede til sin Død den 8. Februar 1868. Weinschenk, der blev Ridder af Dannebrog, var i nogle Aar Medlem af Aalborg Amdsraad, ligesom han ogsaa var Kandidat ved det først afholdte Landstingsvalg uden dog at opnaa Valg.

I Stænderforsamlingen mødte han kun i 1846.

I Samlingens Arbejde fulgte Mændene fra Aalborg Amt godt med; især var Jespersen, Ree og Skeel virksomme Udvalgsmedlemmer og tog livlig Del i Forhandlingerne. Sammen med Nyholm kæmpede Skeel uegennyttig for en Forbedring af Bøndernes Forhold, hvorfor de ogsaa siden fik overrakt hver en Takkegave. Skeel fik et forgyldt Sølvbæger, som endnu opbevares paa Birkelse. Det har følgende Indskrift: »Du Stændermand — For Bondestand — Har virket ædel ufortrøden — Tit vil enhver — som har Retsind kjer — Dig mindes før og efter Døden.«

Jespersen stillede et Forslag om at indgive et Andragende til Kongen om Indførelse af en fri Forfatning, men tog det tilbage, da den kgl. Kommissarius nedlagde Protest mod Behandlingen deraf. Det var ogsaa Jespersen, der her i Viborg Stænderforsamling stillede Forslaget om Frigørelse af Slaverne i

¹⁾ Se C. Klitgaard: Kjerulfske Studier, 388.

Vestindien, hvorom der indsendtes Andragende. Blandt andre Sager, der drøftedes i Samlingen, var et kongeligt Forslag om almindelig Værnepligt, en ny Toldlov (i Udvalget herom var bl. a. Ree) og en Anordning om Trykkefrihed.

I et Møde en af de sidste Dage af Samlingen vedtog Forsamlingen paa Forslag af Jespersen en Slutningsadresse, hvori til sidst udtales:

»Forsamlingen har troet tillidsfuldt at burde afvente Regeringens nærmere Beslutning i disse vigtige Anliggender og har ikke villet foregribe samme ved bestemte Andragender. Men den maa dog udtale, at skulde efter tvende Aars Forløb Forholdene endnu henstaa i den nærværende Tilstand, da vil sandsynlig den næste Stænderforsamling finde sig kaldet til at nedlægge for Tronen sine Anskuelser om, hvorledes Statens Fremtid kan betrygges og de ulykkelige Misforhold udjævnes, og skulde da disse Genstande af Regeringen anses udelukkede fra Stændernes Raadslagning, skulde det formenes dem frit og uforbeholdent at udtale sig om disse Livsspørgsmaal for den fælles Stat, da maatte Stænderne opgive Tanken om at kunne være til den Nytte for Fædrelandet, hvorpaa Folket synes at have billigt Krav.

Deres Majestæt modtage med gunstigt Sind disse Deres tro jyske Provinsialstænders frimodige Ytringer.

Den almægtige Gud holde sin beskærmende og velsignende Haand over Deres Majestæt og forunde Dem en lang og lykkelig Regering over de Deres Scepter undergivne Folk.«

Den 22. December 1846 var den 6. Stændersamling til Ende.

DE SIDSTE STÆNDERVALG.

Aalborg By.

For sidste Gang, den 25. og 26. Januar 1847, foretoges Valg af Stænderdeputerede.

Til Deputerede valgtes:

Redaktør B. Ree, Aalborg,	m. 72 St.
Overrettsprokurator C. M. Jespersen, Viborg,	» 59 »

Som Suppleanter valgtes:

Kæmner F. E. Wulff, Aalborg,	m. 72 St.
Prokurator J. Møller, Aalborg,	» 53 »

Derefter havde Kancelliraad, Prokurator Jensen, Aalborg, 39, Toldkasserer Thorbrøgger, der blev kongevalgt Medlem af Samlingen 1848, 45, Schou, Aalborg, 16, Prokurator Baltazer Christensen, København, der tog Stemmer i mange Stænderdistrikter rundt om i Landet, 8, og Købmand H. J. Møller, Ribe — 1 St.

Det nordligste Godsejerdistrikt.

For sidste Gang mødtes Godsejerne for at vælge Stænderdeputerede. Valget foregik som sædvanligt i Aalborg. Dagen var den 10. Marts 1847. Af 25 Vælgere mødte de 15.

Til Deputerede valgtes:

1. J. E. F. Skeel, Birkelse,	med 13 St.
2. A. K. Winkel, Dybvad,	» 13 »
3. J. C. Nyholm, Baggsvogn,	» 12 »
4. A. Plesner, Langeslund,	» 11 »

Til Suppleanter valgtes:

1. F. A. B. Dahl, Buderupholm,	» 10 »
2. Holbæk, Albeck,	» 10 »
3. M. P. Hvass, Randrup,	» 9 »
4. H. Schou, Kjølbysgaard,	» 8 »

Derefter havde F. V. Weinschenk, Gunderupgaard, 8, J. M. Jürgensen, Vindumovergaard, 7, R. S. Lund, Vrejlevkloster, 7. En Del Stemmer var spredte.

Det 3. Landdistrikt.

De sidste Valg var her: Nr. Sundby den 8. Marts, Halvrimmen den 10. Marts og i Aaby den 23. Marts. Her skulde Valget have været afholdt den 9. Marts, men blev udsat paa Grund af Snefog.

Til Deputeret valgtes:

Godsforvalter A. J. Hjorth, Birkelse, med 223 St., og til Suppleant:

Grd. N. C. Mørck, Vesterheden, Hals, med 122 St.

Derefter havde Prop. Klitgaard, Bundgaard, Jetsmark, 97 St., Prop. Skibsted, Bratskov, 81, Prop. Ammitzbøll, Gjettrup, 29, Købmand Klitgaard, Blokhus, 28, og Prop. H. T. Hasselbalch, Vestrupgaard, 19. Faa Stemmer afgaves yderligere paa 12 Kandidater.

Det 6. Landdistrikt.

Den 20. Februar 1847 afgjordes det sidste Stændervalg for Distriktet paa Lindenborg. Af 617 Vælgere var afgivet Stemme af 431.

Til Deputeret valgtes:

Prop. P. E. K. Wegener, Svanholm, med 235 St., og til Suppleant:

Prop. Jelstrup, Vissegaard, med 184 St.

Følgende havde ogsaa Stemmer: Landmaaler H. Hansen, Skeelsminde, 172, Prop. Lassen, Vejgaard, 92, Arveforpagter Hjorth, Tustrup, 115, Chr. Eriksen, Thingbæk Mølle, 34, Poul Munk, Nørholm Præstegaard, 31, L. Sørensen Toft, Kiddalsgaard, 27, Christen Dahl, Ferdinandinesdal, 27, og Mikkel Juul, Flamsted, 52. Endvidere faldt der flere spredte Stemmer.

Det 7. Landdistrikt.

. Det afsluttende Valg fandt her i Distriktet Sted den 25. Februar paa Thorstedlund. Af 571 Vælgere afgav de 388 deres Stemme.

Til Deputeret valgtes:

Grd. Søren Hansen, Løgsted, med 197 St., og til Suppleant:

Chr. Eriksen, Thingbæk Mølle, med 166 St.

Desuden faldt der Stemmer paa P. Bertelsen, Komdrup, 138, H. Hansen, Skeelsminde, 60, Thomas Lund, Hornum, 54, Peter Ryge, Brorstrup, 52, Fabrikant Bruun, Bruunshaab ved Viborg, 35, Kammerraad Wulf, Østergaard, 28, og Prop. Wegener, Svanholm, 19, samt en Del spredte Stemmer.

Det 8. Købstadsdistrikt (heri Nibe).

Her valgtes som Deputeret den hidtidige for 9. Købstadsdistrikt valgte U. C. F. Aagaard¹⁾. Han gav Møde i Stænderforsamlingen i 1848 og havde derved haft Sæde i samtlige viborgske Stænderforsamlinger.

Deputeretvalgene for en ny Periode var saaledes til Ende og alt lagt til Rette for en fortsat Udvikling paa det bestaaende Grundlag. Men med Aaret 1848 blev det hele kuldkastet. Kong Christian den VIII døde den 20. Januar, og Frederik den VII besteg straks den danske Trone. Spørgsmaalet om en ny Forfatning trængte straks paa, og i Overensstemmelse med et Brev, Christian den VIII havde efterladt, udstedte den ny Konge under 28. Januar samme Aar et Reskript, hvori bebudes Oprettelse af en fælles Stænderforsamling for hele Riget, der til Dels skulde være

¹⁾ U. C. F. Aagaard, f. 6. Juni 1790, d. 25. Oktober 1864, Amtsforvalter i flere Byer, bl. a. Thisted. Var Medlem af den grundlovgivende Rigsdag for Thisted Amts I.

besluttende og til Dels kun raadgivende. Før den traadte i Kraft, skulde Forslaget eller Loven forelægges en Forsamling af 52 »erfarne Mænd«, hvoraf Stænderforsamlingerne skulde vælge een Del, Kongen en anden.

Den 22. Marts samledes de nørrejske Stænderdeputerede tilligemed Nørrejyllands Biskopper og Provster for at vælge 8 »erfarne Mænd«. Blandt de valgte var C. M. Jespersen, P. D. Bruun og J. C. Nyholm.

Kongens Bebudelse af en udvidet Stænderforfatning havde ikke tilfredsstillet de store frisindede Partier her i Landet og havde heller ikke stillet Hertugdømmerne tilfreds. Rundt om i Landet lød Kravet om en fri Forfatning, og der blev holdt Møder herom. Her i Jylland var det særligt Stænderdeputerede, der var ledende i Bevægelsen, og det var ogsaa dem, der indkaldte til et Møde i Randers den 29. Januar, hvor C. M. Jespersen og Ree var blandt de ledende Talere.

Efter Valget af de »erfarne Mænd« blev der samme Dag i Viborg afholdt et Folkemøde¹⁾, der viste, at nørrejske ledende Mænd i Frisind og Fædrelandskærlighed ikke stod tilbage for den samtidige Bevægelses Mænd i København. Det vedtoges at sende en Deputation til København til Kongen netop med de Krav, der samme Dag bragte det berømte »Martsministerium« til Verden.

Og med dette Ministerium ændredes Forholdene igen. Ved en kgl. Kundgørelse af 4. April blev Valget af »de erfarne Mænd« sat ud af Kraft, og Stænderne for Roskilde blev indkaldt til den 26. April for at drøfte Valgloven for en paatænkt indkaldt Rigsforsamling.

¹⁾ Se nærmere om disse Begivenheder: A. Heise: Folkemødet i Viborg, J. S., 3. Rk., V. Bd., Side 369 ff.

Først til nogle Dage hen i Juni Maaned blev Stænderforsamlingen i Viborg kaldt sammen. Af Pastor P. W. Bruun blev de Deputerede i »Viborg Stiftstidende« budt Velkommen til Viborg i et smukt Digt, hvis Indledning var:

»Velkommen her til Tinge
 I folkekaarne Mænd,
 Som Sandhedssværd skal svinge
 Og føre Retfærds Pen!
 Vel mødte, I, der kæmpe
 For *Friheds* rene Sag, —
 Alt smaaligt Had I dæmpe
 og glemme usselt Nag.«

DEN SIDSTE STÆNDERSAMLING.

Saa kom den sidste — og den korteste — Samling, Viborg-Stænderne endnu havde haft. Den 13. Juni 1848 blev den sammenkaldt. Ved Gudstjenesten i Domkirken talte Stiftsprovst Ursin. Indledningstalen blev holdt af Grev W. C. E. Sponneck, som i denne Samling var kongelig Kommissarius. Han omtalte i Talen Oprøret og hvad der var foregaaet i den Roskilde Stænderforsamling lige forud. I Lighed med, hvad der havde fundet Sted *der*, foreslog B. Ree, at Dørene ogsaa aabnedes for Viborg Stænderforsamlings Vedkommende, hvilket vedtoges. Forsamlingens ældste Medlem, Biskop Tage Müller, ledede efter en Tale Valget af en Præsident. Hertil valgtes Professor J. Fr. Schouw, der atter i denne Samling var mødt i Viborg, med 46 Stemmer. P. D. Bruun blev Vicepræsident. I Stændertidendes Redaktionsudvalg blev B. Ree indvalgt.

Fra Aalborg Amt mødte for Aalborg By C. M. Jespersen og B. Ree. Af Godsejerdeputerede J. E. F.

Skeel, Birkelse. For 3. Landdistrikt kunde hverken den Deputerede Hjorth eller hans Suppleant Mørck give Møde, og dette Distrikt var altsaa ikke repræsenteret i den sidste Samling. For 6. Landdistrikt mødte Prop. P. E. K. Wegener som ny Mand, og for 7. Landdistrikt var Gdr. Søren Hansen, Løgsted, ligeledes ny. For Nibe Bys Distrikt mødte i denne Samling Amtsforvalter U. C. Aagaard, som havde den Ære at have været Medlem af alle Viborg Stænderforsamlinger. Endvidere mødte i denne Samling Toldkasserer S. Th. Thorbrøgger, Aalborg, som kongevalgt.

Om de to nye Mænd fra Aalborg Amt skal meddeles følgende:

P. E. K. Wegener.

Peter Engelbrecht Kellinghusene Wegener var født den 13. April 1804 i Gudbjerg ved Nyborg som Søn af Pastor H. Chr. Wegener og var saaledes Broder til den kgl. Historiograf Casper F. Wegener.

I mange Aar var han Ejer af Svanholmsminde, som han i 1856 afstod til Svigersønnen E. Olsen.

Han var gift med Otilia Johanne Andersen, en Datter af Prop. Johannes Otto Andersen. Wegener fik Titel af Kammerraad. Til Landstingsvalget i 1849 var han Kandidat uden dog at opnaa Valg.

Den 20. April 1856 døde han. Aalborg Stiftstidende indeholdt nogle Dage efter følgende Mindeord om ham: »En meget agtet Landeiendomsbesidder her i Egnen, Kammerraad Wegener til Svanholmsminde, som med Kyndighed og Omhu har deltaget i forskjellig offentlig og Landbovirksomhed, er efter længere Tids Svagelighed ved Døden afgaaet, endnu kun 52 Aar gl.«

Søren Hansen.

Søren Hansen fødtes den 19. April 1799 i Nibe og døde den 7. Maj 1872 som Enkemand og Ejer af

Løgstedgaard i Løgsted ved Løgstør efterladende sig flere Børn.

Det væsentligste Arbejde, Samlingen beskæftigede sig med i de 11 Dage, den varede, var Drøftelsen af Regeringens Udkast om Valgloven for den bebudede Rigsforsamling, om den kgl. Forordning om Udstedelse af rentebærende Kreditbeviser og Paabydelsen af en Krigsskat. I Udvalget om Kreditbeviserne var Thorbrøgger det ene Medlem. C. M. Jespersen var Medlem af Udvalget om Valgloven. Forhandlingerne om Valgloven drejede sig mest om de kongevalgte. Ene Mand stemte B. Ree imod disse, ligesom hans Forslag om at nedsætte Valgretsaldern til 25 Aar ogsaa kun fik hans egen Stemme.

For lukkede Døre vedtoges to Adresser eller Takkeskrivelser, en til Kongen og en til Armeen.

Kongen takkedes, »fordi han havde gjort Folkets Sag til sin egen, og fordi han havde omgivet sig med et Ministerium, hvis Hverv det var, næst at betvinge Oprøret og den udvortes Fjende, at grundlægge Folkefriheden ved en urokkelig Pagt, hvortil disse vore Forhandlinger ere Forberedelser.«

I Skrivelsen til Hæren hed det:

»Viborg Stænderforsamling hilser Danmarks tapre Land- og Søkrigere! Vi samles til Fredens Værk; men Eders Mod sikre vor Gerning og opmuntre vort Sind; I ere Rigets Værn og Folkets Stolthed.

For dem af Eder, der vender hjem med Sejer, har det taknemmelige Fædreland Hæderens Løn.

For den af Eder, der falder i Kampen, blomstre Mindets uvisnelige Krans; de skulde vorde deres Æts uforglemmelige Hæder.«

Denne sidste Henvendelse var underskrevet af samtlige tilstedeværende Stænderdeputerede, Henven-

delsen til Kongen kun af Præsidenten paa Forsamlingens Vegne.

Saa stod de Deputerede da den 23. Juni 1848 rede til at skilles for sidste Gang. Mange af dem fik man siden længe at se i den grundlovgivende Rigsforsamling eller derefter i den ny Forfatnings Ting, men til Møde i den gamle Stænderbygning i Viborg blev de ikke mere kaldt sammen.

I sin Slutningstale priser Kommissarius Sponneck den nørrejyske Stænderforsamling, »hvis Selvfornægtelse ikke kunde undgaa at gøre et dybt Indtryk. Med Rette er den jyske Stænderforsamlings folkelige Karakter stedse fremhævet som noget for den ejendommeligt. Den har fulgt Forsamlingen til det sidste. Maatte den gaa i Arv til den Rigsforsamling, der skal afløse Provinsialstænderne. Maatte det danske Folks trofaste Djærvhed, dets sunde Retsfølelse og Maadehold afpræge sig i hin kommende Forsamling, som de have det i den jyske Stænderforsamling!«

Stændertiden var afsluttet!

Efter Enevældens fredelige given op skulde der nu lægges Grund, paa hvilken den kommende frie Forfatnings Ting kunde bygge og føre Udviklingen videre fremad. Uden Betydning var Stænderne ikke, og de skable en større og større Interesse for offentlig Liv — i højere Grad end man maaske tror.

En Forskole for vort politiske Liv var Stændertiden, en Tid, der nok fortjener at mindes.

Af Kildestof, foruden det allerede nævnte, har været anvendt:

Viborg Stændertidende, Valgprotokoller, Forhandlingsprotokoller m. m., Kirkebøger, Aalborg Stiftstidende, til hvis Adgang jeg takker Bladets Redaktion, Forordninger, Jyske Samlinger, Dansk biografisk Leksikon, Wibergs Præstehistorie m. m.

GREGERS MARTIN BECH

AF TH. JOHANSEN

DA Hans Excellence, Finansministeren Grev Ernst Heinrich von Schimmelmann ved Fabrikanlægene ved Gudumlund havde indkaldt et ikke ubetydeligt Antal Familier, voksede snart en hel lille By op, som i daglig Tale benævntes »Fabrikken«. Ved Aalborg-Hadsundbanens Komme ombyttedes det da hundrede Aar gamle Fabriksnavn med det mere velklingende Stationsbynavn Gudumholm. Efter Aar 1800 maatte Byen nødvendigvis faa Brug for en Skole. Greven havde allerede i 1780erne med stor Interesse og Offervillie forbedret Skolerne rundt om paa Lindenborg Gods. I Aaret 1807 gjorde han sig atter fortjent til Ære ved Oprettelsen af en Skole ved Fabrikkerne. Denne fik sin Plads i det Hus, som endnu ligger lidt Nord for den saakaldte Bagkanal. Her virkede en Lærer ved Navn Petersen. Han var baade dygtig og energisk, men var ikke tilfreds med den Skolebygning, der var bleven ham overladt. Han arbejdede derfor paa at faa en bedre, hvad ogsaa lykkedes ham. Han fik dog kun Lov til at arbejde i den ny Bygning, der var overladt ham til Skole, i en ganske kort Tid fra 1810. Han døde allerede paa

Gudumlund 1811¹⁾). Paa Trods af den korte Virketid havde han dog naaet et stort Maal i denne nye Skole, som laa og endnu ligger ca. 700 m øst for de sten-satte Broer i Byen. I over tre Menneskealdre søgte Skoledistriktets Børn til dette Sted.

I en gammel eller den første Skoleprotokol, begyndt af Petersen, har Skolekommissionens²⁾ Formand, Pastor Fangel, Gudum, i Aaret 1812 antegnet: »Til største Skade for Ungdommen maatte atter formedelst Lærerens Fratrædelse al Undervisning standse fra 28. Marts 1811.« I ni Maaneder var der derefter ingen Lærer.

Under disse Forhold blev Embedet atter besat fra 1. Januar 1812 med Seminaristen Gregers Martin Bech. Han var født i Nordslesvig 1789. Den 15. Januar overtog han Undervisningen »i Overværelse af en talrig Ungdom og sammes Forældre. Undervisningen begyndte da med det inderlige Ønske, at Arbejdet maatte under Guds Velsignelse lykkes til varigt Gavn for de unge til sand Glæde for Læreren og os Alle«. Disse inderlige Ønsker synes for en stor Del at være gaaet i Opfyldelse og blev ogsaa til varig Gavn for Egnen, idet Bech i de følgende 36 Aar var Fabrikskolens Lærer.

Som Ungkarl var han kommen i Embedet; men tidligt maa han have set sig om paa den ham fremmede Egn efter en Hustru. Gudum Sogns Kirkebog oplyser: »1812—5. Maj er Simarist Skolelærer Bæk og

¹⁾ Jfr. Chr. Brønnum: Fabrikanlægene ved Gudumlund.

²⁾ I Skolekommissionen var blandt andre Medlemmer og-saa Palle Pedersen, Palsgaard, hvis Søn Peder Pallesen i en lang Aarrække var Skolelærer og Kirkesanger i Nr. Kongerslev.

agtbare Pige Maren Sveistrup¹⁾ fra Kanalen²⁾ kopulerede.« Brylluppet bekostedes af Greven, der tillige var Skolepatron, med den høje Pris af 671 Rdr.³⁾ Embedet, som de nu var to om, bestod af en god Skolelod⁴⁾ og var kort Tid i Forvejen reguleret 200 Rdr., 5 Tdr. Rug og 5 Tdr. Byg.

Bech var Seminarist fra Brahetrolleborg Seminarium. Desuden var han det tyske Sprog mægtig. Det har været af Betydning at have en Lærer, der baade kunde tale og skrive dette Sprog, da mange af Fabrikkens Beboere særlig i Begyndelsen af forrige Aarhundrede var Tyskere, hvorfor Valget vel ogsaa er faldet paa en Mand fra Slesvig. Efter Skolens Timeplan undervistes der endog paa Tysk. Bech siger selv om sit Seminarieophold: »Livet der og Tidens Aand havde mægtigen beruset min Hjerne og fortryllet mit Syn.« Da han kom ud i det praktiske

1) Efter al Sandsynlighed var hun Datter af Sogndegn Jens Jørgen Svejstrup. Han beskikkedes af Biskoppen over Viborg Stift til at være Sogndegn for Bælum-Solbjerg Menigheder 1795, 8. Januar. Han døde 1840, 18. August, 86 Aar gammel. Mens han endnu var Degn i Øster Hornum, fødtes der ham et Barn, som 1790, 10. April, fik Navnet Maren Ginchelberg. Hun er uden Tvivl identisk med Maren Sveistrup. I 1809 optræder ogsaa Maren Ginchelberg Sveistrup som Fadder sammen med et Par andre af Degnens Børn ved en lille Halvsøsters Daab.

2) Skolen ligger ved Kanalen.

3) Man maa dog her huske paa Pengenes lave Værdi umiddelbart før Statsbankerotten i 1813.

4) Foruden de 9 Tdr. Land, der laa ved selve Skolen, og hørte til denne, indtil den blev flyttet op paa Limgaardens Grund, hørte i Bechs Tid Marken med Lergravene øst for Slusekanalen samt en Eng længere mod Øst, der endnu hedder Bechs Eng.

Liv, har de ny Forhold dog snart forandret hans Syn, hvilket han ogsaa tilkendegiver i en Beretning om Undervisningens Formaal ved Fabrikkolen¹). Godsets Ejer havde i god Mening ikke sparet Omkostninger for at forsyne Skolen med fornødne Skolebøger. Saaledes fandtes en Mængde Eksemplarer af Koefods Børneven, Thiemes: Nyttige Opmuntringer for Ungdommen, samt Geografer, Landkort og Bibelhistorier, men ingen Bibel eller Ny Testamente, hvilke to sidste dog var af Bechs kæreste Undervisningsgenstande. Han har sandsynligvis ikke undervist, før han kom til Fabrikkolen, hvad hans Udtalelser ogsaa vidner om. Religionen var hans kæreste Fag saavel i hans pure Ungdom som senere hen. Hans Mening var derfor ogsaa, at Religion og Sædelære særlig maatte sysselsætte baade Lærer og Elever. Han saa det som sin første Pligt at danne den ham anbettede Ungdom til fornuftige Kristne, hvilket ogsaa blandt Fabrikkens Beboere vilde være gavnlig, da Letsindighed og Usædelighed tog Overhaand, saa at Husandagt mere og mere afskaffedes, og Religiøsitet forsvandt. Egennyttens syntes at blive den eneste Lov for deres indbyrdes Forhold. Tunge Byrder trykkede, og mørke Udsigter nedslug mange. Bech har derfor følt, at han i kristelig Retning maatte yde, hvad der stod i hans Magt. Der mangler heller ikke noget med Hensyn til god og ærlig Villie fra hans Side. Børnene synes heller ikke at have været skaa-net for Lektier og Hjemmelæsning. De havde saaledes i ca. 2 Aar lært ikke mindre end 150 Salmer efter evangelisk kristelig Salmebog. De ældre Børn havde efter hans Forklaring lært den største Del af

¹) Fabrikkolens Protokol af 1807.

Jesu Taler af »Bastholm« udenad saa vel som Lidel-seshistorien, medens de yngre Børn lærte Bibelhistorie efter »Thonbo«. Sædelæren støttedes ved Læseøvel-ser for de større Børn ved Staels: Visdomsbog eller Mallings: Store og gode Handlinger. De bedste af Børnene fik Ekstraundervisning udenfor Skoletiden i Geografi og Tysk. Allerede i Vinteren 1813 var han begyndt med det saakaldte »Chor«, hvilket var Møder, som han afholdt hver Søndag Aften for Ungdommen og Forældrene.

Paa Trods af de store Anstrengelser har han dog ikke som saa mangen Folkeopdrager alene set til-fredsstillende Frugter i Skolekredsen af sin store aan-delige Interesse og Indsats. Til Tider har han set temmelig mørkt paa Tilstanden. Arbejdet har han følt byrdefuldt, hvilket han ogsaa frimodigt slutter sin Beretning med: »Over Halvdelen af de skole-søgende Børn har jeg maattet lære at kjende Bogsta-ver og stave. Før min Ankomst havde Skolen i 9 Maaneder været vakant. Jeg kom som en ung uøvet Begynder. Sygdom berøvede mig tidt Kraft til at forrette min Gerning, og samme Aarsag forenet med adskillige Bekymringer sætte mig ofte i en Sinds-stemning, der gjorde mig det umuligt at underholde mig med de unge med Lyst. Jeg saa ofte liden Op-muntring i Børnenes Fremskridt og Adfærd, og ej heller i deres egen og deres Forældres Taknemmelig-hed; faa deltagende Tilskuere vare Vidne til Ung-dommens og mine Bestræbelser.

Almueskolen ved Gudumlunds Fabrik, den 3die Marts 1814. G. Bech, Skolelærer.«

Det var netop paa samme Tid, at Bech sendte sit første Brev¹⁾ til den da allerede over hele Landet

¹⁾ Brevet er dateret 20. Oktober 1814, jfr. Breve fra og til

kendte Teolog N. F. S. Grundtvig. Han havde fulgt dennes Forfatterskab temmelig nøje og anskaffet sig, hvad han havde kunnet faa fat i af hans til den Tid udkomne Skrifter. Dette var næppe saa let i hin Tid paa et saa afsides Sted. Bech fortæller, at han havde maattet gøre mange forgæves Bestillinger, før det lykkedes ham at faa fat i Grundtvigs Verdenskrønike¹). Disse Skrifter, hvori han søgte sin Sjæls Berigelse, nøjedes han dog ikke med at benytte ved Aftenmøderne, men laante dem ud til Befolkningen, hvoraf flere læste dem med Interesse. Man undres ikke over, at Bech, skønt ukendt af Digteren, fordristede sig til at skrive til denne. I sit første Brev anmoder han Grundtvig om at udtage og oversætte et Udtog af Bibelen for Skolen, hvilket han mente vilde være et udmærket Hjælpemiddel i den daglige Religionsundervisning, ligesom han foreslaar ogsaa at oversætte en Del af det gamle Testaments Sange, da Digterens lille Bibelkrønike var ham Borgen for, at han gerne gavnede Menneskeheden lige saa vel ved at virke paa Ungdommen som paa den modsatte Alder.

Grundtvig svarede omgaaende paa Bechs Brev og tilbød ham endog at sende, hvad han manglede af hans udkomne Skrifter. Dette gav Anledning til en Brevveksling, der vedvarede i en lang Aarrække, maaske dog med Afbrydelser. I 1836²) synes saaledes, at en Afbrydelse har fundet Sted, da de blev

N. F. S. Grundtvig, Nr. 108, 110 og 169, udgivet af C. Christensen og S. Grundtvig.

¹) Grundtvig: Kort Begreb i Verdenskrøniken udkom 1812.

²) Jfr. Nordisk Maanedsskrift, II. Halvaargang 1881. Artikel om Kristenlivets Vækkelse paa Mors af Frederik Nygaard, Side 245.

uenige i Skolespørgsmaal. En af Bechs Nabolærere har meddelt, at de aldrig opnaaede Enighed. I 1840erne skal Bech dog atter have skrevet til den store Digter. Dennes Breve til Bech blev bevarede mange Aar efter hans Død, men skal efter Sigende være blevet brændt ca. 1905.

Fra paalidelige Kilder fortaltes om Bech og hans Gerning i Folkemunde¹⁾ et halvt Aarhundrede efter hans Død af hans Elever: »Han var fuld af Alvor. Tidlig og sildig underviste han i Skolen, saa det som oftest var mørk Aften, naar han i Vintertiden lod Børnene søge Hjemmet. Hans Elever stod altid og ikke ubegrundet øverst paa Gulvet i Gudum Kirke ved Konfirmationerne, hvilket efter Datidens Begreber ansaas som Bevis for, at Sognepræsten ansaa Fabrikskolens Elever for at være de bedste. Om Chor-Møderne fortælles, at de var saa godt besøgte, at Tilhørerne ikke kunde rummes i Skolestuen, hvorfor Vinduerne lukkedes op, og Skolehaven toges i Brug som Opholdssted for dem, der ikke kunde komme ind. Som Skolemand skal han have været streng, og korporlig Revselse hørte til Dagens Orden; men det maa erindres, at sligt var almindeligt paa den Tid, og muligvis har det ogsaa været nødvendigt, naar Hensyn tages til, at Trældomsaanden fra Hoveriets og Stavnsbaandels Dage vel for en Del var bevaret i Folket, og at dømme efter de Historier, hans Elever kunde meddele fra deres Skoletid, er det ikke at undres over, at der vankede Klø.«

Bech var trods dette dog bekendt i hele Omegnen som en dygtig Lærer, og flere unge Mennesker²⁾ fra nær og fjern blev sendt til ham for, dels i Skolen

¹⁾ Meddelt mig af fhv. Lærer J. M. Johansen, Gudumholm.

²⁾ Saaledes afdøde Justitsraad Møller, Flakkebjerg.

og dels ved privat Undervisning at nyde godt af hans Undervisning.

Ogsaa paa anden Maade tog han Del i Oplysningen. I Lærer P. M. Jørgensens, Sørup, Dagbogsoptegnelser fra 1837—1839, hvilke sammen med neden under følgende Brev venligst er overladt mig af fhv. Redaktør Konrad Jørgensen, Kolding, omtales Bech ofte. Disse Optegnelser er ofte benyttet i det følgende: »Den 29. Juli 1838 samledes 16 Lærere hos Lærer Anders Jungersen¹⁾, St. Brøndum, hvor de efter Aftale skulde mødes angaaende Kirketidendes Holdelse. De skrev Regler for Samfundet, og Formanden Bech ved Fabrikken skulde først omsende Bladet til hver. Dette skulde være Begyndelsen til en større Læseforening, da der ved indbyrdes aarlig Indskud skulde indkøbes Skrifter, hvoraf med Tiden kunde oprettes et lidet Bibliotek til Samfundets fælles Nytte og Fornøjelse.«

»Den 16. Juni 1839 holdtes atter Møde. En Læseforening var stiftet, og Medlemmerne mødtes i Fræer, hvor der var 20 Skolelærere til Stede. Ved Maaltidet blev Formanden, Bechs Skaal drukket. Siden blev Kongens Skaal, foruden flere drukket, hvorved hele Selskabet istemte Fædrelandssangene: »Der er et Land« og »Frugtbare Marker«. Maaltidet blev endt med en Salme: »Nu takker alle Gud«, hvorpaa alle i Haven bivaanede Musik ledsaget af Sang. Foruden Love om Læseforeningen, som Selskabet blev enige om, blev ogsaa vedtaget, at naar en Skolelærer døde, skulde Enken nyde en Understøttelse af hvert Medlem af 2 Mark. Klokkeren 10 skiltes Forsamlingen ad.«

¹⁾ Jfr. Alexander Rasmussen: Aalborg 3. Bælumkredsens politiske Historie, Side 12.

Det første af disse Møder har sikkert givet Anledning til »Den Bechske Læseforening«. Foreningens Motto, der var valgt af Bech, var: »Enighed i det Væsentlige, Frihed i det Tvivlsomme, Kjærlighed i Alt!« Dette tryktes med fede Typer oven over Børgernes Følgeseddel. Læseforeningen trivedes vel og bestod endnu i 1913.

Af Bechs Kolleger og Venner nævnes Lærer P. M. Jørgensen¹⁾, der temmelig ofte besøgte ham. Et Brev til denne giver et godt Billede af baade Agtelse og Fortrolighed. Udskriften paa Brevet, der er et sammenfoldet Folioark, lyder:

Velædle

Hr. Skolelærer Jørgensen

i Sjørup,

logerende i Juulstrup Præstegaard.

Skolen ved Gudumlunds Fabrik, d. 20. Febr. 1839.

Kjære gode Ven!

Modtag min hjertelige Tak for begge Deres sidste Breve til mig. Vær forvisset om, at Deres venlige Sindelag glæder mig. Jeg har vel Synd af, at jeg i saa lang Tid har ladet Dem vente forgæves paa

¹⁾ Peter Michael Jørgensen, født 11. Januar 1813, Seminarist 1836 fra Snedsted, hvorefter han var Hjælpe lærer hos Degnen Svejstrup i Bælum. 1838 blev han Lærer i Sørup og 1840 i Rostrup, jfr. Højskolebladet, Nr. 3, 1913. Ifølge hans Dagbogsoptegnelser besøgte han ofte Bech, mens han var i Bælum og Sørup, »og de samtalede i Skolestuen og sang om Aftenen«. Da han kom paa Besøg d. 7. Oktbr. 1838, »var hverken Bech eller hans Kone hjemme. Den sidste var dog ikke længere [borte] end hos Inspektør Vilhelmsen [Var Inspektør paa Fabrikken til 1839], hvorfor jeg gik derhen og forblev der til Kl. 10 i Selskab med Vilhelmsen og Kone, Madam

Brev fra mig. Et og Andet kunde jeg vel fremføre til min Undskyldning. Som De veed, holder jeg Skole baade Dag og Aften de Søgnedage; om Søndagen skulde jeg gjerne til Kirke, og om Aftenen holder jeg Chor, i mine faa Fritimer har jeg jævnligt noget uopsætteligt Skriverie at expedere, enten for mig selv eller Andre; jeg lider derhos af en hartad uovervindelig Trevenhed til at befatte mig med Pennen, hvad Under altsaa, at mine Venner den meste Tid maa nøjes med, at jeg har dem i kjærlig Erindring. Det er nu Altsammen, kjære Jørgensen! vist nok ingen klækkelig Undskyldning for min store Efterladenheds-Synd, og derfor beder jeg, De venligst vil selv undskylde den saa godt, De kan! — Det fornøjer mig, at De finder dem ret vel tilfreds i Deres Stilling, og at De med lysere Udsigter og et bedre Haab gaaer Fremtiden imøde. Det lod sig inidlertid ogsaa vente. Thi hvem der har Gud for Øje og i Hjerte, og søger efter at fremme hans Velbehagelighed hos sine Medmennesker, han vil ogsaa finde, at Gud har beredt ham hans Sted, som i Himlen saa og paa Jorden; ja han vil finde, at han ikke blot har Gud med sig i sin Gerning, men at Gud ogsaa træder ham venligt imøde i sine Børn. Give Gud, at i hvad Skæbne han efter sin Viisdom end har beskikket Dem i Livet, De dog stedse maa befinde hans kjærlige og kraftige Nærværelse i Dem selv og i christelige Brødre og Søstre! da skal Lyset stedse fordrive Mørket og Herrens Velbehagelighed skal lykkes ved Deres Haand! — Min Kone og jeg have skrantet en Deel i Vinter. Det urolige Veir har idelig holdt Gigten i Bevægelse; Hoved og Tandpine hørte en Tidlang, saa at sige, til Dagens Orden, og endnu mere til Nattens. Min Kone har desuden i lang Tid været plaget af sin

Bech, Hr. Musmann [Bestyrer for Fabrikken efter fornævnte] og Kone og Væver Dencker og Jomfru Richter. En Maler — — var især Genstand for deres Tale. Kl. 10 fulgte jeg Madam Bech hjem, og straks efter kom han hjem fra sin Rejse [Bech havde været i Gerding og Fræer]. Jeg forblev der om Natten.«

sædvanlige Hoste, der dog nu, Gud ske Lov! har lagt sig. Selv vor lille kjære Amalie¹⁾ var nylig upasselig en Uges Tid; men er nu atter rask og munter. I Skolen har jeg ikke blot fuldt op at bestille, men ogsaa Smaa-Fortrædeligheder i Mængde, med de mange forviltrede Børn. Ved at sammenligne Skolens nuværende Børneflokk med den, jeg forefandt her ved min Ankomst for 27 Aar siden, viser det sig øjensynligt, at den huuslige Børne-Tugt er ikke blot i Forfald, men saa godt som reent aflagt. Skolelæreren, der skal bringe Orden og Eenhed i Forvirringen og de stridige Elementer, har da sin daglige Ufærd. Imidlertid ser jeg ej alene heraf, hvor nødvendig Skolen er, men jeg seer da ogsaa, Gud ske Lov! tillige, at min ufortrødne Anstrængelse og Flid er ikke ganske frugtesløs. Mest Fornøjelse har jeg imidlertid af mit Chorhold, der aldrig er lykkedes mig saa vel som i Vinter, og heller aldrig har været besøgt saa stadigt og af en saa talrig Mængde voxne Folk. Det gør mig ondt, at Deres Præst²⁾ finder Betænkelighed ved saaledes at lade Dem holde Andagt med hvem, der har Lyst at deltage deri. Men opgiv derfor ikke Haabet. Naar Manden lærer at kjende Dem noget nøiere, faaer bedre Kundskab om de Troendes Attraae, Færd og Ret, samt i det hele rigtigere Syn for Folkets Tarv og Trang, kan han muligt komme paa andre Tanker. I alt Fald gjør De indtil videre vel i at holde Dem til de Troende enkeltvis, og anvende Deres Indflydelse til det christelige Livs Opvækkelse. Det gjælder her ikke om lange Prædikener, dybsindige Granskninger eller mathematisk strenge Beviser. Mangensteds ulmer den hellige Glød i Hjertet, saa et svagt Aandepust kan tænde den i Lue. En klar og

¹⁾ Hun blev senere gift med Seminarist Mads Andersen, født 30. December 1813 i Hov, Hals Sogn. Efter at have været Hjælpelærer paa Lindensborg og Andenlærer i Hals blev han 1848 Lærer ved Fabrikkolen.

²⁾ Carl Christian Henninger Gjerløff, født 14. April 1784, var fra 1. Januar 1838 til sin Død 1851 Sognepræst for Buderup, Gravlev og Aarestrup.

kraftig, from og troende Yttring kan allerede medføre megen Velsignelse!

Min Vilhelm var meget heldig med Conditionen, han fik paa Hammelmose. Han er da og særdeles tilfreds. Hans Principal, Hr. Brædstrup, har gunstigen tilladt et Par Familier i Nærheden at lade deres Børn søge Skolen der paa Gaarden tillige med hans egne, hvorved V. erholder et Tillæg til sin Løn af over 20 Rbdlr., saa han gjør sikker Regning paa nogle og 70 Rbdlr. i Alt. Blot han nu vil vide at anvende sin Løn vel! men endvidere ønsker jeg, at han maa opfylde sine Pligter og i det Hele forholde sig saaledes, at han kan beholde Tjenesten fremdeles. Han er ellers ligesaa lidt aandelig som legemlig »Kjød af mit Kjød og Been af mine Been«, og det smerter mig ikke lidet, at af alle de unge Mennesker, som bestemte sig til Skole-Faget og stod i nogen udvortes Berørelse med mig, var der kun Faa, jeg fandt mindre aandeligt Samfund med end med ham. Vi er imidlertid ingenlunde ligegyldige, men tidt meget fremmede for hinanden! Han var hjemme hos os i Julen og kommer vist ogsaa til Paaske. Fra min Svigerfader har jeg ikke hørt et Ord siden i Sept. Maaned, uagtet jeg dog har skrevet ham et Par Breve til. Nylig har vi dog spurgt, at han med Familie skal leve ved det Gamle. Man er sagtens stødt paa mig af flere Aarsager, blandt andet fordi jeg ved Lejlighed tydeligt misbilligede hans og Fleres Opførsel mod Dem; men det tager jeg mig just ikke nær! I almindelige Udtryk taler man vel om Deres Æftermand ved Skolen. Dette er Alt, hvad jeg kan melde Dem fra den Kant.

Vor kjære Algreen¹⁾ besøgte mig ikke i Julen,

¹⁾ Peder Kjellerup Algreen, født 1807 i Nykøbing paa Mors. Tog Skolelærereksamen med Udmærkelse i Snedsted 1826. Var 2. Lærer ved Seminariet til 1838. Her besøgte Bech »sin Hjertensven Algreen«, da han i For sommeren 1835 ledsagede en ung Mand fra hans Egn til Seminariet. Da Algreen havde besluttet at rejse til Holsteinborg i Ferien, sendte Bech Hilsen med til »vor

skønt han var i Aalborg. Aarsagen veed jeg ikke; men jeg venter ham til Paaske¹⁾.

Det skal være os kjært, om vi snart maa se Dem hos os. Til enhver Tid skal De være velkommen.

Og hermed — Gud befalet!

Venligst

G. Bech.

Mange Hilsener fra min Kone.

Den 18. April 1848 døde Bech²⁾ og begravedes paa Gudum Kirkegaard den 27. April. Hans Grav findes sammen med hans Hustrus paa Kirkegaardens sydøstlige Hjørne, hvor en flad Sten med delvis udvisket Inskription endnu i 1913 dækkede over hans sidste Hvilested.

Grundtvig«, jfr. Nordisk Maanedsskrift, II., 1881, Side 189. Algreen tog 1854 theologisk Embedseksamen og døde som Præst i Aaker paa Bornholm 27. Maj 1877.

¹⁾ Algreen havde besøgt Bech bl. a. i Sommeren 1838.

²⁾ Da jeg i Sommeren 1923 talte med nu afdøde Lærer Frederiksens Hustru, Gravlev, fortalte hun mig, at hun, der var Datter af Lærer Aastrup, Skovstrup, som Barn sammen med sine Forældre flere Gange besøgte Bechs. Hun mindedes ham som en Mand af middel Højde med rødligt Haar og Skæg, men han var rar at besøge.



TANDLÆGE J. P. STENHOLM.

J. P. STENHOLM.

Vort historiske Samfund har i det forløbne Aar lidt det store Tab at miste sin mangeaarige Formand, Tandlæge J. P. STENHOLM, som afgik ved Døden, efter nogen Tids Svagelighed, den 2. Juli.

Det er ikke alene en skyldig Pietetshandling fra Styrelsens Side, men en kær Pligt her paa dette Sted at mindes ham med en Omtale, som fremhæver de vigtigste Sider af hans Liv og Gerning.

Jens Peter Stenholm er født den 24. Marts 1868 paa Gaarden Stenholm i Sevel Sogn Sydvest for Skive, som Søn af Sognefoged og Gaardejer Herman Kristensen. Kun 16 Aar gammel kom han paa Ranum Seminarium, hvorfra han tre Aar senere, i 1887, tog Lærereksamen. Samme Aar blev han Vikar ved Poul Paghsgades Skole i Aalborg. 1888 aftjente han sin Værnepligt, tog Aaret efter Løjtnanteksamen fra Kronborg og blev Løjtnant ved Garnisonen i Aalborg. Læste derefter til Tandlæge, tog Eksamen 1894 og nedsatte sig Aaret efter i Aalborg. Tandlæge Stenholm oparbejdede straks en stor Praksis

paa Grund af sin Dygtighed, sit vindende Væsen og sin jævne og bramfri Optræden.

Han fik derved Raad til at ofre sig for de Spørgsmaal, der altid har staaet hans Hjerte nær. Der var først og fremmest den sønderjyske Sag og forøvrigt det nationale i videste Forstand, hvilket blandt andet gav sig Udslag i den kendte, smukke Dybbøl-Kantate. Hans nationale Interesse førte til, at han fik Sæde i mange Komiteer og Foreninger som Styrelsesmedlem og Formand.

Ved Siden heraf var Historie hans Yndlingsbeskæftigelse, og navnlig har Aalborg Bys Fortid optaget ham stærkt. Den store Aalborgbeskrivelse, som han hyppigt saa hen til som et Værk, der burde tilvejebringes, oplevede han ikke at se virkeliggjort; men han har efter Evne bidraget sit til Opgavens Løsning ved de kendte Arbejder »Bidrag til Aalborg Bispedømmes Historie« og »Aalborg Klosterhistorie« samt de mindre Afhandlinger, der igennem Aarene har været optaget i vor Aarbog.

Han stod for den almindelige Bevidsthed som en Autoritet, hvis Mening altid indhentedes, hvor der raadede Usikkerhed angaaende historiske Spørgsmaal, specielt Aalborgs Historie. Hans største Indsats paa det historiske Omraade var dog vel Stiftelsen af Aalborg Amts historiske Samfund i 1912. Skønt der hos adskillige, til hvem han i den Anledning henvendte sig, var nogen Betænkelighed, idet man frygtede for, at et saadant Foretagende ikke vilde vække tilstrækkelig Interesse, gennemførte han sammen med Provst Rasmussen, Kon-

gerslev, Foreningens Oprettelse. Forøvrigt henvises herom til den Redegørelse, der findes i den første Aarbog.

Igennem alle de Aar, Foreningen har bestaaet, har han siddet i Styrelsen, deraf siden 1915 som Formand, idet han afløste Provst Rasmussen, for at denne kunde overtage Redaktionen af Aarbogen.

Uden den Idealitet og Begejstring, han nærrede for Sagen, vilde Samfundet næppe kunne være opretholdt, som det nu er sket. Særlig fremhæves hans Planlægelse og Ledelse af Samfundets aarlige Sommermøder og Udflugter til historiske Steder inden for Aalborg Amt. Enhver Deltager i disse har her haft Følelsen af, at han var den taktfulde og forstaaende Leder og Fører.

Ogsaa Aalborg historiske Museum skylder Tandlæge Stenholm Tak. I en lang Aarrække var han Medlem af Styrelsen, hvoraf den længste Tid som Formand.

Tandlæge Stenholm var en dyb religiøs Natur, hvilket ogsaa gav sig Udslag i Digtning. Enhver, som kendte Tandlæge Stenholm, maatte ved hans Død wilkaarlig komme til at mindes hans skønne Digt »Gravklokken«, som findes i vort Aarsskrift som Afslutning paa en af ham skrevet Afhandling. I efterladte Papirer findes et Udvalg af hans mange kønne Digte i Manuskript færdig til Udgivelse. Endvidere findes betydelige theologiske Arbejder, der vidner om mange Aars indgaaende Bibelstudier.

Kort efter sin Bosættelse i Aalborg ægtede han Anna Lindhardt fra København, som sammen med 3 Sønner og 2 Døtre overlever ham.

For hans efterladte betyder den kærlige Ægtefælle og Faders Død selvfølgelig et uerstatteligt Tab, men ogsaa i langt videre Kredse vil Tandlæge Stenholms Bortgang vække Deltagelse og Vemod.

Ære være hans Minde!

Red.

MEDDELELSER

FRA

STYRELSE OG REDAKTION

Vi maa desværre begynde vor Beretning om Samfundets Virksomhed i det forløbne Aar med den Oplysning, at Medlemstallet er gaaet ned. Selv om Nedgangen kun er lille, er det dog beklageligt. Et Medlemstal paa 546 kan ikke være et fuldgyldigt Udtryk for Aalborg Amts Interesse for vort historiske Samfund. Som meddelt i sidste Aarvog kan andre Amtssamfund mønstre det to-tredobbelte. Dersom hvert Medlem i det kommende Aar indmeldte blot eet nyt Medlem, vilde vort Samfund være i Stand til at udsende to Bind om Aaret af Størrelse som nærværende Aarvog. Og der er Stof nok, der venter paa Udgivelse. Styrelsen er lydhør for Ønsker om Afholdelse af Møder, der kan vække Interesse for vort Samfund og dets Formaal.

Sommerudflugten eller *Aarsmødet* foregik i Aar Lørdag den 9. Juni til *Lindborg*. Som sædvanlig startedes der i Omnibiler fra Østeraa. — Vejret var regnfuldt, men trods dette var der nok samlet ca. 300 Mennesker i Slotsgaarden, da Formanden, Tandlæge *Stenholm*, bød velkommen.

Dagens Taler var selvfølgelig Provst *Alex. Rasmussen*, Kongerslev, som jo har syslet meget med Grevskabets Historie. Paa sin sædvanlige grundige, interessante og fornøjelige Maade fortalte han Godsets og dets Ejeres Historie gennem Tiderne. Paa den Gaardsplads, hvorpaa man nu stod, havde Middelalderens Lensmænd færdedes sammen med Viborgs Bisper og Rigets strenge Herrer, og paa denne Borg har Døtre af Konger og Hustruer til venstre Haand regeret myndigt og strengt. — Fra Herregaarden *Næs*, som er det første Navn, udvidedes Godset efterhaanden. Det blev 1404 skænket til Viborg Bispegods for Sjælemesser, men ved Reformationen inddraget under Kronen, der bortfæstede det. I 1600-erne byggedes det nuværende Slot af Corfitz Viffert. Senere kommer Godset i den berømte Jørgen Seefeldts Eje, og endelig i 1700-erne faar Godset Navnet *Daasborg* efter sin daværende Ejer Claus Daa. Hans Enke, den meget omtalte Sofie Amalie Lindenow, gav Godset dets nuværende Navn *Lindenberg*.

Lensgrevskabet, der en Tid var paa 2500 Tdr. Hartkorn, blev saa i 1762 overdraget til Slægten *Schimmelmann*, som kom til at betyde saa meget for det, og i hvis Eje det er endnu. Taleren fremhævede særlig Ernst Heinrich v. Schimmelmann, hvis Arbejde for Skolevæsenet paa Godset blev kendt og skattet over hele Landet.

Med levende Interesse lyttede den store Forsamling til det velholdte Foredrag, og mens Regnen sta-

dig strømmede ned, besaa man den smukke nyrestaurerede Hovedbygning.

Der lød en velment Tak til Lensgreve Schimmelmann for den Gæstfrihed, han havde udvist ved at indbyde Historisk Samfund til at afholde sit Sommermøde der.

Den ordinære Generalforsamling afholdtes under Hjemturen paa Gistrup Kro, hvor Tandlæge Stenholm aflagde Beretning om Samfundets Virksomhed i de forløbne to Aar. Regnskabschef Bye-Jørgensen oplæste det reviderede Regnskab, som findes omstaaende.

Af Styrelsen afgik Tandlæge *Stenholm*, Aalborg, Regnskabschef *Bye-Jørgensen*, Hasseris, Lærer *Ludv. Hødelund*, Aalborg, Lærer *Henrik Møller*, Haals, Lærer *Hald*, Horsens, og Lærer *M. Møller* (Møller-Græsdal), Løgsted. I Stedet for sidstnævnte, som er bortrejst, valgtes Dommerfuldmægtig *Axel Larsen*, Løgstør. De øvrige genvalgtes.

Som meddelt i sidste Aar bog er Aarbøgerne fra Samfundets Stiftelse til 1920 udsolgte; dog er der en lille Rest tilbage af de tre første Aargange, altsaa 1912—13—14. Disse og Aargangene fra 1920 og op-efter kan faas for 2 Kr. pr. Stk. ved Henvendelse til Kassereren, Regnskabschef Bye-Jørgensen, Hasseris.

Medlemmer vil kunne faa andre Samfunds Aarskrifter for halv Pris. For halv Pris faas endvidere det af *Dansk historisk Fællesforening* udgivne Tidsskrift »*Fortid og Nutid*«, som er uundværlig for alle, der giver sig af med historiske Studier.

Andetsteds i nærværende Aarbog har vi givet et kort Rids af vor afdøde Formands Liv og Virke. Vi vil paa denne Plads føje til, at Tandlæge Stenholms Jordefærd foregik fra Budolfi Domkirke Lørdag den 7. Juli under meget stor Deltagelse. Vort Samfund var repræsenteret ved Medlemmer af Styrelsen.

Vi gør Medlemmerne opmærksom paa, at Restoplaget af Tandlæge Stenholms Bog »*Bidrag til Aalborg Bispedømmes Historie*« (ca. 250 Sider) vil kunne faas for 1 Kr. pr. Stk. ved Henvendelse til Enkefru Stenholm, Bispensgade 13, eller til Aarbogens Redaktør.

Henvendelser i Foreningsanliggender bedes rettede til Regnskabschef *Bye-Jørgensen*, Hasseris. I Redaktionsanliggender bedes man henvende sig til Aarbogens Redaktør, Lærer *Henrik Møller*, Haals, Vaarst.

REGNSKAB FOR TIDEN FRA 1. JUNI 1926 TIL 31. MAJ 1928.

INDTÆGT.	UDGIFT.
Beholdning fra foreg. Regnskab ... Kr. 1,070.28	Aarsskrifterne Kr. 3,714.84
Kontingent — 3,509.00	Administration — 721.04
Tilskud — 635.00	Forskellige Udgifter — 99.37
Salg af Aarbøger — 92 00	Beholdning, som overføres til næste
Forskellige Indtægter..... — 74.30	Regnskab — 845.33
<u>Kr. 5,380.58</u>	<u>Kr. 5,380.58</u>

Regnskabet er gennemgaaet og fundet at være i nøje Overensstemmelse med de vedlagte Bilag. Bevis fra Sparekassen for, at Kassebeholdningen indestaar, foreligger.

K. K. Nicolaisen,
Revisor.